

HAASTE

Oikeutta koulukiusatulle? **s.7**

Koulutus ja rikollisuus **s.13**

Nuorten vankien kouluvuodet **s.16**

Rikoksentorjuntaa koulussa **s.36**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Koulu ja nuoret

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA Etsivä nuorisotyö luotsaa nuoria eteenpäin Riikka Kostainen

Haasteltavana on OKM:n nuorisoyksikön johtaja **Georg Henrik Wrede**. Hän näkee etsivän nuorisotyön tärkeäksi keinoksi ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Kriminaalipolitiikassa ja nuorisotyössä on samantapaisia ajatuksia ennaltaehkäisyn tarkeydestä.

7 Oikeutta koulukiusatulle? Niina Mäntylä

Edelleenkin vain alle viidesosassa koulun tiedossa olleista tapauksista kiusaaminen saadaan loppumaan. Oikeusjärjestelmästä ei nykyisellään ole merkittävää apua kiusatulle oppilaalle.

10 Vaiettu rasismi koulussa Anne-Mari Souto

Monet lasten ja nuorten syrjintää ja koulukiusaamista tarkastelevat tutkimukset ovat osoittaneet, että koulu, etenkin yläkoulu, on yksi keskeisin rasismien ilmenemisen ympäristöistä. Tästä huolimatta esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelmassa ei mainita sanaa rasismi.

13 Koulutuspolitiikka osana rikosentorjuntaa? Mikko Aaltonen

Kirjoituksessa käsitellään koulutuksen ja rikollisuuden yhteyttä tuoreen kriminologisen tutkimuksen valossa, ja pohditaan sitä, voisiko koulutuksen lisääminen olla yksi keino vähentää rikollisuutta.

16 Nuorten vankien peruskouluvuodet Tanja Äärelä

Tämän päivän nuoret vangit ovat olleet aivan hiljattain peruskoululaisia. Artikkelin perustuu 29 iältään 17–21-vuotiaan nuoren kertomuksiin omilta peruskouluajoiltaan.

18 Koulu-uhkaukset heikentävät oppilaitosten ilmapiiriä Marko Savolainen

Suomessa syntyi koulu-ampumisten jälkeen uusi ilmiö: kouluihin ja opetusalaan kohdistuneet uhkaukset. Ennen tapahtuneita koulu-ampumistapauksia oppilaitoksiin kohdistui Suomessa vain yksittäisiä uhkauksia. Näistä lähes kaikki olivat helposti tunnistettavissa ilkeiltä ihmisiltä.

20 Oppilaitosturvallisuus esillä useissa lakiuudistuksissa Jyrki Paasonen

Oppilaitosturvallisuudesta on käyty keskustelua julkisuudessa viime vuosien aikana. Vireillä on myös useampi lakiuudistus, jolla on siihen vaikutusta. Näiden lakiuudistusten välillä ei kuitenkaan ole käyty keskustelua.

22 Lukioissa tarvitaan kokonaisvaltaista turvallisuustyötä Pirjo Jukarainen

Tuore tutkimus henkilöstön ja oppilaiden turvallisuuskokemuksista lukiossa kertoo turvallisuuden syntyvän pääosin elementeistä, joihin nykyinen pelastus- ja kriisivalmiuskeskeinen turvallisuussuunnittelu ei tartu. Myös oppilaiden ja henkilöstön osallistamisessa on puutteita; turvallisuuden ja hyvinvoinnin kehittäminen jää harvojen harteille.

24 Ihastjärvellä kylä koulussa Regina Järg-Tärno

Kyläkoulu, sen tilat ja monipuoliset käyttömahdollisuudet ovat hyvä kivijalka paikalliselle yhteisöllisyydelle, ihmisten kohtaamiselle ja arjen turvallisuudelle. Ihastjärven yhteisöllinen Kyläkoulu-hanke on vahvistanut kylän elinvoimaa ja arjen turvallisuutta.

26 Mielenterveystaidot ovat lapsen ja nuoren perusoikeus Hannuksela, Korhonen & Nurmi

Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeet tarjoavat koulutusta, materiaalia ja välineitä yläkoulujen terveystietoa opettaville opettajille, oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmille, nuorisotyöhön sekä toiselle asteelle.

Rikosuhripäivystys kehittää nuorten auttamista

28 Nuorten uhrikokemukset ja rikoskäyttäytyminen ennallaan Venla Salmi

Uudistuneen nuorisorikollisuuskyselyn mukaan 15–16-vuotiaiden nuorten kielle-tyistä ja rikollisista teoista yleisin on luvaton tiedostojen lataaminen internetistä. Kun nuoret joutuvat rikoksen uhriksi, kyse on useimmiten heidän omaisuuteensa kohdistuneesta vahingonteosta tai varkaudesta.

30 Nuorten velkaantuminen haittaa rikoskierteen katkaisua Kimmo Nuotio

Nuorten rikosvelat ovat jääneet hankalasti katveeseen, kun lainsäädäntöä on uudistettu.

32 Nuorten vastikkeellinen seksi pääkaupunkiseudulla Anna Vuorelainen & Henrik Elonheimo

Tuore tutkimus kertoo nuorten parissa työskentelevien havainnoista. Ero kaupallisen seksin, seksuaalisen hyväksikäytön ja normaalin seksuaalisuuden välillä on häilyvä.

34 KRIMINOLOGIA Matti Laine: Massavankeuden loppu?

36 RIKOKSENTORJUNTA Jukka-Pekka Takala: Innovatiivista rikosentorjuntaa koulussa

38 KESKUSTELUA

40 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen
Poliisiammattikorkeakoulu

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 0295 150252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto
Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö
Ulla Knuuti
Rikosseuraamuslaitos
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Juha Kreuz
Laurea-ammattikorkeakoulu
Robin Lardot
Poliisihallitus
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Rodeoimages MF

Tilauhintaa

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%
Irttonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

13. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ J U H A K Ä Ä R I Ä I N E N

Koulu

Viime vuosina suomalainen koulu on ollut otsikoissa niin hyvässä kuin pahassakin. Kaikilla on tiedossa suomalaislasten hyvät oppimistulokset ja se, että suomalaisesta koulusta halutaan ottaa oppia muuallakin maailmassa. Monia asioita on siis tehty oikein, ainakin jos mittana käytetään oppimistuloksia.

Koulu voisi kuitenkin tehdä paljon nykyistä enemmän lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut selvittämään syitä suomalaislasten huonoon kouluviihtyvyyteen. Kehotuksesta otettiin vaarin ja selvitys valmistui viime vuoden lopulla. Siinä tutkijat **Päivi Harinen** ja **Juha Halme** kävivät läpi varsin monipuolisesti ja kattavasti tutkimuksia, joissa tarkasteltiin suomalaisten lasten ja nuorten kouluhyvinvointia. Yksi tutkimuksen havainnoista on, että koulussa ”viihtymisen” luotettava vertailu saattaa olla haasteellinen tehtävä. Astetta konkreettisempi onkin kysymys työrauhasta, joka ei myöskään mairittele suomalaiskouluja: lapset kokevat hälinää ja epäjärgestystä tunneilla enemmän kuin ikätoverinsa useimmissa muissa maissa. Hälinänkin keskellä he kuitenkin tuntuvat oppivan oikein hyvin. Tässäkin tullaan varmasti lähelle kysymystä yhteiskuntien välisestä kulttuurieroista, jossa opettajan auktoriteetti, kurinpidon normit sekä oppilaiden oikeudet ja velvollisuudet saavat eri yhteiskunnissa erilaisen aseman. Tämänkaltaisista kysymyksistä toki joudutaan jatkuvasti käymään keskustelua omassakin maassamme, kuten Alppilan koulun tapaus osoittaa. Peruskoululakiin ollaan myös parasta aikaa tekemässä muutoksia, joilla työrauhaongelmiin pyritään puuttumaan.

Kysymys kouluväkivallasta on paljon laajempi kuin Jokelan tai Kauhajoen tapaukset, jotka ovat valitettavasti vain jäävuoden huippu. Lapsiin ja nuoriin kohdistuu enemmän väkivaltaa kuin mihinkään muuhun ikäryhmään. Erityisesti poikiin kohdistuneesta väkivallasta ja uhkailuista suurin osa tapahtuu koulussa tai koulumatkalla. Siksi koulu on ensiarvoisen tärkeässä asemassa pohdittaessa keinoja, joilla lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan vähentää. ”Kasvupotentiaalia” tällä saralla riittää, kun tiedämme, että vain varsin pieni osa lasten koulussa kokemasta väkivallasta tulee opettajien tai muun kouluhenkilökunnan tietoon. Lapset tietävät enemmän kuin aikuiset haluavat nähdä.

Onneksi meillä kuitenkin jo on hyviä ohjelmia ja hankkeita, joilla väkivaltaan pyritään koulujen tasolla puuttumaan. Haaste-lehden tämänkertaisessa numerossa esittelemme niistä muutamia ajankohtaisimpia.

Etsivä nuorisotyö luotsaa nuoria eteenpäin

Johtaja Georg Henrik Wrede opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksiköstä näkee etsivän nuorisotyön tärkeäksi keinoksi ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Osa nuorista tarvitsee selvästi etsivän nuorisotyön kaltaista tukea ja kanssakulkemista. Kriminaalipolitiikassa on hänen mukaansa samantyyppistä ajattelua: yritetään ennaltaehkäistä mahdollisimman paljon ja sopeuttaa sopivalla tavalla yhteiskuntaan.

Georg Henrik Wreden melkein jokaisessa työssä on ollut nuorisotyön elementtejä. Hän tuli opetus- ja kulttuuriministeriöön (OKM) viime hallituskaudella Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi -politiikkaohjelman vetäjäksi ja sai sen jälkeen nuorisoyksiköstä johtajan viran. Ministeriötä ennen Wrede on työskennellyt mm. kansanterveysjärjestö Folkhälsanissa ja Mannerheimin lastensuojeluliitossa. Hän tavallaan siirtyi saman pöydän eri puolelle, tuen hakijasta sen myöntäjäksi. Kansalaisjärjestöjen kautta ministeriöllä on suora tuntema nuoriin ja siihen mitä

kentällä tapahtuu, mikä on ensiarvoista. Kentän näkökulmaa tarjoaa nyt myös etsivä nuorisotyö, sillä kuntien hakemukset käsitellään nuorisoyksikössä.

ETSIVÄN NUORISOTYÖN VOITTOKULKU

Etsivä nuorisotyö auttaa alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai jotka tarvitsevat tukea palvelujen saamiseksi. Etsivä nuorisotyö alkoi vuonna 2008 hankkeena ja sittemmin se on saatu vakiinnutettua lähes koko maahan. Nykyään jopa 96 prosenttia 15–28-vuotiaista asuu kunnassa, jossa

on etsivää nuorisotyötä. Viime vuonna etsivä nuorisotyö tavoitti yli 20 000 (aikuisten mielestä) kadoksissa olevaa nuorta.

Georg Henrik Wrede arvioi huolen nuorten syrjäytymisestä ratkaisevaksi tekijäksi etsivän nuorisotyön nopeassa etenemisessä. Tosin syrjäytymiskeskustelu ei aina ole ollut niin hyvää.

– Syrjäytymisen määrittäminen on hankalaa: kuka on syrjäytynyt ja paljonko termi syrjäyttää. Tässä on kriminaalipolitiikan kanssa paljon yhteistä: millä tavalla vetää raja normaaliuden ja muun välille. Nuorten koetaan jollain tavoin suurena massana

uhkaavan yhteiskuntaamme – etenkin jos he syrjäytyvät. Todellisuudessa on enemmän kysymys yksilöistä, jotka eivät löydä omaa polkuaan. Etsivä nuorisotyö on yksilöllistä ohjaamista ja siten vastaus tähän, hän selittää.

Wrede löytää toiseksi perusteluksi siitä saadut hyvät tulokset. Ministeriö on vaatinut raportointia ja seurannut tarkasti etsivän nuorisotyön tuloksia. Saatavilla on runsaasti tietoa siitä, mistä nuoret tulevat ja minne he menevät sekä lukuja siitä, paljonko nuoria tavoitetaan ja ohjataan eteenpäin. Tällaisella tiedolla on merkitystä, kun arvioidaan toiminnan tehokkuutta.

– Kolmas asia etsivän nuorisotyön menestyksen takana on tietenkin se, että kunnat ovat lähteneet hakemaan siihen tarkoitettuja avustuksia. Valtio on lisännyt rahoitusta, mutta se on ollut vapaaehtoista kunnille. Resurssiohjata ei voi, jos kukaan ei resurssia hae, hän hymähtää.

KASVUKIVUT KUULUVAT ASIAAN

Wrede myöntää, että etsivällä nuorisotyöllä on kuitenkin ollut kasvukipuja – kuten kaikella nopeasti kasvavalla toiminnalla. Hän kertoo, että kentällä käydään keskustelua siitä, mitä etsivä nuorisotyö oikeastaan on sekä mitä vaatimuksia ja hyviä ja huonoja käytäntöjä siinä on. Etsivän nuorisotyön määrittelyn lisäksi kysymyksiä herättävät raja- ja yhteistyöpinnat.

– Aina kun joku uusi toimija tulee, kentällä on paljon muita toimijoita ennestään. Etsivän nuorisotyö ohella syrjäytymisvaarassa olevien

nuorten kanssa työskentelevät esimerkiksi koulu ja kouluterveydenhuolto, kuraattorit, opettajat, sosiaalityö, poliisi, työ- ja elinkeinokeskukset ja monet muut toimijat. Työnjako vaatii aina pohdintaa, mutta yleisesti ottaen on mennyt oikein hyvin, hän arvioi.

Lisäksi Wreden mukaan on ollut huolta tiedonkulusta. Salassapitoasioista käytiin paljon keskustelua, kun etsivä nuorisotyö otettiin lainsäädäntöön vuoden 2011 alusta. Käytännössä salassapitoasiat eivät ole aiheuttaneet suuria ongelmia, ehkä perusteellisen ennakkopohdinnan vuoksi.

– Ministeriön näkökulmasta vähän pohdituttaa, onko joissain kunnissa kiusaus kutsua jotain muuta nuorisotyötä etsiväksi nuorisotyöksi, kun siihen saa rahoitusta. Siinä meidän täytyy olla tarkkoja. Jos lisäresurssi on annettu uudelle asialle, on tärkeää, että sitä käytetään siihen eikä vain muuteta nimekkeitä

ja jatketa vanhan tekemistä. Toisaalta on ymmärrettävää, että työote ja menetelmät ovat erilaisia eri ympäristöissä Suomessa.

SYRJÄYTYMISEN EHKÄI- SYSSÄ KOLME KÄRKEÄ

OKM:n nuorisoyksiköllä on kolme kärkeä syrjäytymisen ehkäisyssä: etsivä nuorisotyö, työpajat ja monialainen yhteistyö. Nämä ovat tarkoitettu ”ulkopuolella” oleville nuorille. Kaikki muu nuorisotyö ja -politiikka on ennaltaehkäisevää. Wreden mukaan on tärkeää, että nuorille on tiloja ja toimintaa, jotka kiinnittävät heitä yhteiskuntaan. Perusnuorisotyöllä on ensiarvoinen merkitys nimenomaan ennaltaehkäisyssä näkökulmasta.

Työpajoja tarvitaan, koska koulutus- ja työpaikkoja ei riitä kaikille. Työpajat ovat nuorille hyviä paikkoja elämäntaitojen kehittämiseen, aikuistumiseen, yhteisölliseen kasvuun ja työssäoppimiseen. Työpajojen rahoitus

Johtaja Georg Henrik Wrede opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksiköstä kiittää kuntien päättäjiä siitä, että ne ovat hakeneet avustuksia ja nähneet etsivän nuorisotyön tarpeelliseksi.

jakautuu monen tahon välillä, opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää ELY-keskusten kautta nuorten työpajoille perusrahoituksen.

Wrede haluaa korostaa monialaista yhteistyötä, koska se on toimintamuodoista näkymättömin mutta käytännössä tärkein. Aina täytyy myös miettiä, miten asiat vaikuttavat toisiinsa, sillä yksi toimenpide voi hyvinkin huonontaa jonkin toisen tehokkuutta.

– Monialaiset yhteistyöryhmät ovat hyvä apuväline siihen, ettei kukaan pääsisi putoamaan väliin. Kunnat ovat kiitettävästi tarttuneet ryhmien perustamiseen, ohjausta ja neuvoa on tarjottu ELY-keskusten nuorisotoimen järjestämissä koulutuksissa. Kun työnjaosta sovitaan, on erityisesti katsottava siirtymät; nuoren siirtyessä palvelusta toiseen ei saa syntyä katvealueita ja katkoksia. Tämä koskee erityisesti niitä moniongelmaisia nuoria, jotka ovat syrjäytymisuhan alla tai jo syrjäytymisen ytimessä. Asiat aina linkittyvät toisiinsa: jos on esimerkiksi asunoton, on vaikea hakea opiskelu- tai työpaikkaa.

NUORISOTAKUU ON POLIITTINEN LUPAUS

Tällä hetkellä keskustellaan paljon nuorisotakuusta ja sen toteuttamisesta nykyisessä talous- ja työllisyystilanteessa. Nuorisotakuulla tarkoitetaan, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistu- ➔

OKM:n nuorisoyksikön johtaja Georg Henrik Wrede muistuttaa, että yhden sektorin korjaava työ voi olla toisen sektorin ennaltaehkäisevää työtä.

→ neelle tarjotaan työ-, työko-keilu- opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Nuorisotakuuseen liittyy koulutustakuu, joka takaa jokaiselle peruskoulun päättäneelle koulutuspaikan.

Wrede kuvaa, että nuorisotakuu on sateenvarjo monille toimille ja poliittinen lupaus. Nuorisotakuu ei esimerkiksi tuo mukanaan uutta nuorisotakuulakia, mutta se on tuonut joukon uusia yksittäisiä toimenpiteitä kuten etsivän nuorisotyön tai työpajatoiminnan resurssien lisäämisen ja nuorten aikuisten osaamishjelman. Eri hallinnonalojen toimenpiteitä on koottu Nuorisotakuu.fi-sivuille.

– Paljon on kysymys siitä, että yritetään yhdessä hallinnonalojen yli miettiä, mitä voidaan tehdä syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Yksi ongelma tosin on juuri syrjäytymisen määrittely. Silloin kun ollaan jo poliisin ja pahimmissa tapauksessa vankeinhoidon toimenpiteissä, se on tietysti ilmiselvää. Yhteiskuntamme on yrittänyt välttää tätä ja pitää kaikki mukana.

ENNALTAEHKÄISY ON NUORISOTYÖN YDIN

OKM:n nuorisoyksikön johtaja Georg Henrik Wrede ei usko syrjäytymiskeskustelun vaikuttavan niin että nuorisotyön painopisteitä olisi jo paineita muuttaa.

– On tosin näkynyt huolta siitä, onko nuorisotyö liian korjaavaa ja muistetaanko

muuta työtä. En itse näe sitä nuorisosalalla isona ongelmana. Kyse on lähinnä siitä, että kun joku saa enemmän huomiota, toiset ovat vähän huomionkipeitä.

Erityisnuorisotyö on korjaavan puolella tai ainakin vähemmän ennaltaehkäisevää – riippuen näkökulmasta – sillä se voi ehkäistä vielä vaikeampia asioita, Wrede muistuttaa. Yhden sektorin korjaava työ voi olla toisen sektorin ennaltaehkäisevää työtä. Ennaltaehkäisyn merkitys nähdään hänen mielestään yhteiskunnassa hyvin, mutta silti ennaltaehkäisyyn on vaikeampi saada resursseja kuin ongelman hoitoon. Myös nuorisotyössä asioita mieluummin tehtäisiin ennaltaehkäisevästi.

Perusnuorisotyössä suurin panostus on lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaan, joka velvoittaa kaikkia sektoreita. Nuorisosektori antaa tämän hallituskauden aikana veikkausvoittovaroista 12 miljoonaa euroa tukea niin kuntien kuin järjestöjen ohjelmaan liittyville hankkeille.

Muita nuorisopolitiikka-isoja asioita ovat Wreden mukaan esimerkiksi EU:n rahoituskanavien ja ohjelmien uudistukset. Kansalaisten sitoutuminen järjestöelämään on muuttunut ja siksi joudutaan pohtimaan, miten tukijärjestelmiä voidaan kehittää niin, että uudet nuoria kiinnostavat toimintamuodot saavat jalansijaa kuitenkin unohtamatta olemassa olevaa hyvää toimintaa. Myös

nuorisotiedotuspuolella ja nettimaailmassa tapahtuu paljon.

NUORISOTYÖN MUUTTUVAT AREENAT

Eniten viime aikoina on kuitenkin askarruttanut kysymys siitä, missä nuorisotyötä tulee tehdä. Perusidea luonnollisesti on tehdä sitä siellä, missä nuoretkin ovat.

– Koko ajan tulee enemmän puolijulkisia tiloja, kaupakeskuksia ja muita, joissa toimii vartiointifirmoja ja jotka ovat yleisölle avoimia tiloja, mutta joiden tarkoitus on jokin muu kuin olla julkinen paikka. Nuoret liikkuvat tällaisissa paikoissa paljon. Miten suhtautua liiketilan käyttöön nuorisotyöhön – olipa se kauppakeskus kaupungissa tai huoltoasema maaseudulla – ja mikä on rajanveto julkisen ja yksityisen välillä ja kuka tekee mitä millä pelisäännöllä? Mikä on painotus perinteisen nuorisotyön ja uusien areenoiden välillä? Kysymykset eivät välttämättä ole vaikeita ratkaista, mutta niistä pitää olla tietoinen, Georg Henrik Wrede kertoo.

– Uudet areenat eivät ole vain fyysisiä kuten kauppakeskukset vaan myös netissä olevia areenoja. Myös kirjastojen muuttuminen monimuotoisemmiksi tiloiksi ja koulun nuorisotyö ovat esimerkkejä perusnuorisotyön monista areenoista. Toisissa paikoissa rajoista ollaan hyvin tietoisia kuten kauppakeskuksessa ja toisissa paikoissa rajat ovat huomaamattomampia kuten

sosiaalisessa mediassa.

Nuorisotyöllä on Wreden mukaan aina myös se haaste, että itsehän nuoret keksivät, mitä he haluavat tehdä, ja se ei välttämättä ole organisoitua toimintaa. Ainakin tukijärjestelmissä helpottaa, jos ”paperit ovat kunnossa” eikä mikä tahansa sosiaalisen median ryhmä pystyisikään hallinnoimaan hankkeita. Mutta se ei tarkoita, etteikö tällainen toiminta olisi hyvää.

Myös kansainvälistyminen tuo uuden näkökulman nuorisotyöhön. Länsimaiset yhteiskunnat ovat entistä monikulttuurisempia.

– Toisaalta on kyse angloamerikkalaisen kulttuurin, yhden tavan ajatella ja yhden kielen, englannin, ylivallassa ja toisaalta nuorisokulttuurissa on koko ajan pirstaloitumista ja paikallisesti tulee yhä enemmän pienten erityisryhmien näkökulmaa. Nuoret saavat vaikutteita molemmista suunnista ja myös nuorisotyössä pitää olla valmiutta pohtia asioita eri näkökulmista. Esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä puhutaan kotouttamisesta ja integraatiosta ja toisaalta yhdenvertaisuudesta ja pienten ryhmien kohtaamisesta. ■

Oikeutta koulukiusatulle?

Edelleenkin vain alle viidesosassa koulun tiedossa olleista tapauksista kiusaaminen saadaan loppumaan. Oikeusjärjestelmästä ei nykyisellään ole merkittävää apua kiusatulle oppilaalle.

Lisääntyvästä medianäkyvyydestä ja kiusaamista ehkäisevistä toimenpiteistä huolimatta lähes joka kymmenes peruskoulun oppilas on edelleen toistuvan kiusaamisen uhri. Kiusaamisen vahingolliset vaikutukset perustuvat sen pitkäkestoisuuteen ja systemaattisuuteen sekä joukosta eristämiseen ja kiusatun minäkuvan vääristymiseen. Jopa koko peruskouluajan kiusaamisen kohteena ollut lapsi lopulta uskoo itsekin, että hän on ruma ja tyhmä eikä hänellä kuulukaan olla yhtään ystävää. Kiusaamisesta seuranneet sosiaalisten tilanteiden pelko, itsemurha-ajatukset ja -yritykset, masennus, ahdistus ja muut psyykkiset ongelmat jatkuvat pitkälle aikuisuuteen ja vaativat usein ammattiapua.

”Minulta katosi elämästä ilo, eikä se ole tullut takaisin. Silloin tuntui pitkän aikaa, etten jaksaa elää ollenkaan.”

Tyypillisimmillään kiusaaminen alkaa ensimmäisillä luokilla ja jatkuu useita vuosia, monilla koko peruskoulun ajan. Muodoltaan kiusaaminen on sekoitus erilaisia tekoja, kuten haukkumista lihapulaksi tai huoraksi, potkimista tai vaikkapa pään lyömistä naulakkoon, eristämistä joukosta sekä uhkailua ja tavaroiden tuhoamista. Tekijänä on yleensä ryhmä, mikä lisää epätasapainoisia valta-asetelmia kiusatun ja kiusaajien välillä. Pelosta tulee jokapäiväistä.

”Minua nimeltiin, kaikelle mitä sanoin naurettiin tai sitä kommentoitiin, jopa keskellä tuntia. Minua uhkailtiin pitkin päivää, että minut hakattaisiin koulupäivän päätyttyä. Minua pyydettiin tappamaan itseni.”

PUUTTUMISEN KOMPASTUSKIVET

Perusopetuslaki velvoittaa opetuksen järjestäjää kiusaamisen ehkäisemiseen suunnitelmin ja konkreettisesti koulun henkilökunnan tasolla turvallisen opiskeluympäristön luomiseen mm. valvonnan ja kurinpidon keinoin. Kanteluratkaisu-

jen keskeinen sisältö lain tulkinnasta on, että kiusaamiseen tulee suhtautua vakavasti, tilanteita tulee selvittää riittävästi, on puututtava kaikin käytettävissä olevin keinoin ja myös jatkoseuranta on järjestettävä. Puhutteluista on edettävä esimerkiksi jälki-istuntoihin ja varoituksiin, jos kiusaaminen jatkuu.

Eryteisesti jatkoseuranta jää yleensä toteutumatta ja kiusaaminen alkaa tyypillisesti uudelleen eri tilanteissa ja tällöin se voi myös siirtyä piiloon opettajien katseilta. Kiusaamiskysymysten ratkaisemisessa ongelmallista onkin, että koko tekokokonaisuuden tuntee vain uhri. Tämä havainto ei saisi kuitenkaan pysäyttää keskustelua, vaan myös ”piilokiusaamisen” havaitsemiseen tulisi ryhtyä pohtimaan keinoja. Kiusattu ei yleensä myöskään kerro kiusaamisesta itse, koska hän pelkää kertomisen vaikutuksia. Selvittämisessä tulisikin käyttää monipuolisia keinoja, kuten nimettömiä kyselyitä luokan oppilaille.

”Puuttumisella oli pari päivää vaikutusta, kiusaaminen jatkui silti, ja yhä useammin uhattiin tappaa, jos lavertelee.”

Toisaalta näkyväänkään kiusaamiseen ei kiusattujen mukaan puututa, eikä välitunneilla ole riittävästi valvontaa. Tutkimustulosten valossa välitunti on kiusaamisen tyypillisin tapahtumapaikka. Kiusatut myös kritisoiivat aikuisten asenteita – kiusaamisen vakavuutta ei edelleenkään ymmärretä. Uhrille tärkeää olisi oikeudenmukaisuuden kokemus: joku taho vahvistaisi kiusaajan teon vääräksi.

”Asiaa ei saisi missään nimessä painaa villaisella, kuten omalla kohdallani tehtiin (sanottiin esim. sinä olet nätti, mukava ja vahva tyttö, kyllä sinä pienen kiusoittelun kestäit), vaan kiusaamiseen tulisi suhtautua vakavasti, sillä se voi vaikuttaa todella paljon jonkun loppuelämään. Lapsuuden ja kouluajan tulisi olla turvattua ja onnellista aikaa.”

KIUSAAJAN OIKEUDELLINEN VASTUU

Kiusatut itse kokivat, että poliisin mukaantulo asian selvittämiseen oli tehokas keino kiusaamisen lopettamiseksi. Koulumaailma ei olekaan kiusaajalle oikeudellisesta vastuusta vapaa saareke, vaikka esimerkiksi rikosoikeudellinen vastuu ulottuu vasta 15 vuotta täyttäneisiin. Tätä nuorempiinkin rikoksenteijöihin voidaan kohdistaa lastensuojelullisia toimenpiteitä. Ongelmallista rikosoikeudellisen vastuun kohdentamisessa 15 vuotta täyttäneisiin on se, ettei rikosoikeudellinen järjestelmä kovin hyvin kykene ottamaan huomioon nykyisellään kiusaamisen tyyppipiirteitä. Rangaista voidaan vain yksittäisistä teoista, ei tekokokonaisuudesta. Tekokokonaisuuden kriminalisoinnilla voitaisiin paikata joitain ongelmakohtia, mutta tällöin tulisi myös pohtia rikosoikeudellisen järjestelmän mahdollisuuksia ottaa huomioon muita kiusaamisen tyyppipiirteitä, kuten ryhmälähtöisyyttä ja uhrin heikkoa asemaa. Rikosprosessiin myös päätyy lähinnä fyysisen kiusaamisen tilanteita, jotka ovat pojille tyypillisempiä kuin tytöille.

Vahingonkorvausvastuu on myös alaikäisellä ja henkilövahingot – myös psyykkiset – voidaan vaatia korvattaviksi. Kynnys lähteä vahingonkorvausprosessiin näyttää olevan kuitenkin korkea. Tässä lieinee vaikutusta näytön ongelmilla, joita vaikutusten psyykinen luonne välttämättä tuo tarkasteluun.

TURVALLINEN OPISKELUYMPÄRISTÖ JA OIKEUSTURVA

Kiusaajan oikeudellisen vastuun ongelmat johtavat siihen, että huoltajien syyttävä sormi osoittaa herkemmin kohti koulua ja vastuussa olevia aikuisia. Koulun vastuu turvallisen opiskeluympäristön toteuttamisesta on oleellista, kun oppivelvollisuus käytännössä pakottaa oppilaat kouluun, sillä kotiopetus on meillä suhteellisen harvinaista.

Huoltajien ja kiusatun mahdollisuudet

Uhrin näkökulmasta on kestäväntöntä, että nykyisessä järjestelmässä kiusaamisen lopettaminen ei ole kenenkään vastuulla.

saada opetushenkilökunta tai opetuksen järjestäjä oikeudelliseen vastuuseen riittävästä kiusaamiseen puuttumisesta ovat kuitenkin heikot ja nämä keinot eivät auta kiusattua riittävän nopeasti. Monimutkainen järjestelmä on myös johtanut siihen, etteivät huoltajat yksinkertaisesti tiedä mistä asioista kannellaan ja mitkä taas kuuluvat tuomioistuimen toimivaltaan. Aluehallintovirastoille osoitetuissa kanteluissa vilisee rangaistus- ja vahingonkorvausvaatimuksia opetushenkilökunnalle.

Kantelu ylimmille lainvalvojille tai aluehallintovirastoon on keino, jolla voidaan arvioida, onko koululla toimittu kiusaamisasiassa riittävällä tavalla ja onko kunta opetuksen järjestäjänä täyttänyt velvoitteensa. Useissa aluehallintoviraston kanteluratkaisuissa tuli kuitenkin ilmi, ettei aluehallintovirastoilla ole tehokkaita keinoja selvittää asiaa, kun huoltajan kantelu ja koulun selvitys tyypillisesti sisältävät vastakkaisia näkemyksiä. Aluehallintovirastot eivät voi esimerkiksi kuulla toisia oppilaita todistajina, toisin kuin tuomioistuimet. Käsittely siis tällöin päättyy, mutta kiusatun kärsimys jatkuu.

Tuomioistuimissa voidaan nostaa rikosoikeudellinen syyte esimerkiksi opettajaa, rehtoria tai koulutoimenjohtajaa vastaan virkavelvollisuuksien rikkomisesta. Tämä harvoin johtaa tuomioon koulukiusaamisasiassa, kun vastuuta ei ole konkreettisesti jaettu henkilöittäin. Kun lainsäädäntömme ei ohjaa selkeästi siihen kenen pitää puuttua ja miten, on laiminlyöntiä vaikea konkreettisesti osoittaa. Vastuun kohdentamisen lisäksi lainsäädännön kehittäminen olisi hyvä aloittaa määrääjän säätämisestä puuttumistoitteille. Nyt oikeuskäytännön mukaan jos koululla on käytetty kaikkia käytettävissä olevia keinoja, vaikka parinkin vuoden viiveellä, puuttuminen on riittävää.

Vahingonkorvauskanteessa vastuun kohdentamiseen ei liity vastaavia ongelmia, sillä virkamiesten (kuten opettajan

ja rehtorin) laiminlyönneistä voi vaatia vahingonkorvausta julkisyhteisöltä eli koulukiusaamistapauksissa kunnalta. Vahingonkorvausasioissa kuitenkin syy-yhteys ja näytön ongelmat nousevat usein ongelmallisiksi, erityisesti kun kiusaamisasioissa on kyse tyypillisimmillään psyykkisen vahingon hyvittämisestä. Olivatko psyykkiset vahingot seurausta juuri koulukiusaamisesta vai muista lapsen ja nuoren elämässä tapahtuneista mahdollisista mullistuksista, kuten esimerkiksi vanhempien avioerosta? Vahinko saattaa myös näkyä vasta pitkän ajan kuluttua ja silti huoltajan tulisi ymmärtää hankkia lääkärintodistuksia oikeaan aikaan. Näyttö koulun tapahtumista on myös tyypillisesti koulun hallussa. Lisäksi jos vastajalla ei ole toisintoimimismahdollisuutta, vahingonkorvausvastuuta ei voi syntyä. Oikeuskäytännöstä nousee esille, että esimerkiksi yläkouluikäisten keskuudessa nimittely on niin yleistä, ettei kouluilta voi edellyttää sen kitkemistä tehokkaasti kouluyhteisöstä. Loukkaavasta nimittelystä kärsivän uhrin näkökulmasta ollaan taas umpikujassa.

Uhrin näkökulmasta on kestäväntöntä, että nykyisessä järjestelmässä kiusaamisen lopettaminen ei ole kenenkään vastuulla, vaikka uhri kärsisi koko elämänmittaisia vahinkoja. Lapsen oikeusturva ei voi olla vain huoltajan toimien varassa, vaikka siltä näyttää nyt, kun esimerkiksi kanteluissa esiintyvien lukuisten kiusattujen ainoaksi tosiasialliseksi selviytymiskeinoksi on jäänyt koulun vaihto tai kotiopetus. Lapsen(kin) perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen on julkisen vallan tehtävä. Tällä tiellä naapurimme Ruotsin ponnistelut kiusaamisen kitkemiseksi voisivat olla huomionarvoisia. Esimerkiksi barn och elevombud -viranomainen voi nostaa Ruotsissa vahingonkorvauskanteita kiusaamistapauksissa kiusatun puolesta. ■

Kirjoittaja on tutkijatohtori Vaasan yliopistossa. Hän on viime vuodet toiminut hankejohtajana

Lasten oikeudet ja yhdenvertaisuus perusopetuksessa -hankkeessa.

Mäntylä, N., Kivelä, J., Ollila S. & Perttola L. (2013). *Pelastakaa Koulukiusattu*. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.

MUUT LÄHTEET:

Edmondson, L. & Zeman, L. D. (2011). *Making School Bully Laws Matter. Reclaiming Children and Youth* 20, pp. 33–38.

Hakalehto-Wainio, S. (2003). *Korvausvastuu koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXVI 2003. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja*, s. 65–134.

Hakalehto-Wainio, S. (2012). *Oppilaan oikeudet opetustoimissa*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Hamarus, P. (2012). *Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kaltiala-Heino R., Rimpelä M., Rantanen P., Rimpelä A. (2000). *Bullying at school – an indicator of adolescents at risk for mental disorders. Journal of Adolescence* 23(6): 661–674.

Kouluterveyskyselyn kysymyskohtaiset taulukot vuosilta 2000–2011. Koulukiusaaminen. Saata- vissa 19.11.2012: <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/index.htm>.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2009b). *Miksi kertoisin, kun se ei auta? Raportti nuorten kiusaamiskyselystä*. Helsinki: Studio Gemma Oy.

Parviainen, M. (2010). *Kenen on vastuu? Vastuut ja seuraamukset palvelussuhteessa*. Helsinki: Edita.

Salmivalli, C. (2010). *Koulukiusaamiseen puuttuminen*. Juva: PS-kustannus.

Vaiettu rasismi koulussa

“Eipä sille [rasismille] mitään voi” on sitaatti, joka toistuu tekemissäni maahanmuuttajataustaisten nuorten haastatteluissa koulukokemuksistaan vuodesta toiseen. Rasismi on läsnä oleva, mutta vaiettu aihe suomalaisissa kouluissa. Monet lasten ja nuorten syrjintää ja koulukiusaamista tarkastelevat tutkimukset ovat osoittaneet, että koulu, etenkin yläkoulu, on yksi keskeisin rasismin ilmenemisen ympäristöistä. Tästä huolimatta esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelmassa ei mainita sanaa rasismi lainkaan. Onko siis todellakin niin, että ilmiölle ei voida mitään?

Rasismi ilmenee kouluisa monin eri tavoin. Se voi olla niin katseita, nimittelyitä, tyhmänä pitämistä, ryhmien ulkopuolelle sulkemista, fyysisen etäisyyden ylläpitämistä, tönimistä, lyömistä kuin myös suomalaisesta kulttuurista poikkeavien tapojen solvaamista, vähätelyä ja toisarvoisena pitämistä. Rasismin seurauksena koulu on paikkana erilainen niille, jotka joutuvat karttamaan tiettyjä tilanteita, paikkoja tai ihmisiä turvallisuutensa takia, kuin niille, joiden ei tarvitse sitä tehdä. Rasismi todentuu usein oppilaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa, mutta myös opettajat voivat tuottaa puheillaan ja teoillaan etnisiä ja rodullistavia luokituksia ja hierarkioita – joko tiedostaen tai tiedostamattaan. Siksi esimerkiksi termi koulukiusaaminen oppilaiden vertaissuhteisiin liittyvänä ilmiönä tavoittaa vain osan rasismin tuottamista valta- ja alistussuhteista.

Rasimissa haastavaa onkin sen monimuotoisuus. Se voi olla yhtäältä näkyvää ja kuuluvaa, toisaalta hyvin hienovaraista ja vaikeasti havaittavaa. Lisäksi on hyvä muistaa, että myös niin sanotut hyvää tarkoittavat teot voivat kääntyä osittain itseään vastaan. Esimerkiksi monet suvaitsevaisuustapahtumat ja kansainvälisyyspäivät voivat lisätä oppilaiden tietämystä eri kulttuurisista ryhmistä, mutta pahimmillaan nämä tapahtumat voivat esittää näistä ryhmistä hyvin stereotyyppisen ja muuttumattoman kuvan “siellä jossain muualla”, ei täällä Suomessa, Turussa tai Joensuussa elävänä ja elintavoiltaan moninaisena ja muuttavana. Mielikuvat etnisistä ryhmistä eivät koskaan ole viattomia ja seurauksettomia. Ne vaikuttavat vahvasti siihen, kuinka me toisiamme kohtaamme ja kohtelemme. Koulussa ne voivat vaikuttaa esimerkiksi myös siihen, miten

ja mille koulutusaloille eritaustaisia oppilaita ohjataan.

RASISMIKOKEMUKSET VAIHTELEVAT

Yksilöiden kokemukset rasismista vaihtelevat paitsi yksilöittäin niin myös sukupuolen, kulttuurisen taustan kuin paikallisen ympäristön mukaan. Joku on kohdannut rasismia vähemmän kuin joku toinen, mutta yhtä tietoisia monet ovat siitä, että erilainen tausta, ihonväri tai suomen puhuminen murtaen ovat tekijöitä, jotka voidaan tarvittaessa kääntää heitä vastaan. Somalialainen tyttö saa kuulla erilaisia herjoja kuin venäläistaustainen poika. Myös oppilaan vertaisryhmä, se liikkuuko hän suomalaisten vai maahanmuuttajataustaisten nuorten ryhmässä, vaikuttaa usein siihen, millaisena hänet nähdään ja kohdataan. Myös koulut vaihtelevat ilmapiiriltään ja siinä, miten herkkiä siellä ollaan tunnistamaan pai-

kallisia tapoja tehdä ja arvottaa yksilöiden välisiä eroja.

Se, mikä näyttää kuitenkin useissa tutkimuksissa toistuvan, on oppilaiden yksinäisyys rasismin kokemusten kanssa. Opettajat mainitaan vain harvoin kykeneviksi ja halukkaiksi puuttumaan rasismiin. Usein vain nuorten omat “erilaisten” vertaisryhmät ovat se ainoa paikka, joissa he voivat jakaa näitä kipeitä kokemuksiaan. Kaikilla oppilailla ei kuitenkaan ole edes tähän mahdollisuutta, etenkin silloin, kun he ovat luokkansa tai koulunsa ainoita “erilaisia”. Rasismista näyttää siis muodostuvan valitettavan usein ilmiö, jonka kanssa on vain pakko oppia elämään.

RASISMIN TUNNISTAMINEN OLENNAINEN

Rasismiin tarttumisen kannalta merkitsevää on, miten kussakin koulu yhteisössä ymmärretään, mitä rasismi on. Rasismin määrittämisen tavat vaikuttavat siihen, mitä pide-

Esimerkiksi oppilasluokkien ryhmätykset ovat oivia välineitä sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemiseen.

tään puuttumisen arvoisena. Usein haasteena on, että rasismi ymmärretään varsin kapeasti, lähinnä vain äärimmäisenä nimittelynä tai fyysisenä väkivaltana ja/tai tietyn alakulttuurisen ryhmän (esimerkiksi skinheadien) toimintana. Tällöin rasismien monet muut ilmenemismuodot jäävät tavoittamatta ja tunnistamatta. Toinen ongelma rasismien tunnistamisessa liittyy siihen, että huomio kiinnitetään liiaksi toiminnan taustalla oleviin motiiveihin eikä sen seurauksiin. Rasististen tilanteiden jälkipuinnissa voi esimerkiksi jäädä huomioimatta se, että solvaava sana ei loukkaa ainoastaan sitä oppilasta, jolle se on kohdistettu, vaan kaikkia niitä läsnä olevia, jotka tietävät olevansa kyseisen nimitelyn potentiaalisia kohteita. Myös kärjekäs ja ihmisoikeuksista piittaamaton julkinen keskustelu maahanmuutosta antaa kiusaamisen välineitä koulujen välitunneille.

ENNALTAEHKÄISEVÄÄ JA KORJAAVAA TOIMINTAA

Rasismien vastaista toimintaa voi lähestyä myös miettimällä sekä ennaltaehkäiseviä että korjaavia toimenpiteitä. Eri laisten teemapäivien ja -viikkojen ohella oppilasluokkien ryhmätykset ovat oivia välineitä sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Erityistä kiitosta maahanmuuttajataustaisilta oppilailta ovat saaneet ne opettajat, jotka jaksavat teettää ryhmätöitä ”sekajaoilla”. Oppilaiden ystävyyssuhteet yli rajojen eivät siis synny automaattisesti, vaan oppilaat kaipaavat opettajien ja muiden ammattilaisten tukea.

Korjaavista toimenpiteistä tärkein on jatkuva puuttuminen rasistisiin sanoihin ja tekoihin. Tällä osoitetaan kouluissa rajat sille, millainen toiminta on hyväksyttyä ja millainen ei. Tässä yhteydessä olennaista on myös käsitellä ja kyseenalaistaa kielletyn toiminnan taustalla olevia rasistisia ajat-

telutapoja. Pelkkä riidasta sopiminen rehtorin kansliassa jättää siis asian jälkikäsitteilyn puolitiehen. Tärkeitä olisivat myös rasismien uhrien vertaisryhmät. Näitä tosin ei löydy kuin harvoista kouluista. Vielä harvemmassa taitaa olla rasisteiksi tai isänmaallisiksi tunnustautuvien oppilaiden parissa tehty rasisminvastainen työ. Tämä edellyttää useimmiten moniammatillista yhteistyötä erityisnuorisotyön kanssa – erilaiset ryhmätyötävät monikulttuurisuustempaukset ovat aivan liian kevyitä ja ohuita toimintamuotoja näiden oppilaiden parissa. Suomalaisen suvaitsevaisuuskasvatuksen yksi suurista paradokseista onkin se, että se on keskittynyt melko yksipuolisesti maahanmuuttajatyöhön ja eri kulttuureiden esittelyyn. Onnistunutta integraatiota on kuitenkin vaikea toteuttaa, ellei tueta myös kantaväestön valmiuksia kohdata monikulttuuristumista.

AVOIN ILMAPIIRI

Olenneista kuitenkin on se, että kouluissa pyrittäisiin jatkuvasti luomaan avointa ilmapii-riä ja tilanteita, jotka mahdollistavat vähemmistöjen äänen kuuluvutta ja etenkin luottamusta siitä, että heidän kokemuksensa rasismista ja muusta kiusaamisesta huomioidaan. Tärkeää tässä on se, ettei rasismien läsnäoloa kiisteta lähtökohtaisesti. Lause ”Meidän koulussa ei ole rasismia” on vaarallinen. ”Onko meidän koulussa rasismia?” on jo avoimempi ja dialogisempi lähestymistapa – eikä se jo ennakkoon mitätöi mahdollisia rasismien kokemuksia. Rasismien kokemuksista kertominen on useimmiten vaikeaa ja näiden kokemusten esille ottamisessa tarvitaan aikuisten ja etenkin valtaväestöä edustavien yksilöiden vastaan tuloa. Näiden kokemusten kuunteleminen on tärkeää myös rasismia koskevan yleisen tiedon lisäämisen näkökulmasta. Silloin myös kouluissa rasismille voitaisiin tehdä jotain. ■

Kirjoittaja on YTT ja tutkijatohtori Itä-Suomen yliopistossa.

LÄHTEET:

Kankkunen, Paula & Harinen, Päivi & Nivala, Elina Tapio, Mari (2011) Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010.

Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampere University Press & Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.

Souto, Anne-Mari (2011) Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.

Huomiota KiVa Koulu -ohjelman toteutukseen

KiVa Koulu -ohjelma on otettu käyttöön jo 90 prosentissa Suomen kouluista. Parhailaan ohjelma on leviämässä myös ulkomaille. Sitä kokeillaan Hollannissa, Walesissa, Luxemburgissa, Japanissa ja Yhdysvaltain Delawaressa. KiVa Koulu® on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, joka on kehitetty Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä opetusministeriön rahoituksella. Yksittäisten kiusaajien asenteisiin ja toimintaan puuttumisen ohella on keskeistä koko vertaisryhmään vaikuttaminen.

UUTTA VAIKUTTAVUUS-TUTKIMUSTA

KiVa Koulu -ohjelman vaikutuksia on selvitetty kahdessa vaiheessa: arviointitutkimuksessa (2007–2009; n. 30 000 oppilasta) ja levitystutkimuk-

sessä (2009–). Arviointivaiheessa 203 vapaaehtoista koulua jaettiin satunnaisesti koe- ja kontrolliryhmiin. Levitysvaiheessa KiVa Koulu -ohjelma on otettu maanlaajuiseen käyttöön peruskouluissa. **Antti Kärnän** väitöstutkimus (2012) sisältää levitystutkimuksen tulokset ja osoittaa, että kiusaamisen vähentäminen onnistuu KiVa Koulu -ohjelmalla parhaiten alakouluissa ja vaikutukset ovat suurimmillaan neljännellä luokalla. Arviointivaiheen tulosten mukaan ohjelma vähensi kiusaamista yhden lukuvuoden aikana viidenneksen (20 %), kun taas levitysvaiheessa ohjelman vaikutus oli hieman pienempi (14–15 %). Kummassakin osatutkimuksessa ohjelma vähensi kiusaamista enemmän alakouluissa (arviointivaiheessa 20–28 % ja levitysvaiheessa 16–18 %) kuin yläkouluissa (arviointi- ja

levitysvaiheessa noin 5–10 %). Levitysvaiheessa vaikutukset kasvoivat ensimmäisestä neljännelle luokalle, minkä jälkeen ne pienenivät alakoulun viimeisten luokkien aikana. Levitysvaiheessa ei yläkoulun osalta löydetty riittävää näyttöä ohjelman vaikuttavuudesta: koe- ja vertailuryhmien erot eivät yleensä poikenneet sattuman selittämästä vaihtelusta. Laajasti levitetynä vaikutukset ovat kuitenkin merkittäviä: Jos ohjelman levitysvaiheen ensimmäisen vuoden tulokset ovat yleistettävissä kaikkiin Suomen peruskouluihin, ohjelma voi vähentää jopa 7 500 kiusaajaa ja 12 500 kiusattua vuoden aikana.

UUSIA TOIMENPITEITÄ

Ongelmaksi on havaittu, että ohjelmaa käytetään hyvin eri tavoin eri kouluissa. Turun yliopiston KiVa Koulu -ryh-

mä pyrkii tukemaan kouluja laadukkaassa ohjelman toteuttamisessa vuosittaisella tilannekartoituksella, uutiskirjeillä lukuvuoden aikana, keskustelufoorumilla ja virtuaalisella koulutusmateriaalilla internetissä, KiVa-päivillä ja laatusuosituksilla. Tavoitteena on auttaa kouluja hallinnoimaan ja toteuttamaan KiVa-ohjelman käyttöä niin, että siitä tulee osa koulun toimintakulttuuria.

Syksyllä 2012 alkoi Opetushallituksen rahoituksella kahden vuoden resurssikoulu-kokeilu. Siinä on mukana 11 koulua eri puolelta Suomea. Tavoitteena on luoda verkosto, jossa resurssikoulut voivat vertaistukea tarjoamalla lisätä oman alueensa koulujen henkilökunnan osaamista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja sen vähentämisessä.

www.kivakoulu.fi

Aloite koulukiusaamisen kitkemiseksi

Lapsiasiavaltuutettu vaatii muutoksia perusopetuslakiin koulukiusaamisen torjumiseksi. Laki velvoittaa koulua puuttumaan kiusaamiseen, muttei kerro selvästi miten.

– Nykyinen laki ei ole riittävän velvoittava koululle ja opetuksen järjestäjälle. Perusopetuslakia pitää täsmentää niin, että siinä selvästi säädetään kiusaamiseen puuttumisen menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä. Vanhemmille ja lapsille tarvitaan myös oi-

keusturvakeinoja ja puolueettonta neuvontaa tilanteisiin, joissa he kokevat, että koulu ei ole puuttunut kiusaamiseen, lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula** sanoo.

Kiusaamisen vastaisista ohjelmista huolimatta ongelma on yhä yleinen. Lapsiasiavaltuutettu, MLL, Keski-Suomen ELY-keskus sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto tekivät keväällä vastaville ministeriöille, eduskunnan sivistysvaliokunnalle ja Opetushallitukselle aloitteen

koulukiusaamiseen puuttumisen tehostamiseksi.

Siinä ehdotetaan, että:

■ Opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää kattavasti koulukiusaamiseen puuttumisen oikeusturvakeinoja ja niiden vaikuttavuutta. Selvityksessä tulisi myös vertailla eri maissa käytössä olevia keinoja.

■ Perusopetuslakiin lisätään säännökset koulukiusaamisen puuttumisen menettelytavoista ja vastuuhenkilöistä. Lähtökohtaisesti koulukiusaamistapaukset tulisi selvittää

koulussa. Kouluissa tulee olla selkeät, lapsen etua toteuttavat toimintamallit erimielisyystilanteisiin.

■ Kiusaamistilanteisiin soveltuvia keinoja ovat rikos- ja riita-asioiden sovittelumenettelyn kehittäminen sekä säädökset, jotka takaisivat oikeuden saattaa kiusaamisasia koulussa käsiteltäväksi. Koulun tekemän ratkaisun lainmukaisuus tulisi myös voida saattaa ulkopuolisen viranomaistahon arvioitavaksi.

Koulutuspolitiikka osana rikoksentorjuntaa?

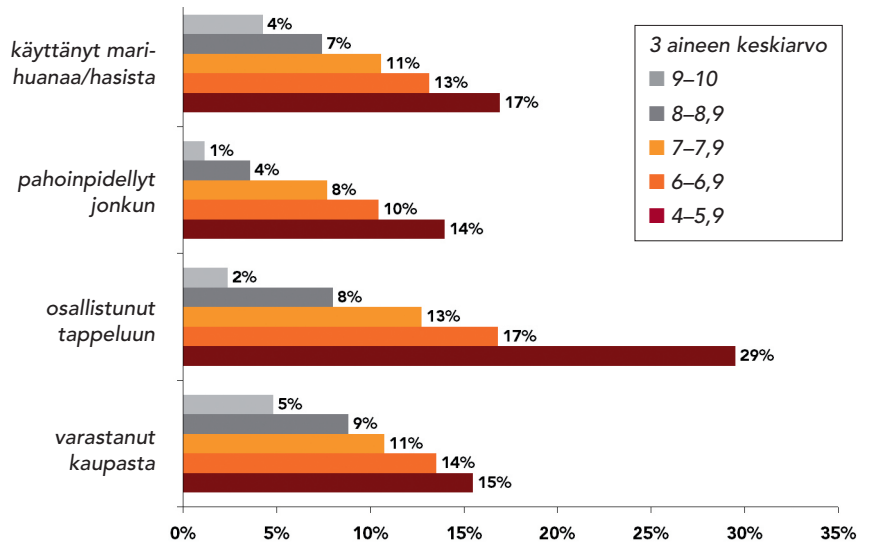
Koulutuksen ja rikollisuuden yhteys tutkimuksen valossa

Kansainvälisessä kriminologisessa tutkimuksessa on toistuvasti havaittu, että heikko koulumenestys ja alhainen koulutustaso ovat merkittäviä rikollisuuden taustatekijöitä (Maguin & Loeber 1996). ”Koulutuspuudokkuus”, eli tilanne, jossa nuori ei suorita peruskoulun jälkeen mitään tutkintoa, on noussut keskiöön nuorten syrjäytymistä koskevassa suomalaisessa keskustelussa. Koulutustason yhteys rikoskäyttäytymiseen näkyy selvimmin rekisteritutkimuksissa, joissa on havaittu varsin suuria koulutusryhmittäisiä eroja rikoskäyttäytymisen määrässä (Aaltonen 2013; Savolainen ym. 2013). Tässä kirjoituksessa käsitellään koulutuksen ja rikollisuuden yhteyttä tuoreen kriminologisen tutkimuksen valossa, ja pohditaan sitä, voisiko koulutuksen lisääminen olla yksi keino vähentää rikollisuutta.

KOULUTUSTASO VAHVASSA YHTEYDESSÄ RIKOSKÄYTTÄYTYMISEEN

Koulutuksen ja rikollisuuden välinen yhteys esiintyy voimakkaana sekä kysely- että rekisteriaineistoissa. Kuviossa 1 nähdään koulumenestyksen olevan yhteydessä rikoskäyttäytymiseen Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuoden 2012 Nuorisoriikollisuuskyselyssä: mitä matalampi nuoren keskiarvo on, sitä todennäköisemmin hän on syyllistynyt rikoksiin

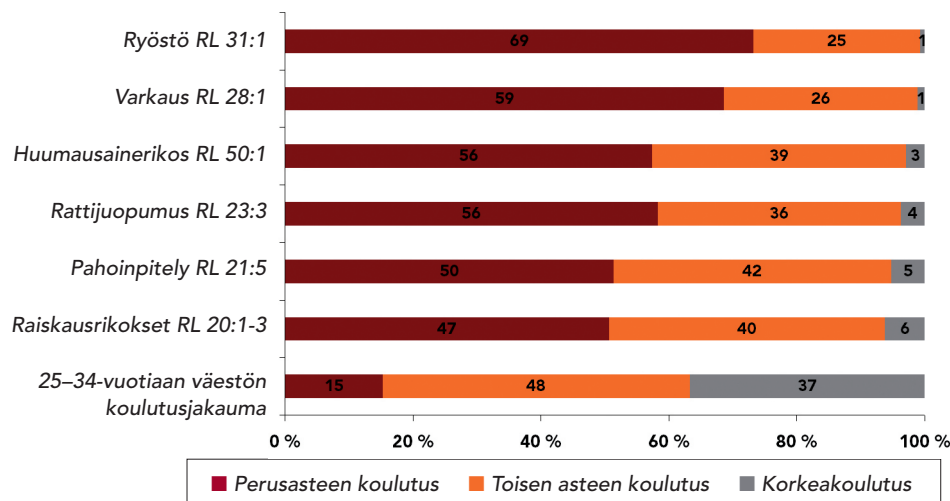
Kuvio 1. Eri rikostekoja kuluneen vuoden aikana tehneiden 9-luokkalaisten osuus kolmen oppiaineen (matematiikka, äidinkieli, englanti) keskiarvon mukaan, % (lähde: Nuorisoriikollisuuskysely 2012, OPTL).

kuluneen vuoden aikana. Aineisto antaa viitteitä myös koulutuspuudokkuuden ja rikollisuuden tulevasta yhteydestä: sellaiset nuoret, jotka ilmoittavat kyselyssä aikovansa suoraan työelämään peruskoulun jälkeen ovat syyllistyneet rikoksiin selvästi muita useammin. Kiinnostavaa on myös se, että ainoastaan 0,4 prosenttia haastatelluista yhdeksäsluokkalaista

tähtää suoraan työelämään. Vuonna 2011 yhdeksän prosenttia peruskoulun päättäneistä jäi kuitenkin ilman toisen asteen opiskelupaikkaa (Tilastokeskus). Lopullinen koulutuspuudokkaiden määrä on hieman suurempi, sillä pelkän peruskoulun suorittaneita on 30–39-vuotiaiden joukossa tällä hetkellä noin 13–14 prosenttia (Tilastokeskus).

Kuvio 2. 25–34-vuotiaiden rikoksista epäiltyjen koulutustaso poliisin tietoon tullessa rikollisuudessa vuonna 2012, % (lähde: Tilastokeskus).

→ Rekisteriaineistot vahvistavat kuvaa koulutuksen tärkeydestä rikollisuuden taustatekijänä. Kun tarkastellaan rikollisuutta nuorena aikuisuudessa, jolloin yksilön lopullinen koulutustaso on jo lähes vakiintunut, havaitaan koulutuksen olevan voimakkaassa yhteydessä useisiin eri rikoslajeihin syyllistymiseen. Kuviossa 2 on tarkastelu koulutustason ja eräiden poliisin tietoon tulleiden rikosten yhteyttä Tilastokeskuksen vastikään julkistettujen taustatietojen valossa 25–34-vuotiaassa väestössä.

Pelkän peruskoulun suorittaneet ovat vahvasti yliedustettuina kaikissa tarkasteluissa rikoslajeissa. Yliedustus on suurinta omaisuusrikoksissa ja huumausainerikoksissa, mutta myös väkivaltarikoksista epäillyt ovat muuta samanikäistä väestöä heikommin koulutettuja.

KOULUTUSTASO YKSILÖN JA YMPÄRISTÖN PEILINÄ

Siitä huolimatta, että koulutustasoa on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa perinteisesti käytetty yhtenä sosioekonomisen aseman mittarina, ei koulutuksen yhteyttä rikoskäyttäytymiseen voida palauttaa pelkästään rakenteellisiin tekijöihin. Tutkimusnäytön perusteella on selvää, että heikon koulumenestyksen taustalla vaikuttaa joukko osittain perinnöllisiä yksilötekijöitä. Tuoreen suomalaistutkimuksen perusteella tiedetään, että

heikko koulumenestys välittää osaltaan lapsuudessa mitattujen käytöshäiriöiden ja oppimisvaikeuksien vaikutusta rikoskäyttäytymiseen (Savolainen ym. 2012). Saman aineiston perusteella tehdyssä analyysissä puolestaan havaittiin, että heikot kielelliset kyvyt lisäävät rikollisuuden riskiä esiintyessään yhdessä ADHD:n kanssa (Savolainen ym. 2010). Kognitiivisten kykyjen lisäksi temperamentti ja persoonallisuus vaikuttavat koulussa pärjäämiseen, ja muun muassa kriminologisen itsekontrolliteorian oletusten mukaisesti impulsiivisuus on negatiivisessa yhteydessä koulumenestykseen (Alatupa ym. 2007).

Toisaalta tiedetään se, että sosiaaliset ongelmat lapsuuden perheessä lisäävät koulutuspuudokkuuden riskiä. Näitä varhaisempia ongelmia heijastaa muun muassa tutkimustulos kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten matalasta koulutustasosta (Kestilä ym. 2012). Matalasti koulutettujen vanhempien matalasti koulutetut lapset tekevät ikätovereitaan enemmän rikoksia (Savolainen ym. 2013). Vertaisryhmien vaikutusta ei ole myöskään syytä aliarvioida.

Selvittämättä on se, miten koulutustason jatkuva nousu on vaikuttanut koulutusryhmittäisiin eroihin rikoskäyttäytymisessä. Onko niin, että yhä harvemmaksi käyvä koulunsa keskeyttävien nuorten ryhmä on yhä valikoituneempi ja

moniongelmaisempi, vai tuleeko koulutuksen puuttumisesta suurempi ongelma työelämän vaatimusten muuttuessa yhä enemmän ammattitaitoa ja muodollista pätevyyttä vaativiksi? Valitettavasti koulutustason ja rikollisuuden välisen yhteyden ajallisesta muutoksesta ei ole toistaiseksi saatavilla kattavaa tietoa.

KOULUTUSUUDISTUSTEN VAIKUTUS RIKOLLISUUTEEN

Aikaisemmin esitetyn perusteella koulutuksen vahva yhteys rikoskäyttäytymiseen selittyy siis todennäköisesti sillä, että heikkoon koulumenestykseen ja koulun keskeytymiseen vaikuttaa yhtäältä moni rikosalttiutta itsenäisesti selittävä yksilö- ja ympäristötekijä, ja toisaalta sillä, että kouluttamattoman henkilön mahdollisuudet työmarkkinoilla ovat varsin heikot. Kokemus koulussa pärjäämisestä vaikuttanee lisäksi siihen, mihin ihminen uskoo elämässään pystyvän. Näistä moninaisista mekanismeista johtuen koulutuksen ja rikollisuuden välisen korrelaation toteamisesta on pitkä matka kausaaliyhteyden todistamiseen, eli siihen, että voisimme todeta koulutuksen puuttumisen aiheuttavan rikollisuutta muista taustatekijöistä riippumatta. Vahva näyttö kausaali vaikutuksista on kuitenkin tarpeen, jos halutaan arvioida sitä, kuinka paljon koulutuksen lisäämisellä voitaisiin vähentää rikollisuutta. Tällaista näyttöä on saatu käyttämällä koulutuspoliittisia lainsäädäntöuudistuksia ns. luonnollisina kokeina. Yhdysvalloissa (Lochner & Morretti 2004) ja Isossa-Britanniassa (Machin ym. 2010) tehdyissä tutkimuksissa on havaittu rikollisuuden määrän vähentyneen vähimmäiskoulutustasoa korottaneiden uudistusten jälkeen.

Suomen kannalta kiinnostavimmat tutkimukset on tehty Ruotsissa. Näissä on tutkittu 1950- ja 60-luvuilla alueellisesti portaittain toteutetun peruskoulutuksen vaikutusta sekä varsinaiseen reformiin kuuluneiden kohorttien (Hjalmarsson ym. 2011) että heidän lastensa rikollisuuteen (Meghir ym. 2012). Näiden tutkimusten asetelma vastaa pitkälti sitä, jota on käytetty Suomen peruskoulutuksen vaikutuksia arvioitaessa (ks. Pekkarinen ja Uusitalo 2012). Molemmat ruotsalaistutkimukset näyttävät uudistuksesta seuranneella koulutuksen pituuden

Kun koulutuksen vähimmäismäärää on eri aikoina ja eri paikoissa lisätty, voidaan rikollisuuden osoittaa sen seurauksena vähentyneen.

lisääntymisellä olleen rikollisuutta vähentävä vaikutus. Hjalmarsson ja muut (2011) havaitsivat sekä rikoksesta tuomittujen että vankeusrangaistuksen suorittaneiden osuuden pienentyneen koulutustasoa nostaneen reformin seurauksena. Heidän tulostensa perusteella yksi lisävuosi koulua vähensi rikostuomion todennäköisyyttä miehillä kahdeksan prosenttia ja naisilla 11 prosenttia. Meghir ja muut (2012) puolestaan osoittivat, että reformin vaikutukset kantavat jopa seuraavaan sukupolveen, sillä reformin seurauksena pidempään opiskelleiden isien pojat tekivät vähemmän rikoksia. Toiseen sukupolveen ulottuvat vaikutukset ovat kuitenkin ensimmäistä sukupolvea heikompiä.

MILLAISIA UUDISTUKSIA?

Edellä mainitut taloustieteilijöiden tekemät tutkimukset koulutuspoliittisten uudistusten rikosvaikutuksista ovat varsin vakuuttavia, ja tulokset kaiken kaikkiaan hyvin yhteneväisiä: kun koulutuksen vähimmäismäärää on eri aikoina ja eri paikoissa lisätty, voidaan rikollisuuden osoittaa sen seurauksena vähentyneen. Koulutustason on lisäksi havaittu olevan yksi voimakkaimmista rikollisuuden korrelaateista useissa suomalaisaineistoissa. On kuitenkin aiheellista kysyä, voidaanko näistä tutkimustuloksista päätellä, että esimerkiksi oppivelvollisuusikää korottamalla universaalilla koulutusreformilla voitaisiin edelleen vähentää rikollisuutta nyky-Suomessa, jossa väestön koulutustaso on jo varsin korkea? Koska pieni vähennistö koulutuspuudokasta syyllistyy rikoksiin, ei ole selvää, että tällaisen reformin seurauksena potentiaalisesti pidempään opiskelevat nuoret olisivat kuitenkin kaikkein rikosaktiivisinta joukkoa. Saattaa siis olla, ettei väestötasoisilla uudistuksilla onnistuttaisi kuitenkaan vaikuttamaan niihin moniongelmaisiiin nuoriin, joiden rikosuran ehkäisemisestä saavutettaisiin suurimmat hyödyt.

Kohdennettumpien toimien osalta tun-

tuu uskottavalta, että läpäisyasteen nostaminen erityisesti ammattikouluissa olisi kannatettavaa myös rikosentorjunnan kannalta. Kriminologisenkin tutkimuksen valossa oppisopimuskoulutuksen ja muiden käytännönläheisempien oppimisen muotojen laajempi käyttö voisi olla hyvä keino sellaisten nuorten tavoittamiseksi, joille perinteinen oppimisen malli ei sovellu. Näiden toimenpiteiden osalta luotettavaa tutkimusnäyttöä rikosvaikutuksista ei kuitenkaan Suomessa ole, eikä edellä mainittujen tutkimusten kaltaisia luonnollisia kokeita hyödyntäviä ulkomaisia tutkimuksia näistä teemoista ole ainakaan minun tiedossani. Tämän katsauksen ulkopuolelle jäivät ylipäättään tutkimukset, joissa on arvioitu erilaisten kouluissa toteuttavien ohjelmien ja interventoiden vaikutuksia myöhempään rikollisuuteen. Kotimainen KiVa Koulu -ohjelma on erinomaisen esimerkki siitä, kuinka tällaisten ohjelmien rikosvaikutusten arvioinnit tulisi jatkossa toteuttaa. ■

Kirjoittaja työskentelee Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja on keväällä väitellyt sosioekonomisista eroista nuorten aikuisten rikollisuudessa.

LÄHTEET:

Aaltonen, Mikko. 2013. Socioeconomic differences in crime and victimization. A register-based study. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 263.

Alatupa, Saija & Karppinen, Krister & Keltikangas-Järvinen, Liisa & Savioja, Hannele. 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja 75.

Hjalmarsson, Randi & Holmlund, Helena & Lindquist, Matthew J. 2011. The effect of education on criminal convictions and incarceration: causal evidence from micro-data. Centre for Economic Policy Research Discussion Papers DP8646.

Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika. 2012.

Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77.

Lochner, Lance & Moretti, Enrico. 2004. The effect of education on crime: evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *American Economic Review* 94

Machin, Stephen & Marie, Olivier & Vujic, Suncica. 2010. The crime reducing effect of education. CEP Discussion Paper No 979. Centre for Economic Performance.

Maquin, Eugene & Loeber, Rolf. 1996. Academic performance and delinquency. In *Crime and justice: a review of research*, vol 20, ed. Michael Tonry. Chicago: University of Chicago Press.

Meghir, Costas & Palme, Märten & Schnabel, Marieke. 2012. The effect of education policy on crime: an intergenerational perspective. NBER Working Paper 18145. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Pekkarinen, Tuomas & Uusitalo, Roope. 2012. Peruskoulu-uudistuksen vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 108.

Savolainen, Jukka & Hurtig, Tuula M. & Ebeling, Hanna E. & Moilanen, Irma K. & Hughes, Lorine A. & Taanila, Anja M. 2010. Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) and criminal behaviour: the role of adolescent marginalization. *European Journal of Criminology* 7.

Savolainen, Jukka & Hughes, Lorine A. & Mason, W. Alex & Hurtig, Tuula M. & Taanila, Anja M. & Ebeling, Hanna & Moilanen, Irma K. & Kivivuori, Janne. 2012. Antisocial propensity, adolescent school outcomes, and the risk of criminal conviction. *Journal of Research on Adolescence* 22.

Savolainen, Jukka & Paananen, Reija & Merikukka, Marko & Aaltonen, Mikko & Gissler, Mika. 2013. Material deprivation of minimal education? Social class and crime in an egalitarian welfare state. *Advances in Life Course Research* 18.

Nuorten vankien peruskouluvuodet

Oireilua jo päiväkodissa, osa ilman päättötodistusta

Tämän päivän nuoret vangit ovat olleet aivan hiljattain peruskoululaisia ikäistensä joukossa. Niin ikään lähivuosina vankilaan suljettavat nuoret ovat tämän ajan peruskoululaisia, läsnä olevia tai poissaoleviksi kirjattavia kasvuikäisiä. Artikkelin perustuu 29 iältään 17–21-vuotiaan nuoren kertomuksiin omilta peruskouluajoiltaan. Valtaosa nuorista on miehiä, mutta joukossa on myös naisia. Viidellä nuorella ei ollut aikaisempaa rikosrekisteriä ja 16 suoritti ensimmäistä ehdotonta tuomiotaan. Ehdollisten vankeuksien määrä vaihteli yhdestä kolmeen. Enemmistö oli tuomittuna väkivalta- tai henkirikoksesta.

ALUN KIINNOSTUKSESTA VÄLINPITÄMÄTTÖMYYTEEN JA VASTENMIELISYYTEEN

Noin puolet nuorista kuvasi koulunalkuaan myönteisin ilmauksin kuten *”Ei alasteella ollu vittumainen olla”*. Muutama oli lähtenyt opinpolulle jopa intoa puhkuen: *”Oli sellasta intoa, mitä ei oo meikällä monesti ollu, eikä kyllä sen jälkeenkään.”* Noin puolelle koulu oli ollut jo alkujaan samantekevä, merkityksetön paikka. Koulutusasenteiden periytyvyys on todennettu useissa tutkimuksissa.

”Mun elinpiirissä, missä mä nyt ikinä onki pyöriny, nii ei siellä oo kukaan arvostanu koulunkäyntiä enemppää ku minä itekkään.”

Jo nuorten alakouluvuosiin oli mahtunut paljon ongelmia, mutta siirtyminen yläkouluun oli muuttanut koulunkäynnin erityisen ongelmalliseksi. Työrauhahäiriöt ja käytösongelmat olivat kasva-

LEHTIKUVA: JOHANNA VUONOKARI

neet räjähdysmäisesti, samoin luvattomat poissaolot. Koulunkäynnistä oli tullut epäsäännöllistä, omaehtoista ja rangaistuspainotteista. Osa nuorista kertoi häirinneensä opetusta kouluvuosien edessä yhä enemmän sekä pitkälti tietoisesti ja tahallaan. Yhteenotot lähes oppitunteitain vaihtuvien aineenopettajien kanssa olivat olleet joillekin päivittäisiä. Odotettu yläaste oli poikennut suuresti nuorten alaluokilla vaivoin omaksumista käytännöistä ja toimintatavoista.

”No outoa se oli. Sielä vain mennään paikasta toiseen ja joku selittää sitä ommaa juttuaan, eikä ees tiä ketä siellä kuuntelee, ketä ne oppilaat on. ... Menin sinne tunnille, jos näin mihin toiset mennee, mihin luokkaan. ... Sanovat, että katto lukujärjestyksessä. No ei ollu sitä. Ja siinäki oli sitte

sata kirjainta, sen ku katto, ei tajunnu mittään. Opettajan nimikirjaimet vissiin ja semmosta. Pikkuruutu täynnä kirjaimia ja outoja vain joka paikassa, opettajia ja kaikkia niitä oppilaita. ... Niitä alako tulla niitä poissaoloja ja alako sitte tympimään koko koulu enemmän vielä.”

Alaluokilla oli koettu mielekkäänä, että koulussa oli ollut pääosin yksi aikuinen huolehtimassa kokonaisvaltaisesti kouluarjen sujuvuudesta. Yläkoulu oli tuntunut etenkin alkuun turvattomalta. Nuorten valmiudet uuden koulumuodon vaatimaan itsenäisempään vastuunkantamiseen olivat olleet riittämättömät eikä tukea ollut löytynyt aina kotoakaan. Huomio oli suuntautunut koulun sijaan muihin asioihin. Aikaa oli alettu viettää kavereiden kanssa toimintaympäristöissä,

jotka olivat tarjonneet jännitystä ja omaa elämäkokonaisuutta tukeneita sisältöjä, luoneet myönteisiä tuntemuksia ja tarjonneet positiivista palautetta. Rikokset olivat useilla tulleet tätä kautta osaksi elämää.

Koulun sosiaaliset odotukset ja käyttäytymisvaatimukset olivat monien kohdalla poikenneet huomattavasti siitä, mihin nuoret olivat kasvuympäristönsään sosiaalistuneet. Enemmistö nuorista kuvasi itseään koululaisena adjektiiveilla, jotka ovat ristiriidassa sen kanssa, miten oppilaiden odotetaan koulussa käyttäytyvän. He olivat olleet vilkkaita, impulsii-visia, äänekkäitä ja levottomia. He olivat vastustaneet auktoriteetteja ja kyseenalaistaneet koulussa vallinneita arvoja ja normeja. Toisena ääripäänä olivat muutama kuvaukset hiljaisuudesta, ujoudesta ja vetäytymisestä. Kertomuksissa esiintyi myös viitteitä sisäänpäin suuntautuneista ongelmista, kuten ahdistuneisuudesta ja myös masennusoireista etenkin yläluokilla. Lähes puolet nuorista oli ollut psykiatrisella osastolla tutkimus- ja hoitotaksoilla.

Kolmen nuoren viimeinen koulutodistus oli kahdeksannen luokan väliarviointi. Yksi aikoi hakeutua saattamaan peruskoulunsa päätökseen. Enemmistö olisi ikänsä puolesta ehtinyt suorittaa toisen asteen tutkinnon, mutta vain yksi oli suorittanut. Kaikilla ammatillisen koulutuksen aloitaneilla opiskelu oli keskeytynyt töihin siirtymisen, poissaolojen tai aggressiivisuuden vuoksi, yhdellä vangitsemisen seurauksena. Kaikilla oli haaveena jatkaa opintojaan vapauduttuaan.

ALISUORIUTUMINEN TIEDOSTETTIIN ITSE

Nuoret kuvasivat älyllistä suoriutumista-soaan varsin keskivertoisena: *”Ei ollu mikään nero eikä mikkään tollo”*. Ilman päätötodistusta jääneet nuoretkin ilmaisivat, että vika ei ollut kognitiivisella puolella – *”en mä mikään vähä-älynen oo, mutta se vaan meni niin”*. Nuoret kokivat lähes poikkeuksetta, että olisivat voineet menestyä koulussa tiedollisesti jopa huomattavasti paremmin; tämän he olivat usein tiedostaneet jo kouluaikoinaan. Eräs nuori kertoi lukeneensa alisuoriutumisesta, ja asia oli tuntunut heti tutulta. Hän opiskeli vankilakoulussa lukion oppisisältöjä.

”Opettajat sano, että ihan mihin vain

olis mahollisuus jos vain jaksais keskittyä loppuun asti. ... Se olis pitäny käyä kunnolla loppuun saakka, se on harmittanu ja varmasti tullee harmittamaan tulevaisuuessaki. Yllesesti ottaen koulu on hyvä juttu.”

Tehokas, itseä hyödyttänyt oppiminen liitettiin pääsääntöisesti koulun ulkopuoliseen aikaan ja ympäristöihin. Kertomuksista ei nouse yhtään tapausta, jossa alhaiseen motivaatitasoon olisi vaikuttettu koulussa oppimistavoitteita edistävästi. Ensiaskel oppimishalun herättämisessä olisi nuorten mukaan koululaisen hyväksyminen sellaisena kuin hän on sekä tukeminen niistä lähtökohdista, joita hän toiminnallaan osoittaa. Nuoret vangit eivät ole olleet halukkaita hyödyntämään koulutusjärjestelmämme tarjoamaa mahdollisuuksien tasa-arvoa; he olisivat toivoneet vähäisempiä sisällöllisiä vaateita ja sen huomaamista, mitä he olivat koulun eteen jo tehneet. Moni koki yrittäneensä pitkään oman parhaansa pärjätäkseen koulussa niin tiedollisesti kuin sosiaalisesti.

Oppimisvaikeudet on todettu yleisiksi etenkin iäkkäämmillä vangeilla. Oppimisvaikeudet eivät nouseet nuorten koulukokemuksia ja koettua koulumielekkyyttä määrittäviksi tekijöiksi. Oppimisvalmiuksissa sen sijaan oli jokaisella selkeitä puutteita. Toiminnalliset ja käytännönläheisiksi koetut oppiaineet saivat myönteisintä palautetta ja teoreettiset oppiaineet yksityiskohtaisine sisältöalueineen runsasmäärin kritiikkiä. Se, että kaikkien oli pitänyt opiskella koulussa samoja oppisisältöjä, oli harmittanut:

On se musta silleen aika perseestä, että mä, vähän semmosen alkoholiperheen koulusta piittaamaton lapsi istun siellä ja koitan oppia jotaki niitten lääkärin ja juristin lasten kanssa, niin ku meilläki. En mä sitä tarkota, että mä oikeesti olisin niitä tyhmempi, siis silleen, mutta ei mua vain jaksanu kiinnostaa ne jutut niin paljon. Siinä sitte tuntee olevansa huonompi, tai silleen, mut kyll' mä tiään ett' eihän se oikeesti niin olekaan. Silleen se lapsi sen tuntee ja kyllä mä siitä kärsin. Tai siis nyt ku mietin, niin se varmaan vaikutti, ettei sitte viittiny ees kovin yrittääkään, ku ties, ettei kuites jaksu niin paljoo, että olis mittään merkitystä.

KOKEMUKSET OPETTAJISTA VAIKUTTIVAT

Oppituntien häiriömäärät ja sitä kautta oppilaille koulussa koituneet ongelmat olivat selvässä suhteessa kokemuksiin opettajista: *”Sen opettajan tarttis silleen vaan pitää jonaki ja kuunnella, ettei aina vaan valittaa”*. Joidenkin opettajien tunteilla luokassa oli vallinnut myönteinen ilmapiiri ja hyvä työrauha sekä oppilaille että opettajalle. Kun ryhmä sitten oli siirtynyt luokkatilasta toiseen, opettajalta toiselle, tilanne oli saattanut muuttua suorastaan mahdottomaksi. Sopimattomasta käyttäytymisestä saadut rangaistukset eivät olleet tuntuneet oikeudenmukaisilta ja ne olivat vieraannuttaneet nuoria entisestään koulusta ja yhteiskunnasta.

Nuorten käyttäytyminen oli ohjautunut pitkälti vuorovaikutuskokemusten pohjalta: *”En mä niille mukaville vittuillu”*. Hyvät opettajat näyttäytyivät rajat asettavina ja niitä valvovina välittävänä, kaikkia oppilaitaan arvostamaan pyrkivinä aikuisina. Käyttäytymisellään kipuilleet nuoret toivoivat, että heihin olisi suhtauduttu koulussa samalla tavoin puutteellisine taitoineenkin arvostaen ja tunnustusta antaen kuin omalle tai ystävän lapselle.

Olis kai se joku voinu auttaa, ku olis oikein yrittäny. Ei ne oikein kukkaan jaksanu minua, tämmöstä häirikköä. ... Sano niille opettajille kans, että yrittävät ymmärtää sitä lasta ja nuorta. Ne vittuilee, koska niillä on huono olla ittellään. Ainaki mulla oli. Ei se auta ku siinä mäkättävät.

Opettajilta saadun myönteisen huomion arvo kaikkineen oli kertomuksissa kohtuuttoman suuri suhteutettuna niihin ohikiitäviin hetkiin, joissa kokemukset olivat muodostuneet ja mitä ne lopulta luokkatyössä ovat aikuiselta vaatineet. ■

Artikkeli perustuu kirjoittajan väitöskirjaan ”Aika paljon vaikuttaa minkälainen ilme opettajalla on naamalla” – Nuoret vangit kertovat peruskoulu-ajoistaan. Lapin yliopistokustannus 2012.

Kirjoittaja toimii opettajana pääosin psykiatrisilla osastoilla oleville peruskouluikäisille. Hän opettaa sivutoimisesti kasvatuspsykologiaa ja erityispedagogiikkaa Lapin yliopistossa sekä avoimessa yliopistossa.

LEHTIKUVA: TIMO HARTIKAINEN

■ M A R K O S A V O L A I N E N

Koulu-uhkaukset heikentävät oppilaitosten ilmapiiriä

Suomessa syntyi koulu-ampumisten jälkeen uusi ilmiö: kouluhin ja opetusalaan kohdistuneet uhkaukset. Ennen tapahtuneita koulu-ampumistapauksia oppilaitoksiin kohdistui Suomessa vain yksittäisiä uhkauksia. Näistä lähes kaikki olivat helposti tunnistettavissa ilkeiksi. Koulu-ampumisten osakseen saama valtava medianäkyvyys vaikutti osaltaan uhkausten määrän kasvuun, kun huomionhakuiset henkilöt käyttivät tapahtumia omiin tarkoituksiinsa.

Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisten välisenä aikana poliisin tietoon tuli 87 uhkausta, joissa joko tiettyyn oppilaitokseen tai niiden henkilökuntaa uhattiin

väkivallanteolla. Kauhajoen kouluampumistapauksen aikana tilanne muuttui merkittävästi huonompaan suuntaan: Kauhajoen tilanteen aikana ilmoitettiin Pohjanmaal-

la koulu-ampumisen olevan käynnissä ja sen perusteella osa poliisin resursseista si-dottiin näihin ilkeiden ilmoitusten tarkistamisiin.

Kahden viikon kuluessa

Kauhajoen koulu-ampumista poliisin tietoon tuli 126 uhkausta. Siitä lähtien poliisin tietoon on tullut ja tulee edelleen melko tasaisesti ilmoituksia mahdollisista kou-

Epäilyksen ja pelon ilmapiirit eivät edistä oppimista ja opetusalan päivittäisen työn tekemistä.

luihin kohdistuneista väkivalan uhkista.

Koulujen päivittäisen toiminnan näkökulmasta tämä on erittäin valitettavaa, sillä jokainen yksittäinen tapaus selvittelyineen vaatii merkittävästi koulun henkilökunnan ja opettajien työaikaa. Epäilyksen ja pelon ilmapiirit eivät edistä oppimista ja opetusalan päivittäisen työn tekemistä. Näiden uhkausten selvittäminen vie poliisitoimessakin työaikaa useita henkilötyövuosia joka kalenterivuosi. Poliisi pyrkii seulomaan uhkausten joukosta ne tapaukset, joissa kyseeseen voisi tulla mahdollinen "vuotaminen" suunnitellusta väkivallanteosta.

MIKÄ ON KOULU-UHKAUS

Koulu-uhkausten tilastointi on haastavaa, sillä koulu-uhkausta ei ole olemassa omana rikosnimikkeenä. Poliisin järjestelmistä ei ole mahdollista hakea suoraan lukumääräistä tietoa millään hakusanalla. Aineiston poiminta ja lajittelu vaatii paljon käsityötä ja yksittäisten ilmoitusten läpikäymistä.

Koulu-uhkaukseksi olemme Poliisihallituksen tilastoissa ottaneet huomioon ne teot (teko- tai tapahtuma nimikkeestä riippumatta), joissa:

■ joku henkilö uhkaa koulua, oppilaitosta, oppilaita, oppilaitoksen henkilökuntaa väkivallalla, jossa koulusurmiin liittyviä piirteitä (ei yksittäisten henkilöiden välisiä uhkauksia ja ristiriitoja)

■ oppilaitoksiin kohdistuneet uhkaavat viestit, kuvat ja media internetissä ja

■ joukkosurmiin tai niillä vihjailuun liittyvät viestit internetissä.

Toteutuneet väkivallanteot on käsitelty erikseen.

Yllä kuvatun määritelmän mukaan koulu-uhkaukseksi saattaa tilastoitua myös sellaisia tapauksia, joissa ei varsinaista uhkausta ole esitetty, mutta poliisille on ilmoitettu kohdehenkilön huolestuttavasta käyttäytymisestä. Näihin tapauksiin liittyy usein tapahtuneiden joukkosurmien ihannoitua julkisesti siten, että kohdehenkilön puheet ja käyttäytyminen aiheuttaa ympäristössään pelkoa. Eli varsinaista uhkausta ei kohde henkilö ole ilmaissut, mutta hänen puheensa ja käyttöksensä aiheuttavat huolestumista ympärillä olevissa ihmisissä.

Osa asioista etenee esitutkintaan ja syyteharkintaan saakka, mutta merkittävä osa tapauksista jää poliisin teemiin puhuttamisiin ja eri tukipalveluihin ohjaamisiin.

TEKOJEN MÄÄRÄ

Poliisin tietoon tulleet tapaukset kerätään yhteen ja analysoidaan vuosittain Poliisihallituksessa. Uhkausten määrä on hienoissa laskussa vuodesta 2010 lähtien. Poliisin tietoon tuli mainittujen kriteerien mukaisia ilmoituksia seuraavasti:

- 101 kappaletta (2010)
- 71 kappaletta (2011)
- 54 kappaletta (2012).

Uhkausten määrän suuntaus vähenevä, mutta ongelmat eivät ole poistuneet samassa suhteessa. Uhkauksia tehneillä henkilöillä on selkeästi havaittavissa kyteviä elämäntilanteiden ja mielenterveyden ongelmia, joihin tarvittaisiin ennaltaehkäiseviä jatko- ja tukitoimia sekä seuranta. Tukitoimien ja seurannan puuttuessa on vaarana, ettei kukaan hallitse näitä kyteviä ongelmia, jolloin näistä henkilöistä saattaa muodostua tai muodostuu jatkossa vakavia väkivallan uhkia. Yleisimmin tukitoimia ja systemaattista seuranta tarvittaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon taholta.

Viranomaisten yhteistyön tiivistämistä tarvitaan edelleen tiedonkulussa ja seurannassa.

TYYPILLINEN UHKAUKSEN TEKIJÄ

Tilastollisesti tyypillinen koulu-uhkauksia tekevä henkilö on nuori (15–24-vuotias), miespuolinen oppilaitokseen liittyvä opiskelija, jolla on useita ongelmia elämässään (yleisimmin koulussa, perheessä, ihmissuhteissa ja/tai mielenterveydessä).

MITEN ONGELMAAN VASTATAAN

Oppilaitosten kanssa tehtävä tiivis yhteistyö on ollut avainasemassa eri viranomaisten toiminnassa koulu-uhkausten vähentämiseksi. Voidaan osaltaan todeta, että uhkaukset ovat oire tekijöiden ongelmista ja saattavat

olla myös niihin syyllistyvien ongelmaisten henkilöiden avunhuutoja. Opetusalalla tehdään päivittäisessä työssä erittäin paljon tärkeää työtä, joka hyödyttää opetusalan turvallisuutta monella tavalla, vaikkei asiaa tarkemmin juuri mietitäkään, esimerkiksi kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvät toimet. Oppilaitosten hyvä ilmapiiri on paras uhkausten ennaltaehkäisykeino.

Poliisi saa tietoja ja ilmoituksia opetusosalta tällä hetkellä hyvin. Haasteita kohdetaan lähinnä erilaisten tukipalveluiden saatavuudessa.

Poliisihallitus valmistelee uhkauksiin liittyvää arviointityökalua poliisilaitosten käyttöön. Haaste-lehden edellisessä numerossa (1/2013) oli artikkeli tästä kehitteillä olevasta uhka-arviotyökalusta. Uhka-arviotyökalua pilotoidaan käytännössä poliisissa kentällä syksyllä 2013. ■

Kirjoittaja on poliisitarkastaja Poliisihallituksessa.

Oppilaitosturvallisuus esillä useissa lakiuudistuksissa

Oppilaitosturvallisuudesta on käyty keskustelua julkisuudessa viime vuosien aikana. Vireillä on myös useampi lakiuudistus, jolla on siihen vaikutusta. Näiden lakiuudistusten välillä ei kuitenkaan ole käyty keskustelua.

Keskustelua ovat herättäneet muun muassa koulusurmat, koulukiusaaminen, ampu-ma-aselain tiukentaminen, vakavien rikollisten tekojen valmistelun kriminalisointi ja turvallisuusvalvonnan lisääminen oppilaitoksiin. Lisäksi keskustelua on käyty kouluterveydenhuollon tilasta ja nuorten mielenterveyshuollosta. Oppilaitosturvallisuuden kehittäminen on nostettu esille myös kolmannessa sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Viimeisimpänä keskustelua on käyty opettajien työrauhasta, kurinpidosta ja toimivaltuuksista perusopetuksessa.

PERUSOPETUSLAKI OTTAA KANTAA KURINPITOON

Opetus- ja kulttuuriministeriö on esittänytkin perusopetuslakiin muutoksia. Ehdotetulla lakiuudistuksella on tarkoitus tarkentaa ja täsmentää perus-

opetuslain kurinpito-, ojentamis- ja käyttäytymissääntöksiä. Lisäksi tarkoituksena on laajentaa opettajien ja rehtorien toimivaltuuksia tarkistaa oppilaiden tavaroita sekä ottaa haltuun oppilaiden esineitä oppituntien rauhoittamiseksi ja turvallisen oppimisympäristön turvaamiseksi. Opettajat ja rehtorit voisivat myös käyttää tarvittaessa voimakeinoja tavaran haltuun ottamiseksi, jos oppilas tekisi vastarintaa. Vastaavat lakiuudistukset ehdotetaan tehtäväksi myös lukiolakiin ja ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin.

Opettajien ja rehtorien toimivaltuuksien laajentamisessa tulee huomioida oikeusturvakysymykset, koska henkilöiden joilla on oikeus voimakeinojen käyttöön, odotetaan myös osaavan käyttää niitä oikealla tavalla. Kyse on aina julkisen vallan käytöstä, josta seuraa rikosoikeudellinen virkavastuu työssä tehdyis-

tä virheistä. Jos opettajien ja rehtorien toimivaltuuksia laajennetaan, on tärkeää varata esimerkiksi riittävät resurssit heidän kouluttamiseensa.

ENNALTAEHKÄISYÄ PAINOTETAAN OPPILAS-HUOLLON UUDISTUKSISSA

Opetus- ja kulttuuriministeriössä on myös käynnissä oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvä lakiuudistus. Tarkoitus on säätää uusi laki oppilas- ja opiskelijahuollosta sekä tehdä koulutusta koskeviin lakeihin tarvittavat muutokset. Esitys koskee esiopetusta, perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta. Opetus- ja kulttuuriministeriö haluaa uudistuksen myötä siirtää toiminnan painopistettä ennaltaehkäisevään koko yhteisön hyvinvointia edistävään työhön ja lisätä toiminnan suunnitelmallisuutta. Uudistus on tarpeellinen, koska kuntien välillä on suuria eroja. Myös lukioiden

ja ammatillisten oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuollosa on paljon puutteita.

Uuteen lakiin on tarkoitus yhdistää nyt lainsäädännössä hajallaan olevat säännökset ja parantaa psykologi- ja kuraattoripalvelujen saatavuutta. Lakiuudistuksen avulla pyritään vahvistamaan oppilas- ja opiskelijahuollon toteuttamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä. Koulutuksen järjestäjällä olisi jatkossa velvollisuus laatia opiskelu- huollon hyvinvointisuunnitelma yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Suunnitelma hyväksyttäisiin osana lastensuojelulain mukaista lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma kunnan kunnanvaltuustossa, joka olisi otettava huomioon myös kuntalain mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.

Toimivalla opiskelijahuollolla ja sen sujumisella on

Oppilaitosten turvallisuuskysymyksillä on merkittävä vaikutus koko yhteiskuntaan.

merkittävä vaikutus päivittäiseen työhön oppilaitoksissa, koska opiskelijahuoltotyö on aikaa vievää ja kuormittavaa.

VARHAISKASVATUKSEN OHJAUS UUDISTUU

Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus on puolestaan siirretty sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön vuoden 2013 alusta. Päivähoitopalvelujen asiakkaille siirrosta ei aiheudu muutoksia. Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmä on jakautunut valtionhallinnossa aiemmin kahden ministeriön toimialalle, joten tämän takia siirto on tehty. Lisäksi useat kunnat ovat jo aiemmin siirtäneet päivähoidon hallinnon tehtävät sivistys- ja opetushallinnon yhteyteen. Uudistuksen myötä varhaiskasvatuksen ohjaus ja kehittäminen on mahdollista yhtenä toiminnallisena kokonaisuutena. Näin myös varhaiskasvatus ja kouluopetus muodostavat jatkossa eheämmän kokonaisuuden.

JÄRJESTYKSENVALVOJIA KOULUUN?

Sisäasiainministeriössä on käynnissä yksityisen turvallisuusalan lakiuudistus, jossa on esitetty järjestyksenvalvojen käyttöalan laajentamista yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin. Tämän osalta voidaan kysyä, miksi järjestyksenvalvojan käyttö-

alan laajennusta ei samalla tehtäisi koskemaan kaikkia koulutusasteita. Uudistuksen myötä oppilaitosten turvallisuudesta vastaavat henkilöt, kuten vahtimestarit, voisivat suorittaa järjestyksenvalvojan peruskoulutuksen. Oppilaitoksessa toimivalla järjestyksenvalvojalla olisi koulutus toimivaltuuksien ja voimakeinojen käyttämiseen, jolloin myös oikeusturva tulisi varmistettua paremmin. Järjestyksenvalvontapalvelut olisi myös mahdollista ostaa ulkopuolelta samoin kuin nykyisin on ostettua vartiointia oppilaitoksiin.

OPPILAITOSTEN TURVALLISUUTEEN EI OLE PANOSTETTU TARPEKSI

Vireillä on siis useampi lakiuudistus, joilla on vaikutusta oppilaitosturvallisuuteen. Ongelmana voidaan pitää, että näiden lakiuudistusten välillä ei ole käyty keskustelua. Toisaalta tämä kuvastaa lainvalmistelun heikkoa laatua ja vaikutusten arvioinnin huonoa tasoa Suomessa. Ylipäätään oppilaitosmaailmassa ei ole panostettu turvallisuuteen samalla tavalla kuin monilla muilla toimialoilla. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla on laadittu potilasturvallisuusstrategia, jonka tavoitteena on edistää turvallisuutta suunnitelmallisesti ja riittävin voimavaroin, mikä huomioidaan myös tutkimuksessa ja opetuksessa. Sairaaloille ja terveyskeskuk-

sille on myös laadittu yhteinen riskienhallintamalli. Sosiaali- ja terveysalalla on korostettu turvallisuustoiminnan ja lainsäädännön kehittämistä kokonaisuutena, eikä vain keskittyen eri osaluoksiin. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut myös asetuksen laadunhallinnasta ja potilasturvallisuuden täytäntöönpanosta laadittavasta suunnitelmasta. Asetuksessa korostetaan systemaattista laadunhallintaa, jossa turvallisuusvastuut on integroitu organisaation johtamiskäytäntöihin.

Oppilaitosten näkökulmasta vastaava ohjaus ja sääntely olisi järkevää, koska oppilaitosten turvallisuuskysymyksillä on merkittävä vaikutus koko yhteiskuntaan. Yksittäisen oppilaitoksen on vaikea lähteä ratkaisemaan itsenäisesti kaikkia turvallisuuteen liittyviä ongelmia jo pelkästään rajallisten resursien takia. Useissa valtioissa opetusministeriö ohjaakin koulutuksen järjestäjien turvallisuustoimintaa ja riskienhallintaa. Turvallisuusosaaminen on myös hyvin rajallista koko opetustoimessa. Tämän takia sitä tulisi kehittää erityisesti opettajakoulutuksessa ja oppilaitosjohton erilaisissa johtamiskoulutuksissa. Lisäksi tarjolla tulisi olla säännöllisesti täydennyskoulutusta.

Nyt vireillä olevien lakiuudistusten yhteydessä tulisi käydä avointa keskustelua oppilaitosturvallisuudesta

ja sen kehittämistarpeista eri koulutusasteilla. Tärkeää olisi huomioida eri toimijoiden näkemykset, koska säädösvalmisteluun kuuluu ennakoiva vaikutusarviointi, jossa tuotetaan etukäteistietoa lainsäädännön erilaisten toteuttamisvaihtoehtojen vaikutuksista. Vaikutuksia arvioitaessa tulee tarkastella sekä lakihankkeiden tavoiteltuja vaikutuksia ja hyötyjä, että niiden kustannuksia sekä mahdollisia kielteisiä vaikutuksia. Arvioinnin tavoitteena on muodostaa kokonaisnäkyminen eri ratkaisuvaihtoehtojen vaikutuksista. ■

Kirjoittaja on turvallisuusalan yliopettaja Laurea-ammattikorkeakoulussa ja on toiminut teoksen Oppilaitoksen turvallisuusjohtaminen.

Lukioissa tarvitaan kokonaisvaltaista turvallisuustyötä

Tuore tutkimus henkilöstön ja oppilaiden turvallisuuskokemuksista lukiossa kertoo turvallisuuden syntyvän pääosin elementeistä, joihin nykyinen pelastus- ja kriisivalmiuskeskeinen turvallisuussuunnittelu ei tartu. Myös oppilaiden ja henkilöstön osallistamisessa on puutteita; turvallisuuden ja hyvinvoinnin kehittäminen jää harvojen harteille.

Käynnistimme keväällä 2012 tutkimuksen kokemuksellisesta turvallisuudesta lukioympäristössä. Tarkoituksenamme oli vertailla kahta erikokoista kaupungin ja maaseudun lukiota sekä eri sukupuolten kokemuksia. Tutkimustyöryhmäämme kuuluvat **Sari Yrjänäinen** ja **Eija Syrjäläinen** Tampereen yliopistosta, **Tomi Kiilakoski** Nuorisotutkimusverkostosta sekä **Pirjo Jukarainen** Poliisiammattikorkeakoulusta.

Perinteikäs, noin 600 oppilaan lukio sijaitsee kaupungin keskustassa. Vuosina 2010–2012 peruslinjan opiskelijaksi päässeiden alin keskiarvo on ollut korkeahko, 8–8,7. Moniammatilliseen oppilashuoltoryhmään kuuluvat rehtorin ja kahden opettajan lisäksi opinto-ohjaajat (2), terveydenhoitaja, psykologi, kuraattori ja erityisopettaja. Toinen, noin 100 oppilaan lukio sijaitsee maaseutumaisessa alle 6000 asukkaan kunnassa

yläkoulun yhteydessä. Peruslinjalle päässeiden peruskoulutodistuksen alin keskiarvo on viime vuodet ollut 7–7,8.

Kolmannen vuoden opiskelijat kirjoittivat oppitunnin aikana nimettöminä oma-kohtaisista turvallisuuden kokemuksistaan. Virikkeeksi annettiin lyhyt luonnehdinta turvallisuuden erilaisista ulottuvuuksista (fyysinen, sosiaalinen ja toiminnallinen). Kaupunkikeskustan lukiosta kirjoitelman teki 23 miestä ja 21 naista, maaseutulukiosta 20 naista ja 10 miestä. Lukion henkilökunnan kanssa (4 edustajaa kummastakin) käsiteltiin samoja teemoja haastattelussa.

KOULUN AVOIMUUS HENKILÖKUNNALLE TÄRKEÄÄ

Nyt ajankohtainen keskustelu kouluväkivallasta ja kurinpito-ongelmista ei kosketa enää lukioastetta. Rikosten (lähinnä varkauksien) tekijät olivat tähän saakka tulleet koulun ul-

kopuolelta, joten tapahtumat eivät rakenna epäluottamusta lukioyhteisössä. Osa oppilaista nosti tilanteelle kädet pystyyn; koulun vahtimestari ei rikoksia pysty estämään, eikä poliisikaan välttämättä tutki pieniä näpistyksiä. Maaseutulukiossa samassa raketuksessa toimivan yläkoulun levottomuus heijastuu tosin lukionkin arkeen ja se saa osansa yläkoululaisten rikkeistä ja niiden seurauksista. Vastaavanlaisissa monen ikäluokan koulukeskuksissa onkin haasteellista luoda kaikille oikeudenmukaisia käytäntöjä.

Valvontakamerat on maaseutulukiossa asennettu kaikille käytäville ja pihalle, kaupunkilukiossa vain alimpaan katukerrokseen. Seuranta ei ole jatkuvaa – koulu tutkii vain tarvittaessa, tapahtumia selvittäessä tallenteita. Opettajat kokevat lukion avoimuuden itseisarvona ja osoitukseksi laadusta. Jos on tarve metallinpaljastimiin, menee luottamus ihmisiin. Keväällä

2012 Oriveden ampumistapausten jälkeen maaseutulukion opettajia veloitettiin pitämään luokanovi suljettuna. Tätä sääntöä kaikki opettajat eivät mielellään halunneet noudattaa. Lukittua koulua ei koeta turvallisenä. Kokonaan suljettu koulu koetaan erään henkilökunnan edustajan sanoin ”yhteiskunnallisen epäluottamuslauseena”. Kaupunkilukiossa luokanovi lukitaan kasvatuksellisesti 20 minuutin ajaksi tunnin alussa; tarkoitus on ohjata oppilaita täsmällisyyteen.

KRIISITILANTEISSA TOIMINTA SUUNNITELMALLISTA

Molemmissa lukioissa oli oppilaan tekemä itsemurha järkyttänyt nuoria ja toisessa oli hiljattain tapahtunut myös oppilaan kuolemaan johtanut onnettomuus. Nuoret kokivat saaneensa hyvin kriisiapua. Henkilökohtaisissa ongelmissa tuen haun kynns on kuitenkin monille korkea; tilanteen täytyy olla jo vaka-

Lukittua koulua ei koeta turvallisena. Suljettu koulu koetaan erään henkilökunnan edustajan sanoin ”yhteiskunnallisena epäluottamuslauseena”.

va, jotta psykologin juttusille mennään. Vain muutama oppilas viittasi koulusurmiin eikä vastaavaa äärimmäistä väkivaltaa nähty mitenkään merkittävänä uhkana. Joke-lan vuosipäivänä maaseutu-lukiossa kuitenkin pelättiin. Oppilaita oli pois sekä lukiosta että yläkoululta ja tunnelma oli ahdistunut. Poliisin nollatoleranssi kaikenlaisiin koulu-uhkauksiin tuottaakin päänvaivaa – millainen on oikein mitoitettua ja kohdistettua toimintaa.

Oppilashuoltotyöryhmän laatimaan turvallisuuskansioon eivät kaikki haastattemamme opettajat olleet perehtyneet. Vastuu suunnittelusta ja toimeenpanosta jää ylipäätään joko rehtorille yksin tai oppilashuoltoryhmälle. Yksikään oppilaista ei myöskään maininnut koulun turvallisuussuunnitelmia, sen sijaan paloharjoitukset olivat jääneet monille mieleen ja he pitivät niitä tarpeellisina. Monet olivat huolissaan hätäpoistumisreiteistä.

TAVALLISUUDEN KULTTUURI NORMITAA LUKIOTA

Niin perinteikkäästä arvostetusta lukioista kuin pienemmästä maaseutulukiostakin ollaan ylpeitä. Näkyvää, toistuvaa häirintää tai syrjintää eivät pojat olleet havainneet. Sen sijaan molemmissa lukioissa tytöt kertoivat ryhmästä ulossulkemisesta ja selän takana puhumisesta. Oppilaat ovat havainneet lukiossa myös yksinäisyyttä.

Muutammat liittivät ryhmähengen ohuuden luokattomaan lukioon. Syrjäyttäminen on paljolti tahatonta, eivätkä opiskelijat aina tunnista yhteisöstä johtuvaa yksinäisyyttä. Kokemukset leikkimielisestä kiusoitte- luksesta teemapäivien ja koulun aloittamisen aikaan olivat niin ikään vaihtelevia. Osalle ne ovat ahdistavia, osa nimenomaan pitää niitä ryhmähengeä nostattavina ja siksi tärkeinä tapahtumina. Ratkaisuja kiusaamistapauksissa etsitään opintojärjestelyistä, opinnoissa joustamisesta; taustalla oleviin ydinongelmiin ei näyttänyt olevan toimivaa mallia puuttua.

Käsitys erilaisuuden sallimisesta jakoi mielipiteitä – jopa samassa opetusryhmässä aloittaneet kaupunkilukion pojat näkivät koulukulttuurin erilaisessa valossa. Siinä missä toinen moitti ironisesti koulun tasapaksua konservatiivisuutta, oli toinen löytänyt lukioista rikkautta ja useita alaryhmiä. Lukion toimintaa peilataan yläkouluun, johon verrattuna koulu on suvaitsevampi. Kaupunkilukiossa ei hyvä opintomenestys johda kiusaamiseen. Päinvastoin, yksi tytöistä kertoi, että hyvällä opintomenestyksellä saa yhteisön – niin oppilaiden kuin opettajien – hyväksynnän. Jos sen sijaan osaa- minen on heikompaa, on se parempi piilottaa: ”Yleinen tunnelma on, että väärin ei vastata”. Maaseutulukiossa tilanne vaikutti päinvastaiselta. Akateemisesti lahjakas ja urheilullisesti kunnianhimoinen

nuori koki jäävänsä yhteisön ulkopuolelle. Kiusaaminen ei ollut näkyvää, mutta järjestelmällistä ja jatkunutta yläkoulusta saakka. Opiskelija koki, etteivät saman vuosikurssin tytöt suvainneet hänen koulumenestystään ja raitista elämäntapaansa. Ryhmäohjaajankaan puuttuminen ei korjannut tilannetta ja tyttö totesi kynniseen sävyyn, ”ettei tämän ikäisiä voi enää pakottaa ’leikkimään’ toistensa kanssa”. Syrjivä, piiloinen kiusaaminen vaikuttaakin haastavalta ongelmalta lukion kontekstissa.

KOULUN PIENUUS KOETAAN RISTIRITÄISESTI

Maaseutulukiossa koulun pienuus koetaan sekä myönteisenä että kielteisenä. Kaikki tuntevat toisensa, oppilaiden valvonta ja tilanteiden selvittely on helppoa. ”Pienten piirien takia olisi vaikeaa olla jäämättä kiinni” (tyttö, maaseutulukio). Vastakohtana tälle yksi oppilas piti huonona sitä, että lukio on pienellä paikkakunnalla liiankin tietoinen oppilaiden taustoista: opettajat eivät näe opiskelijan kehittymistä vaan leimaavat heidät tietynlaisiksi koko lukioajan. Kielteisenä piirteenä pienes- sä lukiossa pidettiin heikkoa erilaisuuden suvaitsemista. Pienuus kasvattaa pelkoa yhteisöstä poissulkemisesta. Maaseutupaikkakunnalla kiusaamisongelmat saattavat periytyä jo yläkouluajoilta. Pienuuden yhteisöllisyyden kääntöpuolena on vahva normatiivinen kontrolli, jossa kou-

luhteisön jäseniä pakotetaan mukautumaan samanlaiseen käyttäytymismalliin esimerkiksi seksuaalisuuden suhteen. Myös lukiossa näkyy koulututkimuksissa usein raportoitu tavallisuuden vaatimus: on oltava kuin muut, tietyissä puitteissa.

TURVALLISUUS ON KAIKKIEN ASIA

Moniammatillisuus toteutui heikosti maaseutulukion oppilashuollossa. Niukat henkilöresurssit sekoittavat ammatkuvia. Opinto-ohjaajaltakin odotetaan psyykkistä ja sosiaalista tukea. Jatkuva ja säännöllinen tavoitettavuus puuttuu, syntyy turvattomuutta ja turhautumista; kynnys ottaa vastaan palvelua nousee, nuori ei lähde mielestään turhalla asialla vaivaamaan oppilashuollon henkilökuntaa. Oppilaat ovat kuitenkin kykeneviä hakemaan apua – leimautumista ei pelätä. Vertaisopiskelijoiden tutor-toimintaa myös arvostettiin ja se tulisikin nähdä keskeisenä osana opiskelijahuoltoa. Oppilaskuntatoiminnalla olisi niin ikään mahdollisuus ottaa isompi rooli turvallisuuden tunteen rakentamisessa. Erään opiskelijan mielestä oppilaskunnan toiminnan fokus on liiaksi tapahtumien järjestämisessä ja opintoihin liittymättömissä asioissa. Oppilaskunta voisi toimia aktiivisemmin myös lukiota koskevien asioiden tiedottamiskanavana. ■

Hankeen loppuraportti valmistuu syksyllä 2013.

Ihastjärvellä kylä koulussa

Kyläkoulu-hanke vahvistaa kylän elinvoimaa ja arjen turvallisuutta

Kyläkoulu, sen tilat ja monipuoliset käyttömahdollisuudet ovat hyvä kivijalka paikalliselle yhteisöllisyydelle, ihmisten kohtaamiselle ja arjen turvallisuudelle. Koulun käyttöä kannattaa mieltä yhdessä asukkaiden kanssa, sillä se voi tuottaa innovatiivisia ratkaisuja. Niin voidaan jopa välttää kylän palvelujen siirtyminen suurempiin kuntakeskuksiin ja samalla vaikuttaa ihmisten muuttotahalluuteen. Edulliset tontit, lähipalvelut, tietotekniikan toimivuus, etätyöskentelyn mahdollisuudet sekä erityisesti koulun olemassaolo lisäävät kylän vetovoimaa ja voivat saada nuoret perheet muuttamaan takaisin kyliin ja maaseudulle. Nuoret ja perheet puolestaan parantavat maaseudun ikäihmisten turvallisuutta ja avun saantia.

ASUKKAAT VAIKUTTAMAAN

Koulun olemassaolo pitää kylän elävänä ja vastavuoroisesti aktiivinen kylä pitää omaa koulua arvossaan. Koulun merkitystä kylälle tutkineen **Anu Atilan** (2002) mukaan ”koululla on erittäin vahva henkinen merkitys kyläyhteisölle. Se ei ilmene välttämättä jokapäiväisissä tilanteissa, mutta taistelussa koulun puolesta se nousee hyvin voimakkaasti esiin. Toiminnassa oleva koulu on osoitus kylän elinvoimaisuudesta. Toimiva koulu – elävä kylä.” Koulun lopettaminen johtaa pahimmillaan koko kylän kuolemiseen

Palvelujen, erityisesti koulun, lakkauttamista ja ennen kaikkea pelastamista tulisi mieltä yhdessä kaikkien asukkaiden kanssa, koska se ei kosketa vain koululaisia ja heidän vanhempiaan. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan liittyvän Naapu-

riapu-työryhmän mukaan ”pallo” tulisi antaa kylän asukkaille, jotta he voisivat vaikuttaa oman arkensa asioihin. Tärkeintä on mahdollisemman varhain päästä päätöksentekijöiden kanssa vuoropuheluun vaihtoehtoista – mitä asialle voidaan tehdä, miten koulun käyttöä voidaan monipuolistaa ja mitä kyläläiset itse tekisivät koulun puolesta ja koulussa. Asukkaiden pitäisi voida vaikuttaa myös siihen, mihin rahaa käytetään ja mistä säästetään.

Kyliä koulujen lakkauttamista ei voi perustella vain taloudellisilla syillä ja suppeilla säästölaskelmilla. Arvioinneissa tulisi pohtia koulun arvoa paitsi oppilaille myös ikääntyvien asukkaiden turvallisuudelle, kylän yhteisöllisyydelle, paikalliselle taloudelle, hyvinvoinnille ja palveluille – kestävä kehityksen kannalta.

KOULU KYLÄSSÄ – KYLÄ KOULUSSA

Ihastjärvellä, pienessä 370 asukkaan kylässä Mikkelin kupeessa, kyläläisten sinnikkyys palkittiin. Koulu oli lakkauttamisuhan alla pienten oppilasmäärien ja rakennuksen huonokuntoisuuden vuoksi. Koulun olemassaolo ja arvo koettiin koko kylän elinvoimaisuuden kannalta niin tärkeäksi, että päätettiin kuitenkin taistella – sekä koulun lakkauttamista vastaan että upouuden rakennuksen puolesta.

Samalla kun uutta koulurakennusta lähdettiin suunnittelemaan ja asiaa viemään eteenpäin päätöksentekijöille, koulun seinien sisälle alettiin tietoisesti rakentaa paikallista yhteisöllisyyttä, koko kylän hyvinvointia ja elinvoimaa – kyläläisten elämäniloa. Syntyi Koulu kylässä – kylä koulussa -hanke.

KUVAT: IHASTJÄRVEN KOULU

Ihastjärvi valittiin Etelä-Savon vuoden 2013 kyläksi ja koulu on herättänyt myös kansainvälistä kiinnostusta.

Tämä tiesi monen vuoden sinnikästä työtä. Suunnittelussa olivat mukana maaseudunkehittäjätiimi, koulun neuvottelukunta ja kyläläiset. Myös muita tahoja kytkettiin yhteistyöhön kuten Itä-Suomen aluehallintoviraston sivistysosasto, Ruralia-instituutti, Jyväskylän yliopisto sekä Mikkelin kaupungin virkamiehiä.

Asukkaille annettiin monella tavalla mahdollisuus vaikuttaa kyläkouluun ja samalla koko kylän tulevaisuuteen jo suunnitteluvaiheessa. Kyläilloissa oli runsaasti väkeä, mikä kertoi kiinnostuksesta osallis-

tua ja vaikuttaa. Hanke koettiin ”meidän” jutuksi ja sitä oli helppo viedä eteenpäin.

Aluksi oli tärkeä käydä arvokeskustelua sekä oppilaiden että kyläläisten kanssa. Kaikki halukkaat pääsivät osallistumaan arvokeskusteluun omalla tavallaan – keskustelemalla, kirjoittamalla tai lapset piirtämällä kuvia. Yhdessä ideoitiin uuden koulun fyysistä rakennetta ja vaihtoehtoisia sijaintia sekä myös tulevia toimintoja. Kaikki ideat kirjattiin ylös ja pitkä lista toiveista ja ajatuksista laitettiin mm. nettiin. Asukkaille tehtiin myös paperikysely. Työn tueksi ja perusteluihin päättäjille käytettiin Mikkelin kaupungin strategiaa. Arvokeskustelusta kuoriutui työn pohjaksi kylän keskeiset yhteiset arvot: osallisuus, yhteisöllisyys, elämän ilo ja vauvasta vaariin.

Vanhan koulun tyhjentämisessä ja purkamisessa sekä uuden rakentamisessa tarvittiin paljon apukäsiä kaikenlaisiin talokootoihin. Tämä näkyy tänä päivänä koulun arjessa ja erityisesti oppilaisissa, jotka vuosien varrella kasvoivat osallistuvaan toimintatapaan. Myöhemmin uudessa koulussa on ollut helppo järjestää erilaisia tapahtumia yhdessä kyläläisten ja muiden toimijoiden kanssa.

VAUVASTA VAARIIN – UUSI TAPA KÄYDÄ KOULUA

Uuden koulun ovet ovat aina auki kaikille niin kyläläisille kuin ohikulkijoille. Milloin vain voi tulla koulun aulan pieneen ”lukusaliin” lukemaan päivän lehdet, ostamaan paikallisia tuotteita, nauttimaan lounasta ravintolaan, maksamaan laskuja jne. Mummonkamarissa, joka on yksi koulun monikäyttötiloista, viihtyvät niin lapset kuin aikuisetkin. Putöitä voi tehdä vaikka vaarin kanssa huipputasoisessa työpajassa. Koululla on hyvät tietoliikenneyhteydet ja laitteet opetuskäyttöön ja kyläläiset ovat tervetulleita tekemään etätöitä tai päivittämään atk-osaamista. Apua ja neuvoja voi pyydä esimerkiksi oppilailta.

Ihastjärven koulun tilat on suunniteltu oppilaiden kanssa ja luovat hyvän oppimisympäristön. Koululla järjestetään monipuolista toimintaa ja tapahtumia koko kylälle myös koulupäivän ulkopuolella ja tiloja voi vuokrata myös omaan käyttöön.

Rehtori **Jaana Strandmanin** mukaan henkilökunnan välisten hyvien suhteiden lisäksi ehkä tärkein asia on se, että koulun toimintakulttuuri sallii kaikenlaiset

osallistumismuodot tai jopa kannustaa siihen, että koulussa kuka tahansa voi olla ja istuskella, osallistua vaikka opetukseen tai toimia ja auttaa – koulun arjessa ovat matalat kynnykset tai niitä ei ole oikeastaan ollenkaan.

Vapaaehtoiset ovat avuksi koulun arjessa, mikä on pienelle koululle korvaamaton ja tärkeä voimavara. Palautteen anto, aito kohtaaminen ja kiitos ovat heille äärimmäisen tärkeitä ja saavat heidät tulemaan aina uudelleen.

LUOTTAMUS, VASTUU JA AVOIMUUS

Strandman uskoo vahvasti siihen, että kun koulun toimintakulttuuri on yhdessä pohdittu, mietitty ja luotu, se koetaan omaksi ja isoja ongelmia ei synny.

Uusi koulu ollut auki puolitoista vuotta, eikä mitään ole viety: paikalliset myyntituotteet, rahakipot, kalliit opetusvälineet, taide ja lasten tavarat eivät ole hävinneet mihinkään. Joskus illallakin ovi on jäänyt auki. Käyttäjien luotetaan ja heidän on annettu hyvin vapaasti kulkea koulussa; kyläläisten käytössä on 15 koulun avainta. Näin on tehty tietoisesti. Etukäteen on käyty keskusteluja siitä, mitä se kaikille tarkoittaa, jos jotain hajotetaan. Lapset ovat oppineen käsittelemään koulun tavaroita kuin ne olisivat omia eikä kukaan ole tahallaan rikkonut mitään.

Johtajan tai rehtorin rooli ja asenne ovat avainasemassa kuinka paljon lapsille ja kyläläisille annetaan luottamusta ja vastuuta. Luottamus ei ole tärkeä vain koulu- maailmassa vaan koko yhteiskunnassa.

KUN AKTIIVINEN VETÄJÄ LÄHTEE

Hyvillä hankkeilla on usein innokkaat ja aktiiviset kehittäjät ja vetäjät. Onko menestyksen selittäjä joku tietty henkilö ja miten käy jos joku avainhenkilö lähtee?

Ihastjärvellä tämä tapahtuu jo syksyllä. Kylälle Strandmanin lähtö oli aluksi suuri surun aihe, mutta rehtori uskoo siihen, että seuraaja löytyy ja yhdessä rakennetusta maaperästä on helppo jatkaa. Hän on jo alkanut valmentaa työhön kyläyhdistyksen uutta aktiivista puheenjohtajaa. Kyläläiset varmasti ottavat vastuun toimintatavasta myös jatkossa, mutta tärkeintä on, että uusi rehtori pystyy omaksumaan koulun ja kylän yhteiset arvot ja uuden koulunkäynnin mallin. Hankkeen kehityksen kannalta voi olla hyväkin, että

vetäjä vaihtuu eikä hankkeesta muutenkaan saisi koskaan tulla liikaa yhden ihmisen ”tuote”.

MALLI MUIDEN KÄYTTÖÖN

Ihastjärven kokemuksen ja Kyläkoulu-hankkeen pohjalta tehdään ns. Uusi koulunkäynnin malli. Tavoitteena on, että koko paikallisyhteisölle perustuvaa toimintamallia pystyisi käyttämään myös esimerkiksi kaupunginosissa. Toiminnan edellytyksenä on yhteisön olemassaolo, ja sen muodostumisen kannalta on äärimmäisen tärkeä, että ihmiset tuntevat naapureitaan. Kaupungeissa on yksi isompia haasteita, miten saadaan ihmiset riittävän lähelle toisiaan ja tutustumaan. Koulu on luonnollinen tila ihmisten kohtaamiselle. Koulun ympärille voi rakentaa harkitusti monenlaisia toimintoja edistämään kohtaamista. Jos kylällä tai kaupunginosalla ei ole koulua, täytyy löytää joku muu kohtaamispaikaksi sopiva tila. Toimiva yhteisö ja yhteistyö ovat pitkän prosessin, työn ja asennekasvatuksen tuloksia.

ELÄMÄNILO TULEVAISUUDEN KOULUN ARVOKSI

Jaana Strandman on iloinen myös siitä, että Kyläkoulu-hankkeen vetämisen ja mallintamisen lisäksi hänellä on ollut työryhmän jäsenenä mahdollisuus vaikuttaa myös valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan, johon elämänilo hyväksyttiin mukaan yhdeksi tavoitteeksi.

Ihastjärven esimerkki, jossa toimitaan positiivisen asenteen, luottamuksen ja avoimuuden kautta, kertoo vahvasti siitä, mihin rikoksantorjuntaneuvoston asettamassa Naapuriapu-työryhmässä uskotaan: hyvää lisäämällä paha pienenee. Vaikka hankkeella ei ole suoria rikoksantorjuntatavoitteita, tämäntyyppisen toiminnan tuloksilla on myös rikoksantorjunnallisia vaikutuksia. Koulu kylässä – kylä koulussa -hanke ja siitä kehittynyt Kyläkoulu-konsepti on lupaava esimerkki asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista oman asuinalueen turvallisuuteen ja viihtyvyyteen ja naapuriavusta sen laajassa merkityksessä. ■

Ihastjärven Kyläkoulu-hankkeesta lisätietoa www.ihastjarvi.fi/koulu/

Kirjoittaja on suunnittelija oikeusministeriössä.

Mielenterveystaidot ovat lapsen ja nuoren perusoikeus

Mielen hyvinvoinnin koulutus tuki monella tavoin omaa ammatillista kasvuani. Kurssin jälkeen olen pystynyt pysähtymään kohtaamaan oppilaan aidosti. Enää ei ole niin kiire seuraavaan asiaan tai seuraavalle tunnille. Ajattelen, että on korvaamattoman tärkeää olla aidosti läsnä oppilaille, kertoo Suomen Mielenterveysseuran Mielen hyvinvoinnin opettajakoulutuksen käynyt yläkoulun opettaja.

Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeet tarjoavat koulutusta, materiaalia ja välineitä yläkoulujen terveystietoa opettaville opettajille, oppilasmaajana ja opiskelijahuoltoryhmille, nuorisotyöhön sekä toiselle asteelle ja kehittämistyötä tehdään parhaillaan neuvolatyöhön, päivähoitoon ja alakouluun. Koulutettujen määrä on kasvanut vuosi vuodelta, mikä kertoo sen suuresta tarpeesta. Vuonna 2012 koulutuksiin osallistui 2200 lasten ja nuorten kanssa toimivaa ammattilaista eri puolilta Suomea.

MIELENTERVEYS ON HYVINVOINTIA

Mielenterveys vaikuttaa elämänlaatuun ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Mielenterveyttä ja tasapainoa voi ylläpitää joka päivä syömällä

monipuolisesti, nukkumalla riittävästi, tekemällä mielekäs- tä työtä tai opiskelemalla ja tap- paamalla ystäviä. Omien tunteiden jakaminen, luovuutta vahvistavat harrastukset, lii- kunta ja yhdessäolo perheen ja läheisten kanssa vahvistavat myös mielen hyvinvointia.

Mielenterveyteen liitetään usein käsitteet henkinen hy- vinvointi, hyvä elämä ja tasa- painoinen mieli. Elämään kuu- luvat myös vastoinkäymiset, murheet, ihmissuhdeongel- mat, rahahuolet, työpaineet ja menetykset. Mielenterveys on toivon säilyttämistä haastavis- sakin tilanteissa, luottamusta elämään ja omiin mahdol- lisuuksiin vaikuttaa asioihin – siksi mielenterveyden vah- vistaminen on suorassa yhte- ydessä syrjäytymisen ehkäi- syyn. Mielenterveys vaihtelee elämänkulun mukaan ja olen- naista on, millaisia suojaavia tekijöitä sekä jaksamista ja selviytymistä vahvistavia asi- oita elämässä on.

MIELENTERVEYSTAITOJA HARJOITTELAAN PÄIVITTÄIN

Koulu tavoittaa lähes koko ikä- luokan lapset ja nuoret. Par- haimmillaan koulupäivä antaa nuorelle kokemuksia itsetun- non vahvistumisesta ja kave-

Kuvakaappaus Mielenterveystaidot.fi-sivulta. Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeet kouluttavat neuvoloiden ja päiväkotien ammattilaisia, ala- ja yläkoulun opettajia, nuorisotyötoimijoita sekä toisen asteen opetus- ja opiskelijahuollon henkilöstöä.

risuhdetaitojen harjoittelemi- sesta. Ryhmään kuulumisen, omien tunteiden ilmaisemi- nen sekä pettymysten ja vas- toinkäymisten kohtaaminen ja käsitteleminen ovat taitoja, joita on mahdollista harjoitel- la ja vahvistaa niin koulu- ja opiskeluympäristöissä kuin myös nuorisotyössä. Näitä mielenterveyttä tukevia taito- ja voi nuori harjoitella, oppia ja ottaa käyttöön omassa elä- mässä.

Tuoreessa suomalaisessa tutkimuksessa (HDL 2013) syrjäytymisen ehkäisyn kan-

nalta olennaista on nuoren omanarvontunteen kehitty- minen. Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeissa koulu- tetaan aikuisia luomaan tur- vallisia kasvuyhteisöjä, joissa nuori kokee itsensä merkityk- selliseksi ja kuulluksi. Yhdessä muiden kanssa nuori opette- lee myös näkemään tekojensa ja valintojensa merkityksiä ja vaikutuksia. Haastavista elä- mäntilanteista puhuminen ja avun hakeminen ovat tärkeitä elämässä selviämisen taitoja. Nämä kaikki myös suojaavat nuorta riskien vaikutuksilta.

ARJEN VALINNAT JA HYVINVOINTI

Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeet tuottavat koulutusten lisäksi konkreettisia opettajan ja lasten ja nuorten kanssa toimijan opaskirjoja harjoituspankkeineen ja oheisaineistoinen kuten mielen-terveyden lautapeli, pöytä-ateria-aineisto, Hyvän mielen kuvakortit tai Mielen saaret tietokonepeli. **Mielenterveystaidot.fi** -verkkosivuilla voi seurata koulutustarjontaa, pe-

lata mielen-terveyden tietokonepeliä, ottaa omaan käyttöön puheeksi ottamisen välineitä ja hyödyntää vanhempainilta-aineistoa.

Mielenterveyttä voidaan konkretisoida lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen mm. ”Mielenterveyden käsimallin” avulla. Kukin käden sormi edustaa jotain mielen-terveyden osatekijää, joihin jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa. Mallin avulla voi havainnollistaa arjen valintojen

merkitystä hyvinvoinnille ja toimintakykyyn ja keskustella mm. riittämättömästä unesta ja levosta, kuormittavista tunteista, liikunnan merkityksestä tai liikapelaamisen riskeistä.

Mielenterveys on terveyden ydintä ja tulevaisuuden suurin yhteisöllinen pääoma. Lapsen ja nuoren mielen-terveystaitojen vahvistaminen ei voi olla rahasta kiinni. Kansainvälisten tutkimusten mukaan mielen-terveyttä edistävä työ tuo jopa viisinkertaisesti takaisin talou-

delliset kustannukset viidessä vuodessa (Euroopan komissio, 2011). ■

Kirjoittajat työskentelevät Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeiden parissa Suomen Mielenterveysseurassa.

■ M A A T U A R K I O

Rikosuhripäivystys kehittää nuorten auttamista

Rikosuhripäivystys (RIKU) aloitti huhtikuussa 2012 nelivuotisen valtakunnallisen hankkeen nuorten rikoksen uhrien aseman parantamiseksi. Hanke tuottaa tehokasta ja kohdennettua viestintää nuorten rikosuhrien oikeusturvasta ja tuesta. Tavoitteena on lisäksi edistää koulutuksen kautta nuorten kanssa työskentelevien valmiuksia tunnistaa, kohdata, tukea ja ohjata nuoria rikoksen uhreja. Hanke kehittää myös RIKUn omia palveluita nuorille.

Hankkeen tarpeellisuus havaittiin RIKUn toiminnassa. Nuoria saattoi tulla asiakkaaksi viime hetkellä, esimerkiksi päivää ennen käräjäoikeutta, ja ohjautuminen avunpiiriin oli sattumanvaraista. Nuori rikoksen uhri, joka jää tunnistamatta tai joutuu selviytymään rikosprosessista ilman tukea, on hyvin heikoilla. Nuorilla

ei ole samanlaisia mahdollisuuksia tai kykyjä selvittää vaikeasta tilanteesta kuin aikuisilla. Avun hakemista saattaa vaikeuttaa esimerkiksi häpeän tunne tai pelko muiden reaktiosta.

Nuorten hanke tekee keran kuukaudessa nuorille kyselyn Irc-galleriassa. Nuorilta kysyttiin mm. jos he joutuisivat päihtyneenä rikoksen uhriksi, vaikuttaisiko se heidän tapaan kertoa asiasta tai hakea apua? Lähes 700 vastajasta noin 200 vastasi, ettei se vaikuttaisi heidän tapaan hakea apua tai kertoa tapahtuneesta. ”...Jos joutuisin päihtyneenä rikoksen uhriksi, en tiitä hakisinko apua...”

Rikosuhritutkimuksen mukaan lapset ja nuoret kohtaavat väkivaltaa jopa enemmän kuin aikuiset. Nuoret kohtaavat väkivaltaa ja muita rikoksia omassa arkiympäristössä sekä netissä, eivätkä välttämättä tunnista joutuneensa

rikoksen uhriksi. Nuoruudessa kohdattu väkivalta on erityisen haavoittavaa ja sen seuraukset välittyvät usein pitkälle aikuisuuteen. Lapset ja nuoret ovat aikuisia heikoimmassa asemassa joutuessaan väkivaltarikoksen uhreiksi.

Nuorien tavoittamiseksi RIKUlle perustettiin omat nuorten sivut, **www.riku.fi/nuoret**. Verkkosivuilta löytyy tietoa rikosasioista niin nuorille kuin nuorten läheisille ja nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille. Lisäksi sieltä löytyy nuorille suunnattu rikosprosessiopas. Sivujen sisältö on toteutettu nuorille tehdyn tarvekartoituksen pohjalta. Nuorilta kysyttiin, miten ja millaista tietoa he kaipaavat.

Nuorten tavoittaminen heidän omissa ympäristöissä anonyymisti ja heidän ehtoillaan madaltaa kysymisen kynnyksiä. Netissä voi ky-

syä Rikosuhripäivystyksen nuorten hankkeen työntekijöiltä neuvoa, ohjausta tai keskustella rikosasioista reaaliaikaisesti. Ohjausta voi kysyä niin nuori, nuoren läheinen tai nuorten parissa työskentelevä.

RIKU aloitti myös toiminnan IRC-galleriassa omalla yhteisöllä ja chatilla. Yhteisön kahdenkeskinen chat on avoinna torstaisin klo 14.30–17.30. Joka kuukauden ensimmäisenä torstaina on myös teemallinen ryhmächat. Tämän kevään teemoina on ollut mm. katu- väkivalta, seksuaalinen väkivalta ja oma turvallisuus ja päihteet. Tähänastisen kokemuksen perusteella voi sanoa, että nuoria on tavoitettu odotuksia paremmin ja eteenpäin mennään suurin odotuksin. ■

Kirjoittaja on Rikosuhripäivystyksen nuorten hankkeen projektipäällikkö.

Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset ennallaan

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen nuorisoriikollisuuskysely mittaa entistä laajemmin nuorten rikoskäyttäytymistä ja uhrikokemuksia. Uudistuneen nuorisoriikollisuuskyselyn mukaan 15–16-vuotiaiden nuorten kielletyistä ja rikollisista teoista yleisin on luvaton tiedostojen lataaminen internetistä. Kun nuoret joutuvat rikoksen uhriksi, kyse on useimmiten heidän omaisuuteensa kohdistuneesta vahingonteosta tai varkaudesta.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 1995 aloittamat nuorisoriikollisuuskyselyt muodostavat nuorten kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmän, joka tuottaa tietoa nuorten rikoskäyttäytymisen ja uhrikokemusten yleisyydestä sekä niissä tapahtuneista muutoksista. Itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyjä ja uhritutkimuksia tehdään, koska poliisin tietoon ja sitä kautta viranomais-tilastoihin tulee vain pieni osa rikoksista. Kyselyillä voidaan tutkia myös viranomaisilta piiloon jäävää rikollisuutta.

Seitsemäs valtakunnallinen nuorisoriikollisuuskysely toteutettiin keväällä 2012. Tällä kyselykierröksellä kyselyä uudistettiin aineistonkeruun, kohderyhmän ja tietosisällön osalta. Kyselyssä siirryttiin internet-pohjaiseen aineostokeruuseen ja kohderyhmää

ulotettiin koskemaan myös kuudennen luokka-asteen oppilaita. Tämän lisäksi kyselyn tietosisältöjä laajennettiin ja täsmennettiin. Uudistusten taustalla on pyrkimys tarkempaan ja kattavampaan mittamiseen sekä nuorille suunnatuissa rikollisuuskyselyissä kansainvälisestikin suuntauksena ollut rikos- ja uhrinäkökulmien integrointi. Tässä artikkelissa luodaan katsaus yhdeksäsluokkalaisten nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin. Kuudensluokkalaisten osalta tulokset julkaistaan myöhemmin.

LUVATON VERKKOLATAAMINEN YLEISTÄ NUORILLA

Vuoden 2012 tutkimukseen osallistui 4855 yhdeksännen luokka-asteen oppilasta 51 yläasteelta ympäri Suomea. Nuorisoriikollisuuskyselyssä mukana olleista teoista sel-

västi yleisin 15–16-vuotiaiden nuorten parissa oli erityyppisten tiedostojen luvaton lataaminen internetistä. 71 prosenttia nuorista oli vuoden aikana ladannut internetistä musiikkia, ohjelmia tai pelejä luvattomasti (kuvio 1). Miltei kolmannes nuorista kertoi lataavansa luvattomasti verkosta vähintään kerran viikossa. Seuraavaksi yleisimpiä nuorten tekemistä kielletyistä teoista olivat alkoholin humalajuominen ja luvattomat poissaolot koulusta.

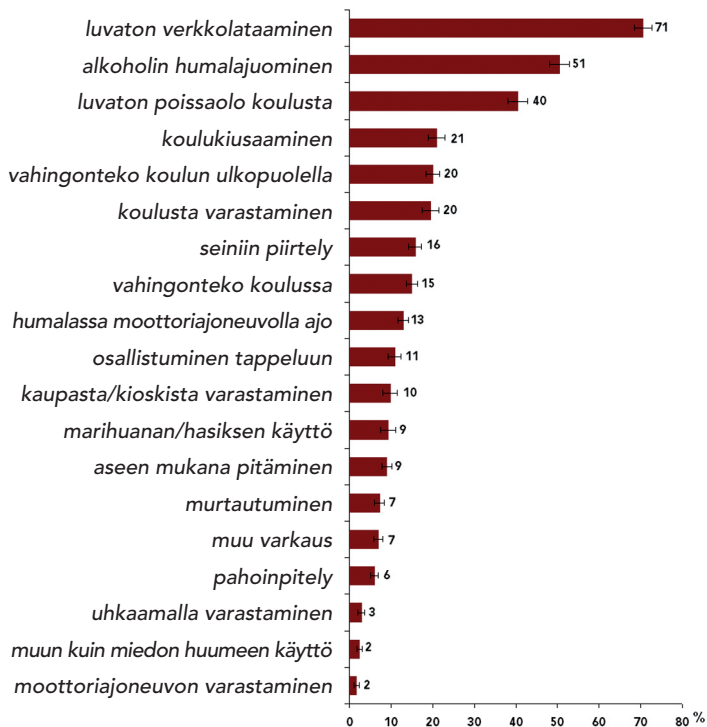
Yleisin kysytyistä väkivalta-teoista oli koulukiusaaminen, johon joka viides nuori (21 %) oli osallistunut vuoden aikana. Koulussa tai koulumatkalla tapahtuva kiusaaminen oli pääosin henkistä kuten pilkkaamista, haukkumista tai syrjimistä. Nuorista 11 prosenttia oli tapellut julkisella paikalla ja 6 prosenttia ilmoitti hakan-

neensa toisen henkilön. Noin puolet hakkaamistapauksista kohdistui tekijälle tuttuun nuoreen, viidennes ennalta tuntemattomaan nuoreen ja joka kymmenes aikuiseen. Ainakin kerran vuoden aikana jonkinlaista asetta tai aseeksi tarkoitamaansa esinettä mukana pitäneitä yhdeksäsluokkalaisten oli 9 prosenttia. Suurimmassa osassa tapauksista kyseessä oli ollut teräase, kuten puukko tai linkkuveitsi.

Yksi kyselyn harvinaisimmista teoista oli uhkaamalla varastaminen. Kolme prosenttia nuorista kertoi vuoden aikana uhanneensa toista ihmistä hakkaamisella tai aseella saadakseen tältä rahaa tai jonkin arvokkaan esineen. Tätäkin harvinaisempaa oli moottoriajoneuvon varastaminen ja muiden huumeiden kuin marihuanan tai hasiksen kokeilu ja käyttö.

Kuvio 1. Kuluneen vuoden aikana teon ainakin kerran tehneitä, % 15–16-vuotiaista.

Kuvio 2. Kuluneen vuoden aikana uhrikokemuksen ainakin kerran kokeneita, % 15-16-vuotiaista.

ALKOHOLI AIEMPAA HARVEMMIN MUKANA NUORTEN TEOISSA

Nuorten väkivalta- ja vahingontekotilanteisiin liittyvä alkoholin käyttö on vähentynyt viime vuosina. Tuoreimmassa nuorisorikollisuuskyselyssä näitä tekoja tehneistä nuorista selvästi harvempi ilmoitti olleensa tekohetkellä alkoholi-

lin vaikutuksen alaisena kuin kahdessa edellisessä kyselyssä. Samaan aikaan nuorten väkivaltatilanteissa ihmisille ja omaisuudelle aiheutetut vahingot ovat vähentyneet jonkin verran. Viimeisen neljän vuoden aikana väheni myös humalassa moottoriajoneuvolla ajaminen. Tulokseen voi heijastua se, että nuorten

päihteiden käyttöä mittaavien tutkimusten mukaan myös nuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt.

NUORET YLEISIMMIN VARKAUDEN JA VAHINGONTEKOJEN UHREINA

Nuorisorikollisuuskyselyssä on mitattu nuorten uhrikokemuksia vuodesta 1998 lähtien. Vuonna 2012 mukaan otettiin uusia tekemuotoja ja nuorilta kysyttiin yhteensä kymmenen erilaisen teon kohteeksi joutumisesta (kuvio 2). Nuorista 23 prosenttia ilmoitti, että joku oli vahingoittanut heidän omaisuuttaan vuoden aikana. Miltei yhtä monelta nuorelta oli varastettu omaisuutta. Lähes joka viides nuorista oli kokenut väkivallalla uhkaamista ja 16 prosenttia ilmoitti kokeneensa vuoden aikana fyysistä väkivaltaa. Tuoreimmista väkivaltatapauksista kahdessa kolmasosassa sekä uhri että tekijä olivat poikia. Viidennes tapauksista oli tyttöjen välistä väkivaltaa. Harvinaisimpia kyselyssä mitatuista uhrikokemuksista olivat uhkaamalla varastaminen ja etnisyyteen tai mielipiteisiin perustuva uhkailu ja väkivalta.

Suurin osa nuorten kokemusta väkivallasta on toisten nuorten tekemää. Nuorille tyypillisintä oli joutua sisaruksen tekemän väkivallan kohteeksi. Seuraavaksi yleisimmät tekijät nuoriin kohdistuvassa väkivallassa olivat kaverit ja muut tutut nuoret. Aikuisten ja erityisesti muiden kuin omien vanhempien nuoriin kohdista väkivalta oli varsin harvinaista.

2000-LUVULLA RIKOSTEN JA UHRIKOKEMUSTEN YLEISYYS VAKAATA

Nuorten tekemät omaisuusrikokset (varastaminen ja vahingontekot) harvinaistui-

vat voimakkaasti 1990-luvun lopulla, jonka jälkeen taso on pysynyt melko vakaana 2000-luvun aikana. Vuonna 2012 vahingontekoja tehneitä ja koulusta varastaneita nuoria oli kuitenkin enemmän kuin neljä vuotta aiemmin. Väkivallantekojen yleisyys on pysynyt varsin tasaisena vuodesta 1995 lähtien. Jaksolla 2004–2012 väkivalta on ollut hiukan harvinaisempaa kuin tätä edeltävissä mittauksissa.

Kun tarkastellaan uhrikokemusten kehitystä vuodesta 1998 alkaen, päähavaintona on, että tasomuutokset uhrikokemusten yleisyydessä eivät ole suuria. Nuorten omaisuuteen kohdistuneet varkaudet ovat lisääntyneet jonkin verran 2000-luvulla. Uhkaamalla varastamisen taso taas on pysynyt kaikissa mittauksissa lähes samana. Myös kiusaamisen ja fyysinen väkivallan yleisyys on pysytellyt vuodesta 1998 varsin vakaalla tasolla lukuun ottamatta vuoden 2008 mittausta, jossa kokemukset olivat muihin mittauksiin verrattuna yleisempiä. ■

Venla Salmi: Katsaus nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 27/2012 ja Venla Salmi: Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113.

Nuoren velkaantumisen haittaa rikoskierteen katkaisua

Nuorten rikosvelat jääneet lakiuudistuksissa katveeseen

Suomessa ja Pohjoismaissa on perinteisesti pidetty lastensuojelun tukitoimet ja rikosoikeudelliset seuraamukset selvästi toisistaan erillään. Kehitetyn nuorisorikosprosessin myötä tätä yhteyttä on pyritty vahvistamaan. **Matti Marttunen** kuvasi väitöskirjassaan hyvin kehityksen pitkän linjan. Nuorisorangaistus on uudehko rikosoikeudellinen seuraamus, mutta suurta merkitystä on edelleen muillakin rangaistuslajeilla. Nuorten rikosprosessissa pyritään varhaisessa vaiheessa eri viranomaisten hyvään keskinäiseen yhteistyöhön nuoren tilanteen selvittämiseksi ja sen varmistamiseksi, että rikosprosessi pikemmin tukee kuin haittaa nuoren pärjäämistä jatkossa. Olennaista on, että nuori motivoituisi selvittämään omaa tilannettaan ja ottaisi eri tavoin vastuuta toiminnastaan. Monelle tämä merkitsee myös ponnistelua kohti koulutuksen ja ammatin hankkimista sekä päihteenkäyttöä elämää. Elämäntilanteen hallinta on aivan ratkaisevan tärkeää tiellä aikuistumiseen ja rikoksettomaan elämään.

Voi monella tapaa olla yllpeä siitä, miten nuorten rikosoikeudellista seuraamisjärjestelmää on pitkäjänteisesti kehitetty. Rikossovittelu on ollut aktiivisessa käytössä. Erilaisilla hankkeilla ja kampanjoilla on vuosien varrella koetettu kehittää toimintamalleja nuorten hyväksi. Ehdotonta vankeutta on jo pitkään pyritty aktiivisesti välttämään. Nuorisorangaistus on haasteellinen, koska moni siihen tuomittava on vaikeassa elämäntilanteessa, eikä aina uskoa parempaan tulevaisuuteen ole riittävästi jäljellä. Tuo rangaistus vaatii paljon sekä sitä toteuttavilta viranomaisilta että nuorilta itseltään.

Nuorten rikosoikeudellisten seuraamusten kehittäminen on ollut tyypillistä hyvinvointivalttiollista rikosoikeuspolitiikkaa, minkä lisäksi kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat olleet aktiivisia. Sosiaalipuolella 1990-luvun alun lama merkitsi isoja julkisen sektorin leikkauksia, jotka kohdistuivat erityisesti lapsiin ja nuoriin, koulujen iltapäivätoimintaan, erityisnuorisotyöhön jne. Aivan ilmeisesti näitä säästöjä ei

ole myöhemminkään kurotu kiinni, mikä lieenee yhtenä taustana korkeissa huostaanottoluvuissa. Professori **Matti Mikkola** huomautti vastikään jäähyväisluennossaan Helsingin yliopistolla 16.5.2013 siitä, että nämä säästöt ovat käyneet todella kalliiksi.

VELKAJÄRJESTELY EI KOSKE RIKOSVELKOJA

Lama tuotti meillä uudet velkajärjestelymenettelyt sekä yrityksille että yksityisille. Oli merkittävä uutuus, että velkaantumista ei enää pidetty sinänsä moraalisesti vääränä, vaan korostettiin yhteiskunnan etua minimoida vahingot ja pelastaa hyödyllinen toiminta. Maksukyvyttömyydestä tuli voida vapautua vaikka sitten velkojen edun kustannuksella, jos ponnisteli aikansa kuitenkin heidän hyväkseen ja osoitti vastuullisuutta velallisenä.

Niin pitkälle uusi ajattelu ei sentään mennyt, että rikoksentehtäjä olisi voinut tulla rikosvelkoineen lain mukaiseen velkajärjestelyyn. Nuorten kohdalla rikosvelat ovat jääneet hankalasti katveeseen

lainsäädäntöä uudistettaessa, sillä joko asiaa ei ole huomattu tai sitten se on ollut liian hankala kysymys otettavaksi esiin. Nuorisoprosessia uudistettaessa kysymystä ei ole juurikaan käsitelty. Tämä asiakokonaisuus olisi joka tapauksessa edellyttänyt myös laajempaa tarkastelua ja velkojatahojen mukaan ottamista. Velkajärjestelyn uudistamisessa, joka on taas vireillä, on kyse muista asioista. Rikossovittelu on ollut hyvä varaventtiili, mutta sekään ei auta kuin niitä nuoria, jotka tuossa vaiheessa aktivoituvat. Hankalassa tilanteessa ovat ne nuoret, joilla kokonaisuus on jo lähtenyt hallinnasta, mitä velkoihin tulee, niiden perusteesta riippumatta. Rikossovittelussa käsitellään joka tapauksessa vain yksittäiseen rikokseen liittyviä asioita, joten yleiseen velkavastuiden selvittelyyn siitä ei helposti ole.

YLIVELKAANTUMINEN PITÄÄ NUOREN SYRJÄTYMISEN POLULLA

Engelmana on siten, että nuoren totaalinen ylivelkaantuminen muodostaa helposti

lamauttavan pattitilanteen, joka estää kaikenlaisten hyvää tarkoittavien muiden toimenpiteiden vaikutusta. Nykyelämässä on vaikea motivoitua hoitamaan asioitaan vastuullisesti, jos ylivelkaantuminen muistuttaa joka päivä ja joka hetki siitä, että peli on menetetty. Asiaa ei ole helpottanut se, että ylimalkaan työtehtäviä vähän koulutetuille on huonosti saatavilla. Syrjäytymisen riski jo pelkästään koulutuksen puuttumisen vuoksi olisi todellinen.

Aivan viime aikoina on ollut uudenlaista yritystä tehdä jotain näille ongelmille. Etsivä nuorisotyö on tavoittanut apua tarvitsevia nuoria. Arvelaan, että jopa 20 000 nuorta on menettänyt taloutensa hallinnan. Tasavallan presidentin käynnistämä lasten ja nuorten syrjäytymistä ehkäisevä ”Ihan tavallisia asioita” -hanke on ollut merkittävä tekijä uusien ideoiden kehittämisessä ja saamisessa käytäntöön. Sen piirissä on pyritty saamaan

aikaan uudenlaista yhteistyötä eri tahojen kesken. Useat pankit (Danske Bank, Nordea, OP-Pohjola ja LähiTapiola) ovat vapaaehtoisesti tarjonneet talousneuvontaa syrjäytymisestä irti pyrkiville nuorille. Pankkien henkilökuntaa on ollut työajallaan tekemässä tätä työtä nuorten hyväksi. Tämä on valtavan hieno avaus, joka kertoo näiden pankkien todellisesta yhteiskuntavastuusta.

UUTTA NÄKÖKULMAA NUORTEN RIKOSVELKOJEN SELVITTELYYN

Tulosten saaminen edellyttää tietysti vielä talousneuvonnan ohella, että myös ongelmiin voidaan puuttua ja että velkojajahot tulevat aidosti vastaan, jotta vastuut voidaan sovittaa kohtuullisiksi ja päästä uuteen alkuun. Ensimmäinen askel on kuitenkin, että jonkun osaavan aikuisen kanssa asiaan voidaan yksilöllisesti paneutua. Kunnalliset velkaneuvojatkin varmasti tekevät parhaansa,

Rikoskierteen jatkuminen tuottaa eniten haittaa ja murhetta kaikille tahoille.

mutta ilmeisesti heidän resurssinsa ovat hyvin rajalliset eikä edes ajan saaminen tapaamiseen velkaneuvojan kanssa ole helppoa.

Rikosvelkoja tulisi koetella selvitellä samasta näkökulmasta, käytännöllisesti ja ilman moralisoivaa lähtökohtaa. Mahdollisesti ainakin jokunen on voinut jo saada apua pankkien vapaaehtoisen talousneuvonnan avulla. Julkisyhteisöjen toivoisi olevan joustavia ja hyväksyvän keveitä velan suoritusapoja. Esimerkiksi ”Stop töhryille” -projektissa on kehitetty tällaisia toimintamalleja.

Vakuutusyhtiöt ovat usein velkojatahoina nuorten rikosperusteisissa korvausveloissa, koska niille siirtyy suoraan lainojalla oikeus periä saatavansa rikosvahingon aiheuttaneelta. Olisi tärkeää, että vakuutuslalla otettaisiin mallia pankkialasta ja etsittäisiin keinoja edistää vieläkin aktiivisemmin nuorten korvausvelkojen sovittelua kohtuulliseksi. Jo tätä nykyä vakuutusyhtiöt osallistuvat jossakin määrin rikossovitteluun, mutta selvästi enemmän olisi tehtävissä. Olisi tarkasteltava myös kysymystä valtion näiltä nuorilta olevista korvaussaatavista, sillä myös valtio maksaa korvauksia rikosten uhreille. Ja tietysti nuorilla on velkoja suoraan myös rikosten uhreille.

Nuorten asemaa ei voi ajatella edistettäväksi siten, että rikosten uhrit joutuisivat luopumaan heidän hyväkseen tuomituista korvauksista. Mutta jokaisen tulisi kuitenkin

kantaa kortensa kekoon, jotta nuori, joka olisi motivoitunut työskentelemään oman taloudellisen itsenäisyytensä eteen, saisi tähän mahdollisuuden. Rikoskierteen katkaisu ja uuden hyvän kierteen alulle paneminen olisi kaikkein tärkein yhteinen tavoite, koska rikoskierteen jatkuminen tuottaa eniten haittaa ja murhetta kaikille tahoille – oli sitten kyse yksityisistä tai julkisista ihmisistä ja toimijoista. ■

Kirjoittaja on rikosoikeuden professori Helsingin yliopistossa.

LÄHTEET:

Marttunen, Matti: Nuorisorikosoikeus – Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. 2008. www.optula.om.fi/42885.htm

www.tavallisia.fi

yle.fi/uutiset/professori_nuorten_tuomittujen_velat_pois_perinnasta/6565922

www.hs.fi/paivanlehti/mielipide/Nuoret+rikosentekij%C3%A4t+eiv%C3%A4t+p%C3%A4%C3%A4se+veloistaan/a1363496428667

Nuorten vastikkeellinen seksi pääkaupunkiseudulla

Tuore tutkimus kertoo nuorten parissa työskentelevien havainnoista

Nuorten vastikkeellinen seksi, eli seksuaalisten palvelusten vaihtaminen rahaan tai muuhun etuun, on viime vuosina herättänyt keskustelua. Vuoden 2011 kouluterveyskyselyn mukaan seitsemälle prosentille tytöistä ja kolmelle prosentille pojista oli ehdotettu seksiä korvausta vastaan. Vielä ei kuitenkaan ole tehty tutkimusta siitä, kuinka yleisiä suomalaisnuorten kokemukset vastikkeellisesta seksistä ovat, joten ilmiön todellisesta laajuudesta ei ole tietoa.

Seksipalveluiden osto alaikäiseltä kriminalisoitiin 1999. Rangaistusasteikko vaihtelee sakosta kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Seksin ostona pidetään sukupuoliyhteyttä tai muuta seksuaalista tekoa, josta annetaan korvaus. Korvauksen ei välttämättä tarvitse olla rahaa, vaan se voi olla myös jokin tavara, päihdeannos tai aineeton lupaus kuten suositus. Seksin ostosta alaikäiseltä annettujen tuomioiden määrä on jäänyt vähäiseksi: tuomiotilastojen mukaan syyksi luettuja rikoksia on ollut enintään kymmenisen tapausta vuodessa.

Ruotsissa ja Norjassa nuorten kokemuksia vastikkeellisesta seksistä on kartoitettu koululaiskyselyissä. Viimeisimmän ruotsalaistutkimuksen julkaisi *Ungdomsstyrelsen* syksyllä 2009. Sen mukaan 1,7 prosenttia pojista ja 1,2 prosenttia tytöistä vastasi joskus harrastaneensa seksiä korvausta vastaan. Tulokset ovat yhteneväisiä muiden 2000-luvun ruotsalaistutkimus-

ten kanssa. Kaikissa pohjoismaisissa tutkimuksissa pojat ovat vastanneet myyneensä seksiä selvästi tyttöjä useammin, mikä on siinä mielessä ymmärrettävää, että heillä muunkinlaiset poikkeavan käyttäytymisen muodot ovat tyttöjä yleisempiä.

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Anna Vuorelainen tutki viime vuonna Turun yliopiston oikeussosiologian ja kriminologian maisteriohjelman tutkielmassaan nuorten vastikkeellista seksiä Helsingin, Espoon ja Vantaan alueella. Tutkimusaineisto koostui 13 seksuaaliterveyden, lastensuojelun tai etsivän nuorisotyön ammattilaisen teemahaastattelusta. Lisäksi hän haastatteli yhtä aikuista naista, jolla oli omakohtaista kokemusta seksin myymisestä nuoruudessaan.

Tarkoituksena oli kuvata, millaisena nuorten harjoittama vastikkeellinen seksi nuoriso- ja sosiaalialan ammattilaisille näyttäytyy. Haastateltujen asiakkaina oli ollut alaikäisiä nuoria, joiden tiedettiin tai epäiltiin harjoittaneen vastikkeellista seksiä. Nuoret oli lähetetty haastateltujen vastaanotoille nimenomaan vastikkeelliseen seksiin liittyvän huolen takia. Myös useimmat lastensuojelulaitoksissa ja nuorisotöissä työskentelevät haastateltavat olivat kohdanneet nuoria, jotka olivat mukana vastikkeellisen seksin määritelmän täyttävässä toiminnassa. Kaikissa tapauksissa ei välttämättä ollut kyse tietoisesta seksikaupasta vaan tavallisempaa oli, että nuorilla

oli ollut aikuisia miesystäviä, joilta he saivat lahjoja, päihhteitä tai majapaikan.

Kaduille jalkautuvaa etsivää työtä tekevillä oli melko vähän ensikäden tietoa vastikkeellisesta seksistä. He olivat kuulleet tapauksista yhteistyötahoiltaan, mutta heidän omassa työssään se ei juuri näkynyt. Työntekijät olivat kyllä havainneet joitakin epäilyttäviä tilanteita aikuisten ja nuorten välillä, mutta niihin oli hankala puuttua. He tiesivät myös joitakin nuoria, joille ajoittain ilmestyi kalliita tavaroita ja suuria summia rahaa. Haastateltavien mukaan hyväksikäyttö- tai seksinmyymisepäilyjä on vaikea ottaa puheeksi. He kokivat kontaktinsa nuoriin olevan niin pintapuolinen, ettei seksuaalisuuteen liittyvistä kysymyksistä voinut keskustella.

SEKsinMYYNIN RISKITEKIJÄT

Nuorisoalan asiantuntijoiden näkemykset vastikkeellista seksiä harjoittavien nuorten taustoista vaihtelivat. Ruotsissa on todettu, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetut nuoret harjoittavat vastikkeellista seksiä paljon muita nuoria useammin. Myös osa Vuorelaisen haastateltavista koki, että seksinmyynti on vahvasti keskittynyt huono-osaisimpaan väestönosaan. Kuitenkaan kaikkien mielestä sosioekonomisella asemalla ei ollut juurikaan merkitystä vastikkeellisen seksin piiriin ajautumisen kannalta, vaan pikemminkin vanhempien poissaolo ja sitä kautta valvonnan puute voi madaltaa kynnyistä päätyä harjoitta-

maan vastikkeellista seksiä. Haastateltujen mukaan myös vanhempien ja lasten liian kaverillinen suhde näyttää vaikuttavan samalla tavalla kuin vanhempien kyvyttömyys asettaa rajoja nuorille.

Aiemmissa tutkimuksissa vastikkeellista seksiä harjoittavien nuorten on todettu elävän korostuneen seksuaalisoitunutta elämää. He ovat aloittaneet yhdynnät muita nuoria aikaisemmin ja heillä on ollut enemmän myös muita seksipartnereita. Myös pornografian suurkulutuksen on todettu olevan yhteydessä seksinmyymiseen erityisesti pojilla. Yliaktiivisen seksuaalikäyttäytymisen lisäksi kokemus aiemmin elämässä tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai kaltoinkohtelusta näyttää olevan kytköksissä vastikkeellisen seksin harjoittamiseen. Vastentahtoiset seksuaaliset kokemukset voivat madaltaa kynnystä lähteä mukaan toimintaan eri mekanismien kautta: itsemääräämisen tunteen rikkoutuminen voi aiheuttaa vaikeuksia pitää kiinni oman kehon rajoista, ja toisaalta sietämättömät kotiolot voivat johtaa siihen, että nuori viettää enemmän aikaa valvomattomissa olosuhteissa ja on muita alttiimpi ajautumaan paha-aikeisten aikuisten seuraan.

KUINKA KONTAKTI SEKSIKAUPPAA VARTEN SYNTYY?

Vastikkeellisen seksin aloitteellinen osapuoli voi olla joko nuori itse tai ostaja; nuoret sekä tarjoavat palvelujaan itse että ottavat tarjouksia vastaan. Ruotsalaistutkimuksen mukaan suurin osa vastikkeellista seksiä harjoittavista nuorista löytää ostajat internetin välityksellä, ja kadulla seksiä myyvät lähinnä vakavasti syrjäytyneet ja päihdeongelmaiset nuoret. Vuorelaisen aineistossa oli esimerkkejä sekä kaupunkitilassa että netissä syntyneistä kontakteista. Useimmat haastateltavat tiesivät nuorten saaneen suoria ehdotuksia keskustelupalstojen, chattien ja kuvagallerioiden välityksellä. Tapauksia, joissa nuori olisi oma-aloitteisesti netissä ilmoittanut tarjoavansa seksipalveluja korvausta vastaan, ei asiantuntijahaastattelussa tullut ilmi. Omakohtaisesta kokemuksestaan puhunut haastateltava sen sijaan kertoi seksinostajien ottaneen yhteyttä hänen internetin treffipalstailmoituksensa perusteella.

Julkisessa tilassa kontakti nuoren myyjän ja aikuisen ostajan välillä syntyy

Ero kaupallisen seksin, seksuaalisen hyväksikäytön ja normaalin seksuaalisuuden välillä on usein häilyvä.

useimmiten nuorten suosimissa paikoissa kuten ostoskeskuksissa ja liikenneasemilla. Tyttöjen kohdalla on yleistä, että samanikäiset pojat kutsuvat heidät illanviettoihin, joissa yllättäen on myös aikuisia miehiä, jotka ehdottavat seksipalveluiden ostamista päihtyneille nuorille. Vastaava kontaktin syntymisen muoto on todettu myös ruotsalaistutkimuksissa. Perinteisillä kaupallisen seksin areenoilla, kuten prostituutiokaduilla tai thaihieromoissa, ei poliisivalvonnan ansiosta sen sijaan alaikäisiä yleensä tavata.

KORVAUSTEN ROOLI NUORTEN SEKSIKAUPASSA

Nuorten harjoittama seksuaalinen kaupankäynti eroaa aikuisten välisestä seksikaupasta siinä suhteessa, että jälkimmäisessä seksuaalipalvelu ja siitä saatava korvaus on tavallisesti ennalta määritelty, kun taas nuorten tapauksessa ero kaupallisen seksin, seksuaalisen hyväksikäytön ja normaalin seksuaalisuuden välillä on usein häilyvä. Toiminta tapahtuu niin arkisissa tilanteissa, etteivät osapuolet välttämättä tiedosta vaihtosuhteen kaupallista elementtiä. Korvaus seksistä saattaa olla myös abstrakti, kuten lupa viettää aikaa jossakin paikassa tai kuulua tiettyyn joukkoon. Seksin ostaja voi olla myös toinen nuori.

Vuorelaisen aineistossa seksi näyttäytyi vahvasti myös avaimena johonkin yhteisöön; sen kerrottiin olevan eräänlainen pääsyvaatimus niin aikuisten päihde- ja rikostaustaisten miesten suosioon kuin lastensuojelulaitoksessa asuvien tyttöjen sisäpiiriinkin. Tutkimus vahvisti myös aiemmin saatua kuvaa siitä, että tytöt myyvät seksiä usein yhdessä. Lastensuojelulaitoksessa vastikkeellisen seksin harjoittaminen saattaa nostaa tyttöjen statusta muiden nuorten silmissä, vaikka muissa

yhteyksissä toiminnan ei haluttaisikaan paljastuvan. Tällaisissa tapauksissa yhteenkuuluvuuden tunne ja muiden nuorten hyväksyntä saattavat olla vastikkeelliseen seksin tarjoamisen perimmäiset syyt.

Yhdysvaltalaisessa ja brittiläisessä tutkimuskirjallisuudessa seksinmyynnin yhteys huumeidenkäyttöön on vahva. Myös kaikissa Vuorelaisen haastatelussa mainittiin, että päihteet toimivat korvauksena seksistä. Lienee universaali ilmiö, että kovien huumeiden käyttöä rahoitetaan prostituutiolla, ja tämä näkyi aineistossa jonkin verran. Suomalaisnuorille tuntuu kuitenkin olevan luonteenomaisempaa se, että seksiä vaihdetaan alkoholiin ja tupakkaan. Haastatelusta välittyi kuva, etteivät seksiä alkoholiin vaihtavat nuoret ole varsinaisesti päihderiippuvaisia, vaan kyse on pikemmin huvittelusta ja arkisen tylsyyden pakousta. Alkoholin kertakulutuskerrat ovat kuitenkin mittavia, ja päihteitä käytetään usein myös arkisin ja keskellä päivää.

Julkisessa keskustelussa syitä vastikkeellisen seksin harjoittamiselle on etsitty painostavasta kulutuskulttuurista ja tarpeesta rakentaa imagoa merkkituotteiden avulla. Myös erityisesti aasialaisessa tutkimuskirjallisuudessa nuorisokulttuurin kulutuspainotteisuus näyttää olevan tärkein selitys vastikkeellisen seksin harrastamiselle; ulossulkeminen kulutuskulttuurista voi olla vahingollisempaa nuoren sosiaaliselle statukselle kuin kyseenalainen seksuaalinen maine.

Vaatteet, kengät ja elektroniikka tulivat esimerkkinä esiin vastikkeellisesta seksistä saatavasta korvauksesta myös Suomessa. Ei kuitenkaan näytä siltä, että suomalaisnuorten täytyisi hankkia merkkipaatteita hinnalla millä hyvänsä ulossulkemisen tai kiusaamisen pelossa. Tavara voi olla näennäinen syy suostua vastikkeelliseen seksiin, ja taustalla voivat vaikuttaa myös monisyisemmät psykososiaaliset tarpeet. Tutkimuksen perusteella voidaan arvioida, ettei suhteellisen tasapainoinen, hyvän turvaverkon omaava nuori ole vaarassa ajautua vastikkeellisen seksin pariin, vaikka hänellä ei olisikaan varaa viimeisimmän muodin mukaisiin merkkivaatteisiin. ■

Vuorelainen työskentelee erikoissuunnittelijana Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa ja Elonheimo on kriminologian dosentti Turun yliopistossa.

Massavankeuden loppu?

Yhdysvaltain vankiluku ylitti 1980-luvulla päivittäisen yhden miljoonan vangin rajan. Jo tuolloin monet kotimaiset ja kansainväliset asiantuntijat katsoivat, että tien päähän on tultu. Mutta toisin kävi. Vankiluku jatkoi kasvuaan ja päättyi viimein lähelle 2,5 miljoonaa¹. Tämän lisäksi noin 5 miljoonaa aikuista on päivittäin vapaudessa tapahtuvan valvonnan kohteena. Ensimmäiset merkit viittaavat nyt siihen, että suuri muutos saattaa olla tapahtumassa. Tällöin on erityisesti kiinnitetty huomiota Kalifornian tapaukseen.

Vuonna 2009 kolmihenkinen oikeusistuin teki Kaliforniassa päätöksen, jossa se totesi vankilaolosuhteet perustuslain vastaisiksi ja määräsi vankimääriä vähennettäväksi. Osavaltio vetosi ylempiin, mutta silti Yhdysvaltain korkein oikeus toukokuussa 2011 päätti pitää tuon päätöksen voimassa (äänin 5–4, Brown v. Plata). Oikeus katsoi, että kyseessä ei ole vain yksilöön kohdistuva julmuus, vaan kyse on järjestelmästä, joka ylläpitää epähumaania ja alentavaa rankaisemista ja jonka ei voida luottaa uudistavan itse itseään. Oikeus toteaa:

Yliasutuksen lisäksi Kalifornian vankiloiden epäonnistumisen asianmukaisen sairaan- ja mielenterveyshoidon takaamisessa voidaan todeta johtuvan kroonisista ja pahenevista budjettialijäämistä, poliittisen tahdon puutteesta tehdä uudistuksia, puutteellisista laitoksista ja systemaattisista

ta hallinnollisista epäonnistumisista.

Tämän perusteella on arvioitu, että korkeimman oikeuden päätös ei kohdistunut vain huonoihin olosuhteisiin vaan koko siihen järjestelmään, joka on tuottanut nykyisen massavankeuden. Oikeus viittasi myös siihen, että on väärin ajatella, että vankilat täyttyvät lähinnä ”nuorisista, voimakkaista, aktiiveista rikollisista”. Yhä useampi vanki on ohittanut keski-ikänsä tai on jo vanhus, kroonisesti sairas ja samalla vakavan lisäsairastumisriskin kohteena vankilassa.

Poikkeuksellisella tavalla oikeus liitti päätöksensä myös kuvallista aineistoa Kalifornian vankiloista. Kuvissa tuhansia vankeja oli kaoottisesti sullottu kerrrossänkyihin vankilatiloihin, jotka alun perin oli tarkoitettu työ-, kuntoutus- tai sairaanhoitotiloiksi. Suurinta huomiota herättivät kuvat ”kuivista selleistä”, häkimäisistä kapeista, joissa psykoottisia

tai itsemurha-alttiita vankeja on pidetty viikkoja tai kuukausia odottamassa siirtoa vähiin hoitopaikkoihin. Oikeuden tuomari Kennedy ei kavahtanut käyttää sanaa ”kidutus” näiden dramaattisten hallinnollisten epäonnistumisten kohdalla. Oikeus katsoi vankien vapauttamisen perustelluksi siitäkin syystä, että nykyinen järjestelmä on rikollisuutta tuottava ja ylläpitävä eikä sitä vähentävä.²

Korkeimman oikeuden ratkaisun jälkeen on alkanut myös tapahtua. Näitä tapahtumia ja niihin liittyviä haasteita esitteli kuuluisa rikosseuraamusten tutkija Joan Petersilia Kansallisen oikeusinstituutin (NIJ) konferenssissa kesäkuussa 2012. Hänen mielestään Amerikan vankimäärien pienentämisestä voi muodostua mah-

tava onnistuminen tai katastrofaalinen epäonnistuminen.³ Petersilian mukaan menossa on suurin rikosoikeudellinen kokeilu, mitä koskaan on Amerikassa toteutettu, ilman että ihmiset ovat tajunneet sen tapahtuvan. ”Kun kerron Kaliforniassa ihmisille, että pelkästään viime vuonna vapautettiin ennenaikaisesti 30 000 vankia ja 60 000:n ehdonalaisvalvonta on lakkautettu, he eivät usko tätä”. Osavaltiot eivät vain pienennä vankiloita, vaan lakkauttavat niitä kokonaan.

Petersilia myöntää vaikeudet. Ne ovat samanlaisia kuin yrityksissä supistaa armeijaa. On voimakkaita eturyhmiä, mm. ammattiliittoja. Aluepolitiikka vaikuttaa, sillä vankila voi olla merkittävä työllistäjä pienellä paikkakunnalla. Yksityinen liikelämä on lähinnä kiinnostunut sähköisten valvontajärjestelmien rakentamisesta, jolloin rahaa jää vähemmän toimiville hoito-ohjelmille. Petersilia listasi kolme merkittävää muutosta, jotka uusi Kalifornian ”julkisen turvallisuuden uudelleenjärjestämisen lainsäädäntö” on aikaansaanut:

1. Muutokset rikostuomioissa: Pienempiin rikoksiin syyllistyneitä ei lähetetä enää osavaltion vankiloihin. Useimmat pieniin omaisuusrikoksiin, autovarkauksiin, perheväkivaltaan, rattijuopumuksiin tai huumerikoksiin syyllistyneet voivat suorittaa tuomionsa piirikunnan vankiloissa (county jail).⁴

2. Muutokset ehdonalaisessa vapauttamisessa (parole): Aiemmin Kalifornia oli ainoa osavaltio, jossa kaikki vangit määrättiin ehdonalaiseen valvontaan, muualla keskiarvo oli 40 prosenttia. Nyt vain vakavimpiin, mm. seksuaalirikoksiin syyllistyneet määrätään osavaltion valvontaan. Muita valvotaan tarvittaessa piirikuntatasolla, silloinkin enintään kuusi kuukautta. ”... siksi, tietenkin, että kenelläkään ole sellaisia rahoja, että heitä voitaisiin valvoa,” sanoo Petersilia. Ennen Kaliforniassa vankilaan palautettiin jopa 70 000 ehdonalaisvalvottavaa vuosittain pelkkien teknisten rikkomusten vuoksi. Nyt palautus tapahtuu vain uuden rikoksen seurauksena.

3. Muutokset piirikuntien rahoituksessa: Jokainen piirikunta saa nyt puolet siitä rahasta, jonka osavaltio aiemmin käytti tuon piirikunnan vankien ylläpitoon. Ja piirikunnat saavat itse määrätä

tuon rahan käytöstä. Tässä on viitteitä ”vankien kunnallistamisajatuksista”, joka Suomessakin on aika ajoin esiin nostettu. Petersilian mukaan tähän liittyvät piirikuntien päätökset pitkälti määräävät sen, onnistuuko tämä rikosseuraamusten ”uudelleenjärjestely” vai ei.⁵

Petersilia muistutti yleisöään myös siitä, että on pidettävä mielessä ne kokemukset, jotka saatiin uusien, tiukempien (intermediate) yhdyskuntaseuraamusten epäonnistumisesta 1980–1990-luvuilla. Niitä käytettiin pitkälti henkilöihin, jotka muutenkaan eivät olisi vankilaan joutuneet. Petersilia totesi lisäksi:

Se, mikä niissä useimmiten toimeenpantiin, oli tämä kontrolliin liittyvä osa – huumetestaus ja sähköinen valvonta. Perimmältään, koska nämä vaihtoehdot havaittiin riittämättömäksi, ne enemmänkin kasvattivat kuin vähensivät kunkin osavaltion vankimääriä. Todellisuudessa tiukemmat yhdyskuntaseuraamukset -liikkeen epäonnistuminen tuotti polttoainetta, jonka kautta saatiin rahoitus vankilan käytön kasvattamiselle useissa osavaltioissa.

Vaarana on nyt taas, että yhdyskuntaseuraamusten mahdollisuuksia ylimainostetaan ja näin toistetaan samat virheet kuin 1980–1990-luvuilla. Kontrollielementillä on niissä aina yleensä taipumus voittaa. Petersilian mukaan haastavin ja vaikein asia tässä suuressa vankilajärjestelmien pienentämisessä on se, miten pystytään hankkimaan rahoitus toimivien jälkihuoltojärjestelmien (re-entry) suunnittelulle ja ylläpidolle. Nämä järjestelmät ja ohjelmat ovat hänen mukaansa harvoin valtiollisia keskustason tuotoksia, vaan lähiyhteisössä tapahtuvia, jopa minimaalisilla budjeteilla toimeenpantavia. Petersilia myöntää myös sen, että vieläkin tiedämme hyvin vähän, mikä todella toimii ja mikä ei. Suuri ongelma on valtion budjettisupistukset. Kun ehdonalaisvalvonta jonkun kohdalla lopetetaan, niin samalla voidaan ottaa häneltä pois kaikki edut, joita siihen on liittynyt (asunto yms.).

Petersilia ei pidä mahdollisena,

että tämä suuri yhteiskunnallinen kokeilu epäonnistuu. Riski tähän on erityisen suuri silloin, jos ei ole luotu mitään järjestelmää, joka ottaa vastaan nämä kymmenet ja sadat tuhannet vangit. Historia tuntee tällaisia epäonnistumisia ja on turha kuvitella, että niitä voisi tapahtua vain ”hullussa Amerikassa” tai Neuvostoliitossa. Vankeinhoitolaitoksen ylijohantajana vuosina 1945–1969 toiminut Valentin Soine totesi 80-vuotissyntymäpäivähaastattelussaan Helsingin Sanomissa kesäkuussa 1982 seuraavaa: ”Tärkeintä rikollisuuden vastustamisessa on vapautuneen vangin jälkihuolto. Kaikki muu on sen rinnalla kriminaalipoliittista näpertelyä.” Tuulisina öinä herää kysymys, onko meillä toimiva jälkihuoltojärjestelmä, vai olemmeko mekin hiukan näperrelleet viime vuosikymmeninä. ■

LÄHTEITÄ:

Brown v. Plata, No. 09-1233, United State Supreme Court, May 23, 2011, <http://www.supremecourt.gov/opinions/10pdf/09-1233.pdf>

Simon, Jonathan: Editorial: Mass incarceration on trial. *Punishment & Society* 13 (2011):3, 251–255.

Petersilia, Joan: Looking back to see the future of prison downsizing in America. Speech at NIJ Conference, June 19, 2012, Washington, D.C., <http://nij.ncjrs.gov/multimedia/video-nij-conf2012-laub-petersilia.htm>

¹ Vankimäärien kehitystä, sen syitä ja vaikutuksia rikollisuuteen on käsitelty Haasteen aiemmissa numeroissa 4/2003, 3/2005 ja 3/2010, joten niihin ei tässä palata.

² Vähemmistöön jääneet tuomarit olivat toki eri mieltä. Esimerkiksi tuomari Alito turvautui ajatukseseen, jonka mukaan jopa perustuslain vastaiset olosuhteet ovat hyväksyttäviä, kun ne toimeenpannaan kansalaisten rikollisuudelta suojelemisen nimissä. Alito viittasi myös siihen, että alkuperäisen oikeuspäätöksen mukainen noin 46 000 vangin vapauttaminen vastaisi noin kolmea maavoimien divisioonaa.

³ Eroista huolimatta tilanne muistuttaa Neuvostoliiton GULAG-järjestelmän purkamista Stalinin kuoleman jälkeen. Ks. siitä ”Kylmä kesä 1953” (Haaste 1/2011).

⁴ Niissä suoritetaan pääsääntöisesti lyhyehköt, alle vuoden vankeustuomiot.

⁵ Kalifornian piirikuntiin palautetaan 2 mrd dollaria. Näyttää siltä, että vain 10 % siitä käytetään varsinaiseen kuntoutukseen.

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Innovatiivista rikosentorjuntaa koulussa

Ruotsin rikosentorjuntaneuvosto on julkaissut kiinnostavan ideakirjan (BRÅ 2012), jossa esitellään ja arvioidaan kolmea erilaista koulussa toteutettua turvallisuus- tai rikosentorjuntahanketta.

Yksi ideakirjassa esitelty hanke pyrki alentamaan koululaisten kynnystä ilmoittaa rikoksista. Toisessa kokeilussa pyrittiin vaikuttamaan koululaisten riskikäyttäytymiseen purkamalla heidän liioittelevia käsityksiään toisten lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymisestä. Kolmannessa kartoitettiin, millaisia rikoksia oppilaat kokivat ja missä paikoissa ne tapahtuivat, ja sovellettiin tilannetorjunta-ajattelua turvallisuuden parantamiseksi.

USKALTA KERTOA, ROHJETA TODISTAA

Kungsbackan kunnassa oli koettu, että yhä harvemmat nuoret olivat valmiita todistamaan väkivalta-, varkaus- tai muissa rikosjutuissa. Todistajien merkitys oikeus-turvallisuudelle on kuitenkin keskeinen. Kunnassa tehdyn kyselyn mukaan 40 prosenttia koululaisista pelkäsi mahdollisia uhkauksia niin paljon, että epäröi ilmoittaa todistamastaan rikoksesta. Noin puolet oli valmis ilmoittamaan rikoksesta sillä ehdolla, että saisi tukea joltakulta. Kunnan kahdessa koulussa toteutetussa hankkeessa pyrittiin alentamaan koululaisten ilmoituskynnystä ja rohkaisemaan heitä myös toimimaan tarvittaessa todistajina. Kasiluokkalaisille järjestettiin rikoksiin ja oikeuteen liittyviä opintosi-

sältöjä useiden eri aineiden yhteyteen: esimerkiksi biologiassa käsiteltiin väkivallan fyysisiä vaikutuksia ihmiskehoon ja matematiikassa esiteltiin kyselyn tuloksia mm graafisesti. Lisäksi järjestettiin teematilaisuuksia, koulutettiin nuoria todistajantukihenkilöitä ja laadittiin koko kuntaa koskevat ohjeet siitä, miten koulujen tulee ilmoittaa rikoksista.

Kaksi vuotta myöhemmin tehty toinen kysely viittasi siihen, että eri toimijoiden tietämys oikeusjärjestelmästä oli parantunut. Samoin koululaisten – etenkin tyttöjen – valmius ilmoittaa rikoksista näytti kasvaneen. Valitettavasti tutkimusasetelmassa ei kerätty tietoa verrokkikouluista. Muutenkaan ei pystytty suhteuttamaan tuloksia siihen, miten koululaisten käsitykset näistä asioista muutenkin kehittyivät luokalta toiselle siirryttäessä. Sen sijaan selvää on, että haastatellut toimijat kokivat rikosten ilmoittamisperiaatteiden selkeyttäneen toimintaa. Mahdollista on myös, että nämä rutiinit ovat johtaneet siihen, että aikaisempaa suurempi osuus rikoksista ilmoitetaan poliisille.

LIIOITTELEVIENTEN SOSIAALISTEN HARHOJEN PURKU EI YKSIN RIITÄ

Venärsborgin kunnassa sovellettiin Euroopan rikosentorjuntapalkinnon vuon-

na 2006 voittaneen Ringsted-kokeen ideoita (ks. Ryyänen 2007). Tämän sosiaalisten normien koulukunnan ideoihin perustuvan kokeilun lähtökohtana oli kyselyissä usein tehty havainto, että useimmat nuoret kuvittelevat toverien sa tupakoivan tai käyttävän alkoholia tai huumeita paljon yleisemmin kuin todellisuudessa on laita. Harhakäsitys, että ”kaikki tekevät sitä”, saattaa lisätä riskiä käyttäytyä samalla tavalla, ja näiden harhojen purkaminen saattaa puolestaan vähentää tätä riskiä. Tanskan Ringstedissä 2000-luvun alussa tehdyssä kokeessa tämä malli näytti toteutuvan. Kyselyt osoittivat, että koululaisilla oli hyvin liioittelevia käsityksiä ikätovereidensa riskikäyttäytymisen yleisyydestä. Samoin näiden asioiden käsitteleminen luokissa näytti johtavan paitsi liioittelevien harhakäsityksen vähenemiseen myös siihen, että koululaisten oma riskikäyttäytymisen väheni verrattuna verrokkiryhmään.

Venärsborgin hankkeessa 2008–2010 ei kuitenkaan saatu yhtä hyviä tuloksia. Kokeiluluokan oppilaiden käsitykset muiden nuorten tupakoinnin ja nuuskaamisen yleisyydestä osuivat kyllä oikeampaan kuin vertailuluokkien. Toisin sanoen sosiaaliset liioitteluharhat vähenivät. Sen sijaan kokeilu- ja vertai-

luryhmien välillä ei ollut merkitsevää eroa tupakoimisen, humalajuomisen tai huumekokemusten yleisyydessä. Ideakirjan kirjoittajat, Per Alvant ja Madeleine Elgemyr, arvelevat, että verraten vaatimaton tulos saattaa johtua siitä, että Venärsborgista puuttuivat sellaiset normeja koskevat ”luokkasopimukset” ja niitä valmisteleva käsittely, jotka ehkä sitouttivat Ringstedin koululaiset ja heidän vanhempansa paremmin uudensuunryhmänormeihin. Näillä sopimuksilla mm. pyrittiin vähentämään erilaisten ongelma- ja riskikäyttäytymisten ilmenemistä.

RISKIPAikkojen Kartoitus JA Välituntivalvonnan Kohdistus Tehosi

Ehkä kiinnostavin kolmesta hankkeesta oli nimeltään Turvallinen koulu. Se toteutettiin 2006–2008 Tukholman lähellä kolmessa kunnassa. Tarkoituksena oli ehkäistä koululaisten väkivaltaa ja ongelmakäyttäytymistä. Keskeisenä menetelmänä oli tunnistaa ja puuttua sellaisiin paikkoihin kouluissa, joissa näitä ongelmia eniten esiintyy. Toisin sanoen kyse oli ns. hotspot-analysista.

Turvallinen koulu -hankkeessa kuudetta koulusta kolmessa tehtiin 7.–9.-luokkien oppilaille kyselytutkimus rikosten, ahdistelun ja kiusaamisen uhriksi joutumisesta edellisen puolen vuoden aikana. Kysyttiin 41 asiaa, kuten väkivallan, varkauksien, vahingontekojen, seksuaalisen häirinnän, kiusaamiseen tai rasististen solvausten uhriksi joutumista. Kysyttiin myös koulussa turvattomiksi koetuista paikoista sekä vastaajan omista alkoholin ja huumeiden käyttökokemuksista.

Kävi ilmi, että noin kolmannes vastanesta oli joutunut rikoksen uhriksi. Yleisimmin (20 %) oli koettu väkivaltaa, eli joku oli ”tahallaan lyönyt/potkaissut/tönninyt niin, että se sattui”. Lähes yhtä monelta (19 %) oli varastettu tai vahingoitettu jotakin. Vakavan väkivallan uhriksi oli joutunut kaksi prosenttia oppilaista – he olivat joutuneet turvautumaan sairaanhoitajaan, lääkäriin tai hammaslääkäriin.

Kymmenen prosenttia oppilaista oli joutunut kiusaamisen kohteeksi. Kiusatut olivat kolme kertaa todennäköisemmin väkivallan uhreja (47 %) kuin muut oppilaat (15 %).

Kyselyssä selvitettiin tarkasti, missä koulun tiloissa rikokset tapahtuivat. Yleisimmät paikat olivat tilat, joissa oppilaiden säilytyskaapit sijaitsivat, sekä käytävät luokkien edustalla. Nämä olivat yleisimpiä sekä väkivallan että seksuaalinen häirinnän paikkoja. Varkauksia ja vahingontekoa tehtiin usein paitsi kaappien luona myös luokissa.

Hankekouluille esiteltiin tuloksia ja sitten myös erilaisia kriminologian tuntemia mahdollisuuksia tällaisten rikosten ehkäisemisen. Koulut valitsivat hieman erilaisia toimintamalleja, mutta yleisin oli se, että vahvistettiin välituntivalvontaa nimenomaan niissä tiloissa, joihin tutkimus oli osoittanut suurimman rikostiheyden keskittyvän.

Hankkeiden toteuttamisen jälkeen tehty uusintakysely osoitti selviä eroja toimenpidekoulujen ja muiden koulujen välillä. Välituntivalvontansa riskipaikoissa vahvistaneissa kouluissa väkivaltakokemukset vähenivät 26–38 prosenttia, mutta muissa kouluissa väkivalta lisääntyi 40–89 prosenttia.

Hämmästyttävästi väkivalta väheni eniten koulussa, joka alun perin oli ”vertailukoulu”. Se ei saanut yksityiskohtaisia tietoja alkukartoituksesta – eikä myöskään ”varsinaisille” kokeilukouluille annettua rahallista tukea (n. 40 000 kruunua). Silti juuri tässä koulussa välituntivalvontaa kehitettiin kunnianhimoisimmin. Järjestelmän periaatteena oli, että oppilaskaappien ympäristössä ja käytävillä piti periaatteessa olla läsnä aikuisia aina silloin kun oppilaatkin näitä tiloja käyttivät.

KRIITTISTEN PAikkojen Sosiaalinen Valvonta

Raportissa pohditaan, mitkä tekijät vaikuttivat väkivallan vähenemiseen. Kaikissa rikoksia vähentäneissä kouluissa rikosentorjuntaan panostettiin järjestelmällisesti. Kaikki ne myös toteuttivat paikkasidonnaisia toimia, joista tärkein näytti olevan vahvistettu välituntivalvonta oppilaskaappien tiloissa sekä luokkahuoneiden ulkopuolella – eli paikoissa, jotka kartoitus oli osoittanut rikosten ja kiusaamisen ”kuumiksi pisteiksi”.

Menestyneissä kouluissa väkivaltakokemukset vähenivät kaikissa paikoissa mutta eniten juuri panostuksen erityiskohteina olevissa paikoissa. Todennä-

köinen vaikutusmekanismi, joka selittää rikosten vähenemisen ainakin pääosin, on se, että aikuisten lisääntynyt läsnäolo lisäsi sosiaalista kontrollia silloin, kun näissä tiloissa liikkuu paljon oppilaita. Silloin myös syntyy helposti ruuhkia ja kitkatilanteita, jotka valvonnan puuttuessa saattavat helpommin johtaa esimerkiksi väkivaltaan tai kiusaamiseen. Rikosten tilannetorjuntateorian yleiskielellä: uusi järjestely vaikeutti rikosten tekemistä erityisesti riskialttiissa paikoissa riskialttiina aikoina.

Näiden korkean riskin paikkojen tunnistaminen ja niihin panostaminen on tärkeää. Pelkkä lisääntynyt aikuisten läsnäolo ei välttämättä tehoa, jos se ei kohdistu sellaisiin paikkoihin ja aikoihin, joissa rikokset ja häiriöt tihtyvät. Tästäkin aineistoon sattui esimerkki: koulussa, jossa välituntivalvontaa vahvistettiin vain koulun pihalla mutta ei koulun käytävillä, väkivalta lisääntyi yli 50 prosenttia.

BRÅ:n ideakirja kouluista on ajatuksella tehty. Se tuo konstailematta esiin kiinnostavia tietoja ja pohtii selkeästi erilaisia tulkintavaihtoehtoja. Vaikka sitä ei ole kohtuullista tältä kirjalta vaatia, olisin saman tien mielelläni lukenut myös kokemuksista koulujen ympäristöissä tapahtuvista rikoksista ja niiden ehkäisystä. Murray ja Swatt (2013) osoittavat, että ainakin USA:n Omahassa poliisin tietoon tullutta rikollisuutta oli enemmän koulujen lähialueilla kuin muualla. Tämä ei pätenyt alakouluihin (primary school), mikä sopii rutiinotoimintateoriaan: aikuiset seuraavat ja valvovat ala-asteen koululaisia tiiviimmin kuin vanhempia. ■

KIRJALLISUUTTA:

BRÅ (2012) *Att förebygga brott och problem-beteenden i skolan: Presentation och analys av tre lokala projekt. Idéskrift nr 19 om lokalt brottsförebyggande arbete.*

Murray, Rebecca K. & Marc L. Swatt (2013) *Disaggregating the relationship between schools and crime: a spatial analysis. Crime & Delinquency, 59:163–190.*

Ryynänen, Hannakaisa (2007) *Harhojen purkamisen vähensi nuorten riskikäyttäytymistä. Haaste 1/2007.*

Kriminologia tarvitsee itsetutkiskelua

Janne Kivivuori kirjoitti Haasteeseen 1/2013 kolumnin ”Mitä kriminologia on?”, jossa hän pohti kysymyksen tarkastelun mielekkyyttä viitaten vuonna 2011 ilmestyneeseen *What is Criminology?* -teokseen. Kivivuori tuli kolumnissaan johtopäätökseen, että sen kaltainen reflektointi ja pohdiskelu, jota tunnetut kriminologit olivat em. kirjassa harjoittaneet kriminologian nykytilasta, on vanhanaikaista ja voi pahimmassa tapauksessa jopa jarruttaa uuden tiedon karttumista.

Eräiden Kivivuoren väitteiden kanssa oli helppo olla samaa mieltä. Esimerkiksi minustakaan ei ole järkevää keskustella siitä, minkä tieteen piirissä kriminologiaa voidaan tai ei voida harjoittaa. Onhan meillä nykyään tarpeeksi tietoa siitä, että ihmisen käyttäytyminen (ml. rikollinen käyttäytyminen) koostuu useista eri tekijöistä, jotka ovat luonteeltaan esimerkiksi biologisia, sosiaalisia ja/tai psykologisia. Koska rikollinen käyttäytyminen koostuu useista eri tekijöistä, on myös helppo yhtyä Kivivuoren näkemyksiin yhteistyön tärkeydestä eri tieteenalojen välillä. Lisäksi Kivivuoren mainitsemat systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi ovat varmasti erinomainen tapa tarkastella ja testata kriminologiassa kartutettua tietoa. En kuitenkaan voi yhtyä Kivivuoren näkemykseen kriminologisen tutkimuksen reflektoinnin turhuudesta. Kuten *What is Criminology?* -kirjan kirjoittajat koen, että kriminologialla on aina syytä kriittiseen itsetutkiskeluun. Siksi haluan nostaa esiin eräitä sellaisia näkökohtia, joiden perusteella kysymystä ”mitä kriminologia on?” voidaan pitää tärkeänä ja jopa

yhtenä kriminologian keskeisimmistä kysymyksistä.

Ensinnäkin, kriminologian tutkimuskohde – rikollisuus – ei ole objektiivisesti määriteltävissä vaan vaihtelee esimerkiksi ajan, paikan ja tekijän suhteen. Kriminologian tutkimuskohde on riippuvainen siitä, mitä kunkin yhteiskunnan oikeusjärjestys on määritellyt rikolliseksi. Esimerkiksi huumausaineen käyttö tai aviopuolison pakottaminen sukupuoliyhteyteen voi yhdessä yhteiskunnassa olla rikollista, kun toisessa se voi olla sallittua tai jopa täysin normaalia käyttäytymistä. Toisaalta myös saman yhteiskunnan sisällä samaa tekoa voidaan tarkastella rikollisena tai ei-rikollisena riippuen tilanteesta tai tekijästä. Esimerkiksi tiettyssä kontekstissa toisen ihmisen iskemistä veitsellä voidaan pitää rikollisena, kun taas toisessa yhteydessä sitä voidaan tarkastella hätävarjeluna ja näin ollen, ei rikoksena. Eri oikeusjärjestyksissä on joukko eri tavoin määriteltyjä syntakeettomia henkilöitä, jotka eivät syyllisty rikoksiin niissä tilanteissa, joissa toinen saman teon tehnyt puolestaan syyllistyy rikokseen. Rikollisen käyttäytymisen muotoja syntyy koko ajan lisää ja niitä ajan myötä myös katoaa. Lisäksi tiettyjen toimintojen määrittely rikollisiksi on vain yksi yhteiskunnan harjoittama kontrollimuoto. Juuri nämä syyt vaativat kriminologeilta paljon kriittisyyttä suhteessa omaan tutkimuskohteeseen; Mitä oikein tutkitaan silloin kun tutkitaan rikollisuutta, rikollisia tai näiden kontrollia? Onko kriminologeilla tutkimuskohdetta ilman rikosoidellista sääntelyä? Kuka tai mikä taho

tosiasiallisesti määrittelee kriminologian tutkimuskohteen? Tämä tutkimuskohteen riippuvuus rikollisuuden oikeudellisesta määritelmästä on tärkeimpiä syitä sille, miksi jokaisen kriminologin tulisi toisinaan reflektoida omaa tutkimuskohdettaan.

Toinen tärkeä syy kriminologian itsetutkiskelulle liittyy myös läheisesti rikollisuuden ymmärtämisen suhteellisuuteen. Se, miten rikollisuus kulloinkin käsitetään, vaikuttaa myös siihen, mitkä tietyt rikollisuuden muodot nousevat kriminologisen tutkimuksen kohteiksi ja mitkä eivät. Esimerkiksi vasta viime aikoina kriminologit ovat ryhtyneet tarkastelemaan valtioita tai yrityksiä rikoksen tekijöinä. Kuitenkin tällaisten rikosten aiheuttamat vahingot ihmiselämille tai vaikkapa julkiselle taloudelle ovat olleet mittavia. Tällaiset seikat herättävät ainakin minut pohtimaan, miksi näitä tekoja ei ole nostettu kriminologiseen keskusteluun aiemmin? Miksi esimerkiksi nuorten näpistykset ovat olleet ilmiselviä kriminologian tutkimuskohteita, mutta eivät tuhansia ihmishenkiä vaatineet kansanmurhat? Yksi mahdollinen selittävä tekijä on juuri kriminologian läheinen suhde virallisiin (hallitusten) määrittelyihin siitä, mikä on ja ei ole rikollista. Sinänsä rikollisiksi katsottavia tekoja voi jäädä kriminologisen tutkimuksen ulkopuolelle, jos niitä ei ole virallisesti määritelty rikoksiksi tai jos näitä tekoja ei yhteiskunnassa virallisesta määrittelystä huolimatta käsitellä rikoksina. Syyistä tai toisesta intressit yhdenlaisen rikollisuuden tutkimiseen ovat vahvemmat kuin toisenlaisen. Lisäksi sii-

hen millaista kriminologista tutkimusta tehdään vaikuttaa myös se, minkälaisin reunaehdoin tutkimusta on mahdollista harjoittaa, ja usein kriminologian tutkimuskohteita voivatkin määritellä poliittiset ja taloudelliset intressit. Kriminologisen tutkimuksen tuottamaa tietoa tarkasteltaessa ja sitä käytettäessä tulisi siis aina muistaa, että se ei ole – kuten ei mikään muukaan tutkimus – koskaan irrallaan niistä yhteiskunnallisista olosuhteista, joissa tutkimusta toteutetaan.

Yllä kuvatuista syistä johtuen myös Suomessa olisi hyvä kysyä, millaista tietoa suomalainen kriminologia tuottaa. Kriminologian tutkimustuloksia voidaan toki soveltaa yli maiden rajojen eikä kaikkea tarvitse tutkia joka maassa erikseen, mutta kansainvälinen tutkimus ei pysty paikkaamaan kaikkia tiedon aukkoja kansallisessa kriminologiassa. Hypoteettinen esimerkki: Yhdysvalloissa saatuja tuloksia tietyistä vankeuden aikana käytettävästä seksuaalirikoksiin syyllistyneiden interventio-ohjelmasta ei voida suoraan soveltaa Suomen olosuhteisiin, sillä ohjelman tuloksiin vaikuttavat aina myös jossain määrin ympäröivän yhteiskunnan olosuhteet ja kulttuuri. Vielä ilmeisempää monipuolisen kansallisen

kriminologisen tutkimuksen tarpeellisuus on tutkittaessa rikosoikeusjärjestelmän toimijoita, joissa luonnollisesti esiintyy paljon vaihtelua maittain. Nopealla tarkastelulla voidaan huomata, että Suomesta puuttuu empiiristä tietoa ainakin tuomareiden, syyttäjien ja asianajajien toiminnasta rikosprosessissa eikä muistakaan toimijoista tietoa ainakaan liikaa ole. Johtuen akateemisen kriminologian vähyydestä, suomalaisessa kriminologiassa tutkimuksessa on puutteita myös sen sisällön suhteen. Esimerkiksi kriittinen, teoriaa luova ja uusia näkökulmia kokeileva kriminologia on marginaalissa. Joten sen sijaan, että tutkimustyötä jatkettaisiin samaan malliin kuin ennenkin, olisi hyödyllistä pysähtyä joskus miettimään, olisiko suomalaisessa kriminologiassa tutkimuksessa jotain parannettavaa ja millä keinoin sitä voitaisiin kehittää.

Olen edellä esittänyt eräitä argumentteja sen puolesta, miksi kriminologia tarvitsee kriittistä tarkastelua. Se tarvitsee sitä etenkin tutkimuskohteensa alati muuttuvan ja muokattavan luonteensa vuoksi ja siksi, ettei se ole aina onnistunut tuottamaan tietoa teoista, jotka kuitenkin selkeästi kuuluisivat kriminologian tutkittaviksi. Tarvetta itsetutkiskelulle olisi

myös suomalaisessa kriminologiassa. Ja miksipä ei täälläkin, jos esimerkiksi yhdessä kriminologisen tutkimuksen ”suurmaassa”, Isonsa-Britanniassa, pohditaan kriminologian nykytilaa *British Society of Criminology*n tämän vuoden ”Criminology on Trial” -konferenssissa.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena ei ole kuitenkaan ollut kehottaa kriminologeja laittamaan oma tutkimus syrjään ja omistamaan työaikansa vain kriminologian reflektointiin. Sen sijaan olen halunnut tuoda esiin eräitä tutkimusalueen ongelmakohtia, joiden vuoksi rikollisuuden ja sen kontrollin tutkijoilta – käyttivät he sitten minkä tahansa tieteen menetelmiä – vaaditaan kriittisyyttä omaa tutkimuskohdettaan kohtaan. Tätä kriittisyyttä voidaan harjoittaa ilman, että se jarruttaa tutkimustyötä ja parhaimmillaan se voi vain parantaa tutkimuksen laatua, kun tutkijat ovat paremmin perillä synnyttämänsä tiedon luonteesta. On tärkeää muistaa, että kriminologinen tutkimus – joka nauttii tieteen auktoriteettiasemaa – on itsessään yksi keino vahvistaa tai kumota käsityksiämme rikollisuudesta, joka puolestaan on yksi yhteiskunnan tärkeimpiä vallan ja kontrollin muotoja. ■

Kirjoittaja on oikeussosiologian ja kriminologian jatko-opiskelija Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

David Farringtonille kriminologian palkinto 2013

Tukholman kriminologian palkinnon 2013 saa kesäkuussa Cambridgen yliopiston professori David P. Farrington. Hän on ollut kehittämässä erilaisia varhaisiän rikosentorjuntaohjelmia, jotka ovat saaneet vahvaa näyttöä tuloksellisuudesta pätevissä arvioinneissa.

Hänen tunnetuimpia teoksiaan on *Saving Children from a Life of Crime* (2007), joka käsittelee rikollisuuden varhaisia riskitekijöitä ja tehokkaita puuttumiskeinoja. Hän on myös seurannut 400 Etelä-Lontoossa 1950-luvun alussa syntyneen ja tuottanut aineistosta runsaasti tutkimusraportteja.

Farrington on yrittänyt vaikuttaa tutkimuksellaan poliittisiin päättäjiin ympäri maailman, ja myös onnistunut vaikuttamaan Ison-Britannian varhaisiän ohjelmien rahoitukseen Tony Blairin kaudella, minkä tuomaristo noteerasi.

Farringtonin pääteesit ovat: 1) Rikollisuuden riski- ja suo-

jatekijät esiintyvät jo hyvin varhaisessa elämänvaiheessa 2) Korkean riskin lapsia voidaan auttaa syntymästä lähtien 3) On olemassa paljon alle 10-vuotiaille suunnattuja tehokkaita ohjelmia 4) Panostaminen varhaisiän ohjelmiin säästää veronmaksajilta suuren summan rahaa. Hän on kollegoineen osoittanut, että esimerkiksi esikouluohjelmaan sijoitettu yksi punta säästää yhteiskunnalta 11 puntaa verrattuna siihen, mitä tämän lapsen rikollisuus ja rikosoikeusjärjestelmän kulut maksaa hänen 40 ikävuoteen mennessä.

Farringtonin mukaan tehokkaat interventiot sisältävät: riskiäitien raskausajan tuen, pienten lasten vanhempien tuen, esikouluohjelmat riskilapsille, häiritsevien lasten vanhempien koulutuksen ja lapsille itsehillintätaitojen koulutusta. /RK

Uusia keinoja koulujen työrauhaan ja hyvinvointiin

Hallitus esittää muutoksia perus- ja toisen asteen opetusta ja oppilas-huoltoa koskevaan lainsäädäntöön. Muutoksilla edistetään koulujen työrauhaa ja lisätään oppilaiden hyvinvointia ja osallistumismahdollisuuksia. Oppilas- ja opiskelijahuollossa siirretään painopiste ennaltaehkäisyyn.

– Perusopetuksen järjestämisen lähtökohtana on laadukas ja turvallinen lähikoulu. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi esitetään uusia keinoja koulujen ja oppilaitosten työrauhan parantamiseksi, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseksi, opetusministeri **Krista Kiuru** painottaa.

– Kurinpito, säännöt ja valvonta ovat vain yksi osa-alue koulurauhaan vaikuttavissa tekijöissä. Oppilaasta huolehtiminen, osallistuminen, vuorovaikutus sekä oppilaiden, opettajien ja vanhempien välinen luottamus ovat myös avaintekijöitä, kun viihtyisää ja rauhallista arkea kouluissa rakennetaan. Koulurauhaa voidaan merkittävästi lisätä juuri koulujen yhteisöllisyyttä ja oppilaiden osallistumista vahvistamalla.

UUSIA KEINOJA PUUTTUA HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEEN

Opettajien ja rehtorien toimivaltuuksia puuttua häiriökäyttäytymiseen esitetään lisättäviksi. Keinovalikoimaa muutetaan aiempaa kasvatuksellisempaan ja ennaltaehkäisevämpään suuntaan.

Kasvatuskeskustelusta tulee uusi ja ensisijainen keino puuttua oppilaan häiritsevään ja epäasialliseen käyttäytymiseen. Jälki-istunnon toteuttamistavasta säädetään aiempaa tarkemmin, mm. kirjallisten ja suullisten tehtävien ja harjoitusten teettäminen tulee mahdolliseksi.

Esityksessä korostetaan oppilaiden velvollisuutta vastata aiheuttamistaan vahingoista. Oppilas voidaan myös velvoittaa kasvatuksellisessa tarkoituksessa

siistimään aiheuttamansa sotku.

Opettajan ja rehtorin toimivalta tarkastaa oppilaan tavarat koskee esineitä, joiden hallussapito on laissa kielletty tai muutoin vaarallisia esineitä tai aineita, joiden kouluun tuomiseen ei ole hyväksyttävää syytä. Opettajalle ja rehtorille esitetään myös toimivaltaa ottaa haltuun vaaralliset esineet ja aineet. Tarkastaminen edellyttää perusteltua ja ilmeistä syytä. Läsä tulee olla kaksi aikuista, joista toisen oppilas voi valita.

OPPILASKUNTA OSAKSI KOULUN YHTEISÖLLISTÄ TOIMINTAKULTTUURIA

Suomalaiset lapset ja nuoret kokevat vaikutusmahdollisuutensa kouluissa ja oppilaitoksissa vähäisiksi. Esityksen tavoitteena on tukea oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja sitä kautta myös vähentää häiriökäyttäytymistä.

Jokaisessa koulussa ja oppilaitoksessa tulee olla oppilas- tai opiskelijakunta, jota on kuultava opiskelijoiden asemaan vaikuttavissa asioissa. Opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta mm. järjestämällä mahdollisuus osallistua opetus suunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä järjestyssäännön valmisteluun.

OPISKELIJAHUOLTO LUKIOIHIN JA AMMATTIOPPILAITOKSIIN

Perusopetuksen lisäksi myös kaikkien lukioden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijat saadaan kuraattori- ja psykologipalveluiden piiriin. Esitykseen on koottu lainsäädännössä nyt hajallaan olevat oppilas- ja opiskelijahuoltoon koskevat säännökset.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolakiesitys koskee esi- ja perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta. Uudistus tuo toisen asteen opiskelijoille psykologi- ja kuraattoripalvelut. Psykologin

tai kuraattorin keskusteluun on päästävä laissa säädettyssä seitsemän päivän määräajassa. Kiireellisissä tapauksissa keskusteluun on päästävä samana tai seuraavana päivänä. Terveystieteiden vastuu on päästävä tarvittaessa myös ilman ajanvarausta.

Tavoitteena on siirtää painopiste nykyisestä yksilö- ja ongelma-keskeisestä toiminnasta yhteisölliseen ja ennaltaehkäisevään opiskeluhooltoon ja tarjota oppilaille ja opiskelijoille matalan kynnyksen tukea hyvinvoinnin ja oppimisen edistämiseksi. Opiskeluhooltoon järjestetään sekä yhteisöllisenä että yksilöllisenä. Huoltajien, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta on korostettu.

Työrauhaa koskevien lakimuutosten tarkoitus tulla voimaan 1.1.2014 ja oppilas- ja opiskelijahuoltolain 1.8.2014.

Valtuutetuille opas kunnan turvallisuuteen

■ Turvallisuussuunnittelun ohjaus- ja seurantar ryhmä on laatinut turvallisuusoppaan kunnanvaltuutetuille. *Kuntalaisen turvallisen arki* -oppaassa on kuvattu tiiviisti kuntalaisten ja kunnan turvallisuuden kannalta keskeisiä turvallisuuskysymyksiä, joihin kunnanvaltuutettu voi työllään vaikuttaa. Myös rikosentorjunnan ja väkivallan vähentämisen näkökulmia käsitellään.

www.intermin.fi/sisainturvallisuus

Naapuriapu-työryhmän väliraportti valmistui

■ Rikosentorjuntaneuvoston Naapuriapu-työryhmän väliraportti esittelee toimintamalleja ja painopisteitä, joihin työskentelyssä on kiinnitetty huomiota. Tarkoituksena on lisätä asukkaiden osallisuutta ja vaikutusta oman alueensa turvallisuuteen.

www.rikosentorjuntaneuvosto.fi

Lastenasiintalomallin kokeilu alkaa

Viranomaiset yhdistävät voimansa ja käynnistävät yhteistyön kaltoinkohdellun lapsen tutkinnan ja auttamisen kehittämiseksi. Työ alkaa vuonna 2014 Turun yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueella toteutettavana kokeiluna.

Fyysinen ja seksuaalinen kaltoinkohdeltu on vakava ongelma. Poliisin tietoon tuli vuonna 2011 noin 7 500 lapseen kohdistunutta väkivaltarikosepäilyä. Eri lähteistä saatavien arvioiden ja tietojen vertailu osoittaa, että vain noin kymmenen prosenttia lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tulee lapsen kanssa työskentelevien lastensuojelu- ja muiden ammattilaisten tietoon. Vakavin ongelma on kotona tapahtuva, pahimmillaan kuolemaan johtava väkivalta.

Merkittävä osa väkivallan vakavista seurauksista olisi estettävissä viranomaisten paremmalla yhteistyöllä. Väkivaltaa ei välttämättä tunnisteta, siihen ei uskalleta tai osata puuttua eikä kaikkia tarvittavia palveluja ole tarjolla väkivallan uhrielle aiheuttamiin seurauksiin. Lastensuojelun toimet jäävät puolinaisiksi, koska yhteistyöstä poliisin ja terveydenhuollon kanssa puuttuu yhteisiä toimintamalleja.

Sosiaali- ja terveysministeriön, sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön käynnistämässä hankkeessa luodaan eri viranomaisille yhteiset toimintatavat: *Kaltoinkohdellun lapsen tutkinnan ja auttamisen toimintamalli*. Suomalaisen toteutuksen yhtenä esikuvana ovat muissa Pohjoismaissa toimivat yli 30 lastenasiintaloa (barnahuset). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) koordinoi hanketta.

– Hankkeen tavoitteena on vahvistaa viranomaistoiminnan ohjausta sekä uudistaa lainsäädäntöä ja palveluiden järjestämistä niin, että väkivallan lapsiuhrit ja heidän perheensä saavat tasavertaisesti ja tarpeenmukaisesti apua kaikkialla Suomessa, kertoo hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja, ylijohdaja **Marina Erhola** THL:stä.

– Väkivalta heikentää lapsen hyvinvointia ja vaarantaa terveen kasvun ja hyvän elämän edellytykset. Lapsena koettu väkivalta altistaa tutkimusten mukaan merkittävästi sekä nuoruus- että aikuisiän mielenterveys- ja päihdeongelmiin ja somaattisiin sairauksiin.

Toimikunta selvittämään rikoksen uhrien palveluita

Oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä sisäasiainministeriö ovat asettaneet toimikunnan, jonka tehtävänä on kehittää kansallinen strategia rikoksen uhrien tukipalvelujen järjestämiseksi ja rahoituksen turvaamiseksi. Hankkeella edistetään hallitusohjelman uhrien tukipalveluihin liittyviä tavoitteita ja kansainvälisten velvoitteiden sekä suosituksen toteutumista koordinoitusti.

Hallitusohjelman ja sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoitteita ovat mm. Rikosuhripäivystyksen rahoituksen turvaaminen, lähisuhde-, perhe- ja seksuaalisen väkivallan uhrien palvelujen kehittäminen sekä rikosuhripalvelujen rahoituksen ja palvelujen määrän ja alueellisen kattavuuden lisääminen.

Toimikunnalta odotetaan ehdotusta ministeriöiden välisen työnjaon täsmenämiseksi sekä kunnan ja järjestöjen roolin selkiyttämiseksi. Työn määräaika on vuoden 2014 lopussa. Ehdotus rahoitusmalliksi tulee antaa jo syksyllä 2013.

Seksuaalisen väkivallan vastainen kampanja nuorille

Erityisesti nuoret tytöt kokevat seksuaalista väkivaltaa, mutta siitä puhuminen voi pelottaa tai syyllistää nuoria. ”Mun kroppa. Mä päätän” -kampanja kannustaa nuoria määrittelemään omat rajansa, tunnistamaan uhkatilanteita ja puhumaan oikeuksiensa loukkauksista. Nuori määrittelee itse rajat, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Kampanja on suunnattu ensisijaisesti noin 15–17-vuotiaille nuorille. Vanhemmille ja muille nuorten kanssa työtä tekeville aikuisille on tuotettu tukimateriaalia. Syyskuun

loppuun saakka käynnissä olevan verkkokampanjan on toteuttanut Terveyden ja hyvinvoinnin laitos yhteistyössä monien kumppaneiden kanssa.

Kouluterveyskyselyn (2011) perusteella 20 % peruskoulun 8.–9. luokkalaisista ja lukiolaisista tytöistä oli kokenut joitain seksuaalisen väkivallan muotoja, ammattikoululaisista jopa 31 %. Pojilla luvut olivat matalampia (6–8 %). Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ovat lisääntyneet 2000-luvulla (v. 2011 tapauksia 1039). Lähes kaikki poliisin tietoon uh-

rit ovat naisia ja yleensä nuoria. Lapsen seksuaalisia hyväksikäyttötapauksia tuli poliisin tietoon 1682 vuonna 2011. Hyväksikäytön uhreista tyttöjä oli selvä enemmistö (92 %).

Kampanja on toteutettu verkossa ja sosiaalisessa mediassa. **www.munkroppa.fi** -sivuilla on tietoa oikeuksista, seksuaalisesta väkivallasta ja avuntarjoajista sekä Helsingin Kuvataidelukion opiskelijoiden tuottama Deittipeli ym. Kampanjan Facebook-yhteisössä keskustellaan ja kerrotaan ajankohtaisista tapahtumista.

Hallitus tehostaa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa

Huhtikuussa hyväksytyn strategian tavoitteena on vähentää järjestäytyntä rikollisuutta ja heikentää sen toimintaedellytyksiä sekä estää rikollisuuden haitallisia vaikutuksia yhteiskuntaan.

Järjestäytyneessä rikollisuudessa on kyse vakavista rikoksista ja toimintaa leimaavat väkivallan käyttö ja rahanpesu. Huuhausainerikollisuus on yksi järjestäytyneen rikollisuuden päätoimialoista, mutta viime vuosina painopiste on siirtynyt yhä enemmän talousrikollisuuteen. Suomessa toimii Keskusrikospoliisin arvion mukaan noin 80 järjestäytyntä rikollisryhmää.

Strategian linjausten mukaan järjestäytyntä rikollisuutta tulee ensisi-

jaisesti ennalta ehkäistä vaikuttamalla rekrytoitumishalukkuuteen ja tekemällä rikollisryhmän toimintaan osallistuminen kannattamattomaksi. Toimenpiteitä on yhteensä 20.

Viranomaisten osaamista ja tietoa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta lisätään. Viranomaisyhteistyötä tiivistetään ja tiedonvaihtoa kehitetään myös viranomaisten ja yksityisen sektorin välillä.

Järjestäytyneen rikollisuuden kanssa tekemisiin joutuneita kannustetaan ilmoittamaan rikoksista. Rikollisryhmiin kuuluvien henkilöiden soluttautuminen yhteiskunnan turvallisuuden kannalta kriittisille toimialoille estetään.

Rikosvastuun toteutumisesta huoleh-

ditaan tehokkaalla rikosprosessilla. Laaditaan todistajansuojelua koskeva lainsäädäntö ja luodaan viranomaisten yhteistyöelin todistajansuojeluun. Anonyymien todistelun käyttöönottoa harkitaan.

Mahdollisuuksia hyötyä rikollisesta toiminnasta vähennetään. Rikoshyödyn takaisinsaantiin panostetaan ja menetyksi tuomittujen saatavien perintää tehostetaan. Selvitetään mahdollisuus ottaa rikoshyödyn tuomitsemisessa käyttöön käännetty todistustaakka.

Rangaistusajana lisätään rikoksesta tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämään ja rikollisryhmästä irtautumiseen. Tuomittujen oikealla sijoittelulla estetään rikollisen toiminnan jatkaminen.

Uutta rangaistuslajia – yhdistelmävankeutta – esitetään

Oikeusministeriön työryhmä ehdottaa mahdollisuutta liittää pitkiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin lyhyt ehdoton vankeusjakso. Rikoslakiin lisättävä uusi rangaistuslaji olisi nimeltään yhdistelmävankeus, joka koostuisi pidemmästä ehdollisen vankeuden osasta ja lyhyemmästä ehdottoman vankeuden osasta.

Työryhmän mielestä siirtyminen pitkästä ehdollisesta rangaistuksesta samanpituiseen ehdottomaan rangaistukseen merkitsee varsin jyrkkää porrasta muuten vähittäin ankaroituvassa rangaistusjärjestelmässä. Ehdotetun yhdistelmävankeuden tavoitteena on, että rangaistukset ankaroituisivat vastaavalla tavalla asteittain kuin rikosten moitittavuus kasvaa.

Työryhmä ehdottaa joustoa nykyjärjestelmään kahdessa suhteessa. Tyypitilanne koskisi nykyisiä yli vuoden ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksia rikoksessa, joka tuomiois-

tuimen arvion mukaan olisi rajatapaus ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Tuomioistuin voisi tällöin tuomita yhdistelmävankeutta, jossa pitkään ehdolliseen vankeuteen liitettäisiin lyhyt (14 vrk–3 kk) ehdoton vankeus. Edellytyksenä olisi, että ehdollinen vankeus oheisseuraamuksineen olisi selvästi riittämätön rangaistus. Eräissä harvinaisissa tilanteissa joustoa voitaisiin käyttää myös kahta vuotta pidempien mutta alle kolmen vuoden vankeusrangaistusten yhteydessä, jotka nykyisin on tuomittava kokonaan ehdottomina.

Työryhmä ei ollut mietinnöstään täysin yksimielinen. Jäsenenä olleet oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston virkamiehet suhtautuvat ehdotettuun uudistukseen varauksellisesti, koska kevat huolta järjestelmän selkeydestä ja täytäntöönpanon kustannuksista. Esitys on parhaillaan lausuntokierroksella.

Syyteneuvottelu-esitys eduskunnalle

Hallitus esittää ns. syytteestä sopimisen käyttöönottamista. Rikoksesta epäilty voisi tunnustamalla saada mahdollisuuden sopia syytteestä tai saada lievempi rangaistus.

Esityksen mukaan syyttäjä voisi määrätä, ettei esitutkintaa toimitettaisi kaikkien rikosten osalta, kun henkilön epäillään syyllistyneen useampaan rikokseen ja hän on tunnustamalla edistänyt rikosten selvittämistä. Tunnustuksen perusteella syyttäjä voisi myös tehdä rikoksesta epäillyn kanssa tuomioesityksen, joka käsiteltäisiin ns. tunnustamisoikeudenkäynnissä ja jonka perusteella rangaistus tuomittaisiin lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Syyteneuvottelua voitaisiin käyttää rikoksissa, joista säädetty ankarin rangaistus on enintään kuusi vuotta vankeutta. Syyteneuvottelu ei kuitenkaan soveltuisi henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin taikka tiettyihin seksuaalirikoksiin.

Yksittäinen tekijä ei ratkaise soveltuvuutta valvontarangaistukseen

Kun syyttäjä on päättänyt nostaa syytteen sellaisesta rikoksesta, josta voidaan tuomita valvontarangaistus, hänen on hankittava Rikosseuraamuslaitokselta selvitys valvontarangaistuksen tuomitsemisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Rikosseuraamuslaitos selvittää asiaa, jos henkilö antaa suostumuksensa valvontarangaistukseen tuomitsemiseen. Lausuntotyötä voidaan tarkastella tuomioistuimen seuraamusvalintaa ohjaavana menettelyinä.

Tutkimuksen avulla eriteltiin sitä, mitkä tekijät näyttävät vaikuttavan selvityksen laatimiseen ja johtopäätöksiin henkilön soveltuvuudesta valvontarangaistukseen. Tutkimusaineisto koostuu 82 Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimiston laatimasta valvontarangaistuslausunnosta.

Myönteisiä lausuntoja oli 22 ja kielteisiä 78 prosenttia. Yhdyskuntapalvelun muuntoja oli 17 prosenttia. Eniten selvityspyyntöjä Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimistoon oli saapunut Itä-Suomen syyttäjänviraston Joensuun palvelu-toimistosta (58 kpl).

Myönteisissä lausunnoissa selvitykseen oli käytetty aikaa noin kaksi kuukautta; kielteisissä lausunnoissa aikaa oli käytetty alle kuukausi.

MONET ASIAT VAIKUTTAVAT

Lausuntoaineistosta voi havaita, ettei yksittäinen tekijä ratkaise henkilön soveltuvuutta valvontarangaistukseen. Huomioon on otettava eri taustatekijöitä asiakkaan asumisesta terveydentilaan ja koulutuksesta mahdolliseen rikoshistoriaan ja päihteidenkäyttöön.

Aineistosta ei voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että päihteidenkäyttö olisi automaattisesti johtanut kielteiseen arvioon. Asiakkaiden päihteidenkäytössä

ei näyttänyt olevan eroa myönteisten ja kielteisten lausuntojen välillä. Päihdeongelmaisen asiakkaan kohdalla huomiota oli kiinnitetty siihen, oliko hän kiinnittynyt päihdepalveluihin ja miten motivoitunut hän oli hoidattamaan ongelmaansa. Lisäksi asiakkaan ilmaisema motivaatio suorittaa rangaistus onnistuneesti näyttää vaikuttavan myönteisesti soveltuvuusarvioon.

Lausunnoista ilmeneviä motivoivia asioita olivat parisuhde ja tuleva perheellisäys. Motivaatiosta kertoi saapuminen ajallaan haastatteluun ja yhteydenottoihin vastaaminen.

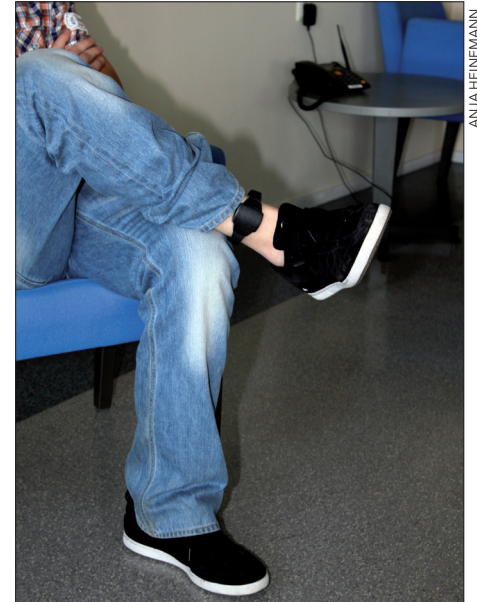
Keskeinen tekijä valvontarangaistukseen tuomitsemisen näkökulmasta on tarkoitukseen soveltuva asunto. Vaikka lausuntoasiakkaiden elämäntilanne muuten oli kuinka ongelmallinen tahansa, enemmistöllä oli vakituinen asunto. Asiakkaiden työttömyys puolestaan on nähty riskiksi toimintavelvoitteen näkökulmasta. Työttömiä lausuntoasiakkaista oli reilu puolet (56 %).

Lausuntoasiakkaat, joilla terveydentilan määrittäminen oli mahdollista, kuvasivat sitä hyväksi. Asiakkaissa oli henkilöitä, joiden sairaus tai vamma vaikutti toimintavelvoitteen suorittamiseen. Enemmistöllä oli psyykkisiä ongelmia ja ahdistuneisuutta.

Lausunnoissa ei ollut yksityiskohtaisia mainintoja toimintavelvoitteen sisällöstä tai tarkempia tietoja toimintavelvoitepaikoista. Velvoitteen minimi tuntimäärä, 10 tuntia viikossa, täyttyi kaikilla myönteisen lausunnon saaneilla asiakkailla.

HAVAINTOJA LAUSUNTOTYÖSTÄ

Tutkimuksen perusteella yhdistetyn selvittämispyyntöjen tekemistä on harkittava tarkasti. Selvityspyynnöstä tulisi näkyvä

ANJA HEINEMANNI

selvästi, mitä pyyntö koskee ja laatimisjärjestys.

Lausunnonlaatijan kannalta kuukausi on riittävä aika yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitykseen. Valvontarangaistus selvityksen ja toimeenpanosuunnitelman laatimiseen on aineiston perusteella suositeltavaa varata noin 2 kuukautta.

Lausunnoista oli luettavissa sisällöllistä ja toiminnallista laatua. Lausuntotyö sisälsi verkostotyötä eri toimijoiden kesken, vuorovaikutusta, asiakkaiden kohtelun, neuvonnan ja tuen sekä paneutumisen asiakkaan elämäntilanteeseen.

Lausuntotyö luo ohjaavan pohjan ja jatkumon seuraamuksen täytäntöönpanotyölle. Yleisesti ottaen lausuntotyön avulla voidaan purkaa asiakkaiden ennakkokäsityksiä. Voidaan olettaa, että asiakkaan käsitys Rikosseuraamuslaitoksesta voi muuttua myönteisimmiksi, kun hänen tilanteeseensa paneudutaan.

Rautiainen työskentelee Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja Asikainen Itä-Suomen yliopistossa. Heidän tutkimuksensa Valvontarangaistus selvitys ja soveltuvuus kriteerit on julkaistu osoitteessa www.edilex.fi/lakikirjasto/9340.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
  - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki